

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SEMİTİK DİNLERİN KUTSAL METİNLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET
VE ROLLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Şifa DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

SEMİTİK DİNLERİN KUTSAL METİNLERİNDE TOPLUMSAL
CİNSİYET VE ROLLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Şifa DEMİR

Danışman: Prof. Dr. A. Münir YILDIRIM

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Asım YAPICI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2023

ukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu alışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında YÜKSEK LSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. A. Münir YILDIRIM
(Danışman)

ye: Prof. Dr. Kadir ALBAYRAK

ye: Prof. Dr. Asım YAPICI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen ğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2023

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, izelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. .... / .... / 2023

Şifa DEMİR

ÖZET

SEMITİK DİNLERİN KUTSAL METİNLERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Şifa DEMİR

Yüksek Lisans, Tez Konusu, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. A. Münir YILDIRIM

Nisan, 2023, 85 sayfa

Cinsiyet özellikleri, insanların doğuştan sahip olduğu biyolojik unsurlardır. Bir edim sonucu oluşmayan cinsiyet, modern tıp alternatifleri bir yana kişinin değiştirmesi mümkün olmayan bir durumdur. Cinsiyet özellikleri üzerinden oluşturulan kalıp yargılar ve kültürün atadığı cinsiyet rolleri ise toplumsal cinsiyet şeklinde ifade edilmektedir. Çeşitli coğrafyalar üzerinde doğan dinler, kültürü beslemekle birlikte cinsiyet rollerinin kapsamını ve sınırlılıklarını da çizebilmektedir. Dokümantasyon yöntemi kullanılan bu çalışma ile semitik dinler olan Yahudilik, Hristiyanlık, İslamiyet dinleri ele alınarak metinlerinin toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında incelenmesi hedeflenmiştir. Elde edilen bulgular ile kişilerin hayatlarında büyük etkisi olan dini bilgilerin çoğu yerde kültürün etkisinde kalarak uygulandığı ya da dinin kültürden bağımsız bir yönde gelişmediğini göstermektedir. Toplumun kadınlık veya erkeklik kavramları ile ilgili bireylerden beklentileri dini bir düzleme oturtulmuş kutsal kitaplardan argümanlar ile desteklenmiştir. Dolayısıyla toplumun kültürü bilinmeden dinin bakış açısını çözmek zorlaşır. Aynı eksende, dinin toplum üzerindeki etkisinin de bilinmesi ve bu karşılıklı etkileşiminden doğan toplumsal cinsiyet rollerinin anlaşılmasında fayda sağlayacağı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, kutsal metinler, cinsiyet, cinsiyet rolü.

ABSTRACT**A RESEARCH ON GENDER AND ROLES IN HOLY TEXTS OF
SEMITIC RELIGIONS****Şifa DEMİR****Master Thesis, Seminar Subject, Philosophy and Religions Sciences****Department****Supervisor: Prof. Dr. A. Münir YILDIRIM****April, 2023, 85 pages**

Gender characteristics are biological elements that people are born with. Gender that does not occur as a result of an act; modern medicine alternatives aside, it is not possible for a person to change it. The stereotypes created on gender characteristics and the gender roles assigned by the culture are expressed as gender. Religions born on different geographies can draw the scope and limitations of gender roles as well as nourish the culture. In this study, in which the documentation method is used, it is aimed to examine the texts of the semitic religions Judaism, Christianity and Islam in the context of gender roles. The findings show that religious knowledge, which has a great impact on people's lives, is applied in most places under the influence of culture or that religion does not develop in a direction independent of culture. The expectations of the society about femininity or masculinity were supported by parts from the holy books placed on a religious plane. Therefore, it is difficult to solve the perspective of religion without knowing the culture of the society.

Keywords: Religion, scriptures, gender, gender role.

ÖNSÖZ

Semitik dinlerde toplumsal cinsiyet ve roller konulu çalışmada; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te, kutsal kaynaklar temel alınarak toplumsal cinsiyet rollerinin varlığı ve mahiyeti incelenmiştir.

Giriş ve sonuç ile toplam dört bölümden oluşan bu çalışmada birinci bölümde toplumsal cinsiyet ve kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Toplumsal cinsiyet, toplumun bireylerden cinsiyetlerine yönelik beklediği roller bütünüdür. Doğal ve doğuştan olmayan toplumsal cinsiyet rolleri kültür ekseninde gelişmekte ve kültürden kültüre bireylerden beklentiler değişmektedir. Toplumsal cinsiyetin anlaşılmasında önemli bir yere sahip olan ve toplumun yüklediği rollerin temelini oluşturan bir takım kuramlar vardır. Bahsi geçen kuramlar toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl kazanıldığına dair temellendirmeler ile dokuz başlık altında ele alınmıştır.

Toplumların hayatında önemli yere sahip olan din, bazen kültürün belirleyicisi olmakta bazen de kültürden beslenen bir mahiyette konumlanmaktadır. Kutsal metinler incelenirken bazı konularda cinsiyet rollerinin ayrıştığı gözlemlenmekle birlikte, bu ayrışmanın sebepleri de incelenmektedir.

İkinci bölümde ilahi dinlerin temelini oluşturan Yahudilik ele alınmış, bu bağlamda toplumsal cinsiyet ve roller kutsal metinler çerçevesinde irdelenmiştir. Yahudi kutsal metinleri toplumsal cinsiyet eşitliğini kimi zaman bozmakta kimi zaman ise buna farklı anlamlar yükleyerek yeniden sunmaktadır. Kutsal metinler ekseninde kadın ve erkeğin aile, din ve sosyal hayatta konumlandırılması, çeşitli başlıklar altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Yahudiliğin mirasçısı olan Hristiyanlık aynı bağlam üzerinden ele alınmış ve kutsal metinler bakımından toplumsal cinsiyet yine çeşitli başlıklar altında incelenmiştir.

Dördüncü bölümde İslamiyet açısından toplumsal cinsiyet rolleri tartışılmıştır. Toplumsal cinsiyet rollerinin bu bölümde de aynı başlıklar altında ele alınmasıyla semitik dinlerin ortak noktalarının çokluğuyla birlikte ayrıştıkları noktalar da gözlemlenmiştir.

Sonuç kısmında elde edilen bulgular tartışılarak konuya açıklık getirilmiştir. Söz konusu dinler ele alınırken dinler tarihi disiplininin kendine özgü metotları takip edilerek deskriptif bir yöntem kullanılmıştır. Bununla birlikte fenomenolojik bakış açısıyla

değerlendirmeler yapılmış, toplumsal cinsiyetin ilgili olduğu sosyoloji ve psikoloji alanındaki çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde değerli bilgilerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam zamanını ayırıp sabırla ve büyük ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenin fazlasını sunan Prof. Dr. Ahmet Münir Yıldırım’a sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum. Tez çalışmamda çalışmalarından çokça faydalandığım Prof. Dr. Asım Yapıcı’ya, fikirleri ile bana yol gösteren Prof. Dr. Kadir Albayrak’a, Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Döner’e teşekkürü bir borç bilirim. Zira onlarsız bu yolu tamamlamak benim için çok meşakkatli olacaktı. Bu yolda bana güvenen ve her zaman desteklerini benden esirgemeyen sevgili aileme ve hep yanımda olan kıymetli arkadaşlarıma da şükranlarımı sunuyorum.

Şifa DEMİR

Adana / 2023

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR:	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Temel Problemi ve Amacı	1
2. Araştırmanın Önemi	1
3. Araştırmadaki Yöntem ve Teknikler	2
4. Sınırlılıklar	2

BÖLÜM I

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	3
1.2. Toplumsal Cinsiyet Kuramları.....	8
1.2.1. Biyolojik kuram	8
1.2.2. Psikanalitik Kuram	9
1.2.2.1. Oral dönem	9
1.2.2.2. Anal dönem	10
1.2.2.3. Ödipal Dönem	10
1.2.2.4. Latent (Gizil) Dönem	10
1.2.2.5. Genital Dönem	10
1.2.3. Nesne İlişkileri Kuramı.....	10
1.2.4. Davranışçı Kuram	11
1.2.5. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	11
1.2.6. Bilişsel Gelişim Kuramı	12
1.2.7. Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı	12
1.2.8. Sosyal Kimlik Kuramı	13
1.2.9. Kategori Farklılaşması Kuramı.....	13

BÖLÜM II

II. YAHUDİLİKTE TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

2.1. Yahudilik	16
2.2. Yahudi Kutsal Metinlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Roller	16

2.2.1. Kadının Yaradılışı.....	17
2.2.2. Evlilik	19
2.2.3. Zina	21
2.2.4. Boşanma ve Levirat Evliliği	23
2.2.5. Örtünme	25
2.2.6. Miras	27
2.2.7.Sosyal Hayat ve Kadın.....	29
2.2.8. Modern Dönem Yahudilikte Toplumsal Cinsiyet Rollerı	31

BÖLÜM III

III. HİRİSTİYANLIKTAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

3.1. Hıristiyanlık	35
3.2. Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Roller	35
3.2.1. Asli Günah	35
3.2.2. Bekâretin üstünlüğü ve Evlilik	37
3.2.4. Zina	41
3.2.3. Boşanma	43
3.2.5. Örtünme	45
3.2.6. Miras	46
3.2.7. Sosyal Hayat ve Kadın.....	47
3.2.8. Modern Dönem Hıristiyanlıkta Toplumsal Cinsiyet Rollerı	50

BÖLÜM IV

IV. İSLAMİYETTE TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

4.1. İslamiyet.....	54
4.2. İslam Kutsal Metinlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Roller	54
4.2.1. Yaradılış.....	55
4.2.2. Evlilik	56
4.2.5.Zina	61
4.2.4. Boşanma	62
4.2.6. Miras	64
4.2.7. Örtünme	65
4.2.8. Sosyal Hayat ve Kadın.....	67
4.2.8.Modern Dönemde İslamiyet’te Toplumsal Cinsiyet Rollerı	71

SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	78

KISALTMALAR**Bkz:** Bakınız**Çev:** Çeviren**Düz:** Düzenleyen**Ed.:** Editör**Hz:** Hazreti**M.S:** Milattan sonra**Num:** Numara**St:** Saint**Ty:** Tarih yok**Vd:** Ve diğerleri

GİRİŞ

1.Araştırmanın Temel Problemi ve Amacı

Bu araştırmanın temel problemi; semitik dinlerin kutsal kaynaklarında toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl ifade edildiğini, söz konusu rollerin nasıl süreklilik kazandığını araştırmaktan ibarettir. Çalışmanın amacı toplumsal cinsiyet-din ilişkisini, semitik dinlerin kutsal metinleri bağlamında incelemektir. Bu bağlamda araştırmanın cevap aradığı iki alt soru vardır:

- 1) Kutsal metinlerde kadın ve erkek rolleri nasıl tanımlanmaktadır?
- 2) Kutsal metin-kültür etkileşimi toplumsal cinsiyet rollerini nasıl şekillendirmektedir?

Toplumsal cinsiyet yeni bir kavramlaştırmadır. Bu anlamda yeni bir bakış açısı ve kavramla kadim kutsal metinlerin araştırılması ciddi sorunları beraberinde getirebilir. Öncelikle anakronizm sorununu aşmak gerekir. Ancak bu sanıldığı kadar basit değildir. Bununla birlikte mümkün olduğu ölçüde problemi betimsel ve nesnel olarak ele almak istiyoruz.

Cinsiyet, biyolojik anlamda bireylerin sahip olduğu dişilik ve eriliktir. Ancak toplumsal cinsiyet; toplumun din, kültür ve coğrafya bakımından bireylere yüklediği doğal olmayan yapay değer kalıplarıdır. Dolayısıyla çalışmanın amacı; doğal olmayan, toplum tarafından belirlenen, bireylerin zaman içerisinde üstlenmiş olduğu rolleri, dinler bağlamında araştırmaktır. Dinin bireylere yüklemiş olduğu cinsiyete dayalı anlamları çözümlemektir. Bununla birlikte cinsiyet kalıplarının, toplumsal yaşama ne denli yerleştiği ve diğer dinlerle hangi konularda kesişip ayrıştığını detaylandırmaktır. Nihai olarak, oluşan rolleri dinlerin etkisi bağlamında saptamaktır.

2.Araştırmanın Önemi

Araştırmaya dair literatür taraması yapıldığında konunun daha çok psikoloji ve sosyoloji bilim dalları çerçevesinde *toplumsal cinsiyet ve psikoloji*, *toplumsal cinsiyet ve kültür*, *toplumsal cinsiyet ve din* gibi başlıklar altında ele alınmış olduğu gözlemlenmiştir. Ancak dinler tarihi bağlamında daha spesifik bir başlık ile *semitik dinler ve toplumsal cinsiyet* olarak ele alınmadığı görülmüştür. Yine çalışmada semitik dinler her bölümde belirlenmiş başlıklar ile ele alınarak bu dinlerin toplumsal cinsiyet ile ilişkisi ya da toplumsal cinsiyete etkisini içeren veriler toplanarak incelenecektir. Literatüre, toplumsal

cinsiyet kavramının dinler tarihi bağlamında incelenmesi suretiyle yeni bir bakış açısı getirilmesi hedeflenmektedir.

3.Araştırmadaki Yöntem ve Teknikler

Nitel desenle yürütülen bu araştırmada bulgular/veriler Yahudilik Hristiyanlık ve İslamiyet'e ait kutsal kitaplar ve onların yorumları (tefsirler) üzerinden toplanmıştır. Toplanan bilgiler hem fenomenolojik açıdan içerden bir bakış açısıyla hem de kültürel ve dinler arası karşılaştırmalar ile analiz edilmiştir. Bu süreçte betimsel analogi tekniklerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular anlayıcı geleneğe bağlı olarak yorumlanmıştır.

Çalışmamızda temelde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'e ait kutsal metinler olan Tanah, Yeni Ahit, Kur'an-ı Kerim esas alınmıştır. Kur'an-ı Kerim'i anlama bakımından tefsir meal ve hadis kaynaklarına müracaat edilmiştir

4.Sınırlılıklar

Bu tez çalışması;

- 1) Veri toplama kaynaklarıyla,
- 2) Kullanılan yöntem ve teknikleriyle,
- 3) Yapıldığı zamanla sınırlıdır.

BÖLÜM I

CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

İnsanlar cinsiyet bağlamında dünyaya dişi (female) veya eril (male) olarak gelmektedir. Cinsiyet; biyolojik anlamda insanın herhangi bir edimi sonucu elde ettiği bir durum olmamakla birlikte (modern tıp alternatifleri bir yana) her insanın doğmadan önce hangi cinsiyette olacağı bellidir. Belirgin olan bu cinsiyet olgusuna karşın, toplumun inşa ettiği yapay/suni olan toplumsal cinsiyet kalıpları ve rolleri toplumsal anlamda birey için henüz net değildir. Toplumsal cinsiyet, kavram olarak Ann Oakley ile görünürlük kazanıp sosyoloji bilimine girmiş bir kavramdır. Marshall'a (1999, s.98) göre Ann Oakley, cinsiyet (sex) biyolojik erkek-kadın ayrımını anlatırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır.

Connell, (1998, s.191) toplumsal cinsiyeti "bir nesne olmaktan çok bir süreç" olarak ifade etmektedir. Connell'a (1998, s.255) göre, toplumsal cinsiyet çocuklukla birlikte inşa edilmeye başlanır. Her ne kadar yeni doğan çocuk biyolojik olarak bir cinsiyete sahip olsa da çocuk henüz toplumsal bir cinsiyet olgusu edinmemiştir. Çocuğun büyümeye ve öğrenmeye başlamasıyla beraber toplum, çocuğun önüne cinsiyetine uygun kurallar bütünü koyar. Toplumsallaşma ile birlikte toplum, söz konusu bu beklentileri somutlaştırarak ya da kalıplaştırarak çocuğun bunlarla özdeşim kuracağı ve sahipleneceği ortamlar hazırlar.

Toplumsal cinsiyet, bireyin cinsiyetine dayalı toplumun oluşturduğu "kadınlık" ve "erkeklik" rolleridir. Başta sadece cinsiyet ile dünyaya gelen birey, zamanla toplumsallaşma ile cinsiyete dair kalıpları da edinmektedir. Çocukluktan, hatta doğum öncesi süreçte cinsiyete göre kıyafet rengi seçiminden başlayan bu süreç, bireyin topluma dâhil olmasıyla artarak devam eder. Yaşanılan çevrenin/toplumun etkisi ile bireyde var olmaya başlayan cinsiyete dair kalıplar ve bunlar etrafında oluşan değerler veya normlar bireyin hayatının birçok alanını etkilemeye başlamaktadır. Scott'a göre toplumsal cinsiyet cinsiyeti olan bir bedene zorla dayatılmış sosyal toplumsal bir kategoridir. Delphi ise cinsiyetlerin basit anlamda biyolojik veya sosyolojik kimlikler değil, erkeklerin kadınlar üzerinde oluşturmuş oldukları hiyerarşinin sınıfları olduğunu iddia etmektedir. Bu anlamda denilebilir ki cinsiyeti toplumsal anlamda inşa eden, toplumun değer yargılarına göre yoğuran, şekil veren toplumsal cinsiyettir (Saygılıgil, 2016, s. 10-11).

Toplumsal cinsiyet normları ve buna dayalı cinsiyet rolleri ilk etapta biyolojik bir altyapıya sahip gibi görünse de aslında bunlar cinsiyetten beslenen kültürel kodlardır. Cinsiyet, kültür ve dönemin şartları ile sorumluluklar alır. Alınan bu sorumluluk ve kalıpların kültür etrafında anlam kazandığına kanıt olarak tarihte avcı ve toplayıcı toplumların iş bölümü arasındaki farkı verebiliriz. “Yiyecek toplayıcısı toplumların çoğunda işbölümü yaşa ve cinsiyete göre yapılır; çocuklar ve yaşlı insanlar, yetişkin kadın ve erkeklere göre farklı görevler üstlenirler, ancak bu evrensel değildir. Yontma Taş Devri’nden kalan aletler bunların kimler tarafından kullanıldığına dair açık kanıt sunmamaktadır. Kadınların avlandığı kültürlerde kadınlar ava çocuklarını sırtlarına bağlayarak çıkarlar veya onları ailenin diğer üyelerine bırakırlar. O halde erkeklerin avlanmasının temelinde biyolojik gereklilikten ziyade kültürel normlar yatmaktadır (Wiesner-Hanks, 2011, s.94).

Bu bağlamda diyebiliriz ki biyolojik anlamda kadın ve erkek olmak; doğuştan, doğal ve evrenselken, toplumun oluşturduğu kadınlık ve erkeklik ise toplumsallaşma süreci ile kültürel bir yapılanmaya işaret etmektedir (Kaya, 2021, s.13).

Bu normlar için cinsiyet oldukça önemli bir etken olmuştur ve kurallar cinsiyet etrafında şekillenmektedir. Bu açıdan bakıldığında kadın olmak ayrı bir anlama gelmekteyken kadınlık ayrı bir anlam ve sorumluluk taşımaktadır. Çoğu zaman birbiriyle aynı anlamda gibi görülüp kullanılsa da kadın-erkek olmak cinsiyeti ifade eder. Kadınlıkla özdeşleştirilen “duygusallık, kibarlık, zariflik” gibi kavramlar, erkeklik için “güç, liderlik, itibar, şan, şeref” olarak değişmektedir. Buradan hareketle kırılgan ve korunmaya muhtaç kavramlarla özdeşleştirilen kadın biyolojisi, erkeğe itaat etme durumunu benimsemiştir. Kısacası toplumsal cinsiyet erkek ve kadın arasındaki farkları kültürel bir zemine oturtarak buna uygun stereotipler oluşturmaktadır (Marshall, 1999, s. 98). Toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılığa dayalı oluşturulan ikincillik konumu ile mücadele etmektir. Kadın ve erkek olmak arasındaki biyolojik farklılıklar toplumsal cinsiyet normları ile sert bir zeminde ayrımcılığa maruz kalır.

Toplumsal cinsiyeti ayakta tutan iki unsur vardır: İlk husus cinsiyete dayalı önyargılardır. Bireyde zamanla kültürel etkenler ile cinsiyete dayalı var olan bu ön yargılar çerçevesinde davranışlar, tutumlar ve düşünceler şekillenir. İkinci husus ise olması gereken kadın veya erkek ideal tipolojidir. Buna dayalı olarak da günlük hayata yansıyan cinsiyete dayalı roller meydana gelir. “Bazı toplumlarda bu ayrım o kadar güçlüdür ki morfolojik olarak erkek olup normalde kadınlara atfedilmiş işleri yapan erkekler üçüncü cinsiyet olarak addedilmiştir” (Wiesner-Hanks, 2011, s.91). Bu

bağlamda Giddens (2012, s.508) durumu şu sözlerle dile getirmektedir; Toplumsal cinsiyet bir kez “atandığında” toplum bireylerden “kadın” ya da “erkek” gibi davranmalarını bekler. Bu beklentilerin karşılanması ve yeniden üretilmesi gündelik uygulamalar yoluyla sağlanır.

Tarihsel olarak incelendiğinde sanayileşme ile birlikte kadınların iş hayatında bulunmasına karşı takınılan tavırda birbirine ters iki durum olduğu görülmektedir. İlk olarak, makinenin kullanımıyla birlikte avcı toplumlardaki gibi kadına duyulan ihtiyaç hâlinin yavaş yavaş son bulmasıdır. Bu fikri desteklemek için ileri sürülen iddiaların başında kadınların biyolojik yapısının, ağır makinelerin kullanımına uygun olmadığı düşüncesi gelmektedir. İlk sebebe zıt yönde gelişen ikinci durum ise, kadınların yumuşak huylu olmaları ağır çalışma şartlarına daha iyi uyabilecekleri düşüncesidir. Buna bağlı olarak kadınların daha düşük ücretlerle işe alınması söz konusu düşüncüyü desteklemiştir. Bundan dolayı fabrikalar açılırken ilanlar öncelik sırası olarak kadınlara yönelik olmuştur. Daha sonraki süreçte kadının iş hayatında aktif yer alması geleneksel ataerkil aile yapısını zayıflatmıştır. Ataerkil yapının zayıflamasından rahatsız olan ve bunu bir tehdit gören bazı kesimler kadınlar üzerinde çeşitli yollarla baskı oluşturmuşlardır. Bazı yerlerde “en şerefli iş yerleri, erkeklerden oluşan iş yerleridir” şeklinde bir algı yaratılmıştır. Bazı iş yerlerinde ise eğlence amaçlı gidilen iş yemeklerinde profesyonel eğlendirici kadınların hizmetinden dolayı erkeklerin daha rahat hareket edilebilmesi için eril iş alımı artmıştır (Wiesner- Hanks, 2011, s.73-74). Kadınların eril düşüncenin fikir çatışması veya fikir değişikliklerinde, konumlarının her defasında değişebilmesi, sosyal hayattaki görünürlüklerinin sürekli bir durum olmadığının izahıdır.

Kadınların sosyal hayatta görülmeye başlanması bazı kesimlerce kabul edilmiş, bazı kesimlerce de olumlu karşılanmamıştır. “Kadın evinden ömründe sadece üç kez çıkmalı; vaftiz edilirken, evlenirken ve öldüğü zaman” şeklinde söylemler geliştirmişlerdir. Bu söylemlerle kadının sosyal hayatta nasıl konumlandırılacağına dair vurgu yapılmıştır. “Üçlü itaat” şeklinde adlandırılan ve kadının hangi durumlarda kime tabi olacağı konusunun içerik olarak aynı fakat isimlendirme açısından farklı bir şekliyle karşılaşılmaktadır. “Üçlü itaat”, kadının bekârken babasına, evliyken kocasına ve boşandığında veya eşi öldüğünde oğluna tabi olması gerektiğine inanılan bir düşüncedir (Wieshner-Hanks, 2001, s.191). Bu düşünceye göre kadın, hiçbir zaman tam anlamıyla özgür hareket edemez ve kendisini tek başına koruyamaz. Bu açıdan ele alındığında bu düşüncenin temelinde kadının bir erkeğe muhtaçlığı ile ilgili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla “en şerefli kadın, hakkında hiçbir şey bilinmeyen ve sosyalleşmemiş kadındır”, şeklindeki ifadenin bu durumdan hareketle geliştiği iddia edilebilir. Eski

Yunan’da ifade edilen “en iyi kadın hiç konuşmayan kadın” şeklindeki formülasyon Avrupalı erkek yazarların metinlerinde de yinelendi durdu. Yalnızca erkeğin gerçek insan olduğu, buna karşılık ‘tavuğun kuş olmadığı gibi, kadının da insan olmadığı’ algısı toplumlarda çeşitli biçimlerde yankılandı (Berktaş, 1995, s.106) .

Görüldüğü üzere erkek egemen bakış açısı ile kadın; bir toplumda ya da aynı toplumdaki farklı gruplar arasında bile ayrı konumlandırılabilmiştir. Bazı kesimlerce kadın evinde oturmalıdır ve eve dair görevleri/ni yapmalıdır. Ancak başka kesimlerce kadının ikincilliği farklı şekilde yansımaktadır: Kadının, daha ucuz iş gücünden faydalanılması için çalışması gerekmektedir. Bu motivasyonla kadın iş hayatına dâhil edilmiştir. Ancak her iki durumda da kadın yine ataerkil yapının müsaade ettiği ölçüde sosyal hayatta kendisini gösterebilmiştir.

Cinsiyet ayrımı bazı toplumlarda işin ekonomik yanından çok niteliğine göre yapılmıştır. Ekonomik getirisi olan bazı işler veya uğraşlar belli bazı entelektüel işlere, kutsal metinlerin incelenmesi gibi, kıyasla daha önemsiz görülmüştür. Avrupa’daki Yahudiler veya Hindistan’daki üst sınıf Hindu erkekleri kendilerini dini metinleri incelemeye ve kendini ibadete adanmalarıyla övünmektedirler. Kendilerini ibadete vakfeden bu erkeklerin eşleri çalışır ve onlar aileye bakmaktadırlar. Bu durumların sonucunda denilebilir ki modern dönem öncesi Avrupa’daki bazı Yahudi kadınlar Hristiyan komşularına veya diğer dinlerden olan komşularına kıyasla ekonomik anlamda daha bağımsızlardır. Bu kadınların uğraşları ilim sahibi kocalarının nezdinde kendi işleri kadar değerli görülmemiştir (Wiesner-Hanks, 2011, s.102). Kadınların gerçekleştirdikleri işlerin değerliliği eşlerinin konumlarıyla anlam kazanmıştır. Bazı toplumlarda evde durup ev işlerini yapma kadınlar için övgüye değer bir durum olarak görülürken bazı toplumlarda ise evde kendilerini ilme adayan eşleri için çalışıp para kazanma daha değerli görülmüştür. Erkeğin konumundan hareketle birbirine zıt olan bu iki durumu ortaya çıkması kuşkusuz erkeğin konumu ve düşünce yapısı, kadının sosyal hayattaki konumunun belirleyicisi olmuştur.

Sosyal hayatta olduğu gibi aile yapısında da kadın erkeğe göre ikincil konumlandırılmış ve nüfus politikaları ile nüfusun denge altında tutulmaya çalışılması yine toplumsal normlar üzerinde önemli etki bırakmıştır. Bazı dönemlerde uygulanan nüfus politikaları kız çocuğunu istenilmeyen cinsiyet durumuna düşürmüş, dolayısıyla da cinsiyet ayrımcılığı oluşmaya başlamıştır. Kadınların, erkeklere göre daha zayıf yapıda görülmesi ve iş gücüne katkısının olmayacağı düşüncesi kadınların “yük” olarak görülmesine neden olmuştur. Bu duruma bağlı olarak doğum öncesi süreçte cinsiyetin kız

olduğu öğrenildiğinde hamileliğin sonlandırılması gibi aşırı davranışların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bazı toplumlarda ise kız çocuklarının doğumuna sevinilmemesi gibi durumları ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında erkek çocuğunun bakımına kız çocuğuna oranla daha çok özen gösterilmiştir (Wiesner-Hanks, 2011, s.76).

Saygılıgil (2016, s.70) genel bir cinsiyet kalıbı olamayacağını ifade ederken ‘Kadını kadın yapan nedir?’ sorusuna alınan cevabın bütün kadınların tek bir özellik üzerinden tanımlandığını ifade etmektedir. Doğum yapma özelliği ve rahim organı üzerinden verilen cevap kadının bedeni üzerinden yapılan şekilci bir tanımdır. Kadını erkekten ayıran bu temel özellik, kadının özünün bedeninde bir organda saklı olarak düşünülmesine ve sadece annelikle özdeşleştirilmesine yol açmaktadır. Bu özdeşleştirme ise kadının sahip olabileceği birçok imkânı tek bir role bağlı kılar ve erkeğin ötekisi olarak onu kendi çeşitli ve çoğul olan somut imkânlarından soyutlayarak bu genel kadın kalıbına indirger. Oysa erkeğin de baba olma özelliği vardır. Buna rağmen bu bedensellik erkek kavramının içini dolduran soyutlamada özünü oluşturan bir rol oynamaz. Bu tanımlamaya göre erkek, rasyonel düşünen zihinsel özelliklerle ve daha soyutsal kavramlarla açıklanır. Ancak kadın zihin yapısına yönelik değil bedensel yapısına yönelik bir şekilde tanımlanır. Kadın; “Düşünen yerine hissedendir, bu yüzden daha güçsüzdür” (Saygılıgil, 2016, s.70). Kadınları beden üzerinden tanımlama, kadının sahip olabileceği diğer durumların hepsinin göz ardı edilmesine ve kadınlığın sınırlarının bedensel bir çerçeve ile daraltılmasına yol açmaktadır. Bu durumda denilebilir ki kadınların bedeni onları sınırlı bir tanımlama ile karşı karşıya bırakırken erkeğin zihinsel özellikleri üzerinden yapılan tanımlama onun diğer alanlarda da başarılı olduğu düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Kadının toplum tarafından yüklendiği yahut yüklenmek zorunda bırakıldığı roller ile erkeğin yüklendiği toplumsal rollerin aynı olmamasına rağmen toplumsal hiyerarşide daha belirgin olan erkeğin üstünlüğüdür. Ataerkil yapının oluşturduğu hiyerarşide kadının özgürlüğü, iradesi, yetkileri kısıtlıdır ve erkeğin egemenliği altındadır. Bu noktada kadının kendini gerçekleştirebilme alanı daralmış ve zorlaşmıştır. Örnek vermek gerekirse: “Dünya uygarlık tarihinde yunan medeniyetinin önemli bir yeri vardır. Yunan medeniyetinde kadının konumu neredeyse bugünkü dünyada çoğunlukla uygulanan kadın ve aile anlayışının temelini oluşturur. Yunanlılarda iyi bir kadının özellikleri şöyle belirtilmiştir: Sabırlı, zevkli, güzel, çocuklarına şefkatli bir anne, kocasına sadık bir eş ve ev yönetiminde başarılı bir idareci.” (Kaya, 2021, s.16). Verilen örnekte görüleceği üzere kadınlığın görevi evin içi ile özdeşleştirilir ve bu doğrultuda ‘kadın, çocukların ve eşinin bakımından sorumludur’ şeklinde benzer kalıp yargılar oluşur. Doğal olarak da erkeğin

görevlerinin ‘daha zor ve evin dışında olması erkeğin yüklendiği toplumsal rolü daha itibarlı olarak göstermiştir. Bu örneğin benzeri ilerleyen sayfalarda Yahudi kutsal metinlerinde kadının en erdemli olanı ev idaresini eksiksiz yürüten şeklindeki formülasyon ile tekrardan ele alınacaktır.

Sonuç olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrım bizi Freud’un dışının dışılığı, erkeğin erilliğini kuramsal olarak tanımlamasının mirası olduğu iddia edilebilir. Freud için cinsiyet sorun olan kısım değildir. Onun için asıl sorun cinsiyetlerinin ayna işlevini gören psikolojileridir. Ona göre çocuk, erilliği ve dışılığı içinde büyüdüğü toplumun aktarımıyla kazanacaktır (Bayhan, 2013, s.158). Bu bağlamda toplum, bedenin hem psikolojik hem de toplumsal yapısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla “Beden teşekkülünde toplumsal ve kültürel boyutun önemini vurgulamak bizi, feminist kuramcı Judith Butler’ın da ısrarla üzerinde durduğu cinsiyetin verilmişlikten ziyade oluşturulan veya oluşturulmakta olan bir gerçek olduğu konusuna getirir” (Köysüren, 2016 s.97).

1.2.Toplumsal Cinsiyet Kuramları

Psikoloji ve sosyolojide toplumsal cinsiyet rollerinin temelini oluşturan ve bu rollerin nasıl kazanıldığına dair çok çeşitli kuramlar vardır. Bunların sınırlandırılmasında Yapıcı’nın (2016) açıklama modeli dikkate alınmıştır.

1.2.1. Biyolojik kuram

Bu kurama göre kadın ve erkeğin biyolojik olarak birbirinden farklı olması cinsiyet rolü ve kalıplarının oluşmasında temel etkindir. Yani iki cins arasındaki farklılığın ve üstlendikleri rollerin çeşitli olmasının ya da birbirinden farklı olmasının sebebi biyolojik/fizyolojik etkenlerdir. Buradan hareketle iki durum ön plana çıkmaktadır.

İlk durum kadınların doğum yapabilmesi, erkeklerin biyolojik yapıları gereği doğum yapamamalarıdır. İkinci husus ise kadın ve erkeğin nörolojik yapısı ve hormonal farklılıkları ile ilgilidir. Bu doğrultudaki bilimsel görüşler kadın ve erkeğin beyin yapılarının farklı olduğunu ve bunun da bilişsel işlevlerde farklılaşmaya yol açtığını ileri sürmektedir. Her iki cinsiyetin de kendilerinde baskın olan zekâ türünün farklılaşması da bu açıklamalar dâhilinde değerlendirilebilir. Hormonal durumlara yönelik açıklamalar ise testosteron hormonunun salgılanması yükseldikçe agresif ve dövüşken davranışların arttığını ortaya koyan deneylere dayanmaktadır. Kadın ve erkek arasında gözlenen farklılıklara bilim adamları özellikle bazı biyolog ve hekimler tarih boyunca ilginç açıklamalarda bulunmuşlardır. Bu görüşlere göre “Annelik içgüdüsünün beynin bir

bölgesinde yer aldığı ya da üreme organlarında bulunduğu ileri sürülmüştür. 19. yüzyıl ortalarında ise yüksek zihinsel işlemlerin merkezi olarak görülen ön beyin loblarının erkeklere kıyasla kadınlarda daha küçük ve daha az kıvrımlı olduğu, buna karşın algılama gibi daha basit zihinsel süreçlerin merkezi olarak kabul edilen yan lobların kadınlarda daha büyük olduğu ileri sürülmüştür” (Dökmen, 2009, s.48-49).

Cinsiyete dair farklılıkların biyolojik faktöre bağlanması genel olarak erkek üstünlüğünün kabulü anlamına gelmiştir. Freud’un “anatomi kaderdir ilkesi” biyolojik kuramda biyoloji kaderdir ilkesine dönüşmektedir. Bu görüş kadın haklarının etkinlerinin kısıtlanması riskini taşır. Dökmen’e (2009, s.52) göre bu görüş kadın haklarının kısıtlanması tehlikesini taşımaktadır. Çünkü biyolojik zorunluluklar iki cinsiyet arasında sosyal eşitliğin imkânsızlığını içerir.

Biyolojik kuramların bazı farklılıkları açıklamasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tamamen açıklamakta yetersiz kaldığını ifade eden kuramcılar da vardır. Giddens’e (2012, s.506) göre biyolojik güçler kadın ve erkek rollerinin oluşmasında kesin kanıtlar değildir. Bu bakımdan toplumsal etkileşim cinsiyet rollerinin ayrımındaki can alıcı noktadır.

1.2.2.Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kurama göre kişilik, 0-6 yaş arasında oluşur ve kişiliğin diğer gelişim evreleri 0-6 yaş döneminde edinilen yaşantı ve karakter üzerine şekillenir. Kuramın sahibi olan Sigmund Freud’a (2006, s.64) göre çocuk; şefkat, kendini adama, kıskançlık gibi aşk hayatının gereklerini ergenlik döneminden çok önce sergilemeye muktedirdir. Psikanaliz kuramına göre kişilik, bebeklik döneminden itibaren gelişen karakter özelliklerinin gelişim evresini nasıl geçirdiğine bağlı olarak edinilir. Bu gelişim evreleri ise sırası ile oral dönem, anal dönem, ödipal dönem, latent dönem ve genital dönemdir.

1.2.2.1.Oral dönem

Doğumla başlayan oral dönemde organizmanın haz noktası dil ve dudaklar da dâhil ağız ve çevresidir. Cinsel aktivite burada besin alımından ayrılmamıştır. Cinsel amaç burada objeyi içine almaktır (Freud, 2017, s.57). Buna göre biberon veya parmak emmek sadece açlığın giderilmesini değil aynı zamanda libidonun tatmin edilmesini de sağlamaktadır (Allen, 1940, s.29).

1.2.2.2. Anal dönem

İkinci evre olan anal dönemde haz bölgesi anüs ve çevresidir. Libidonun tatmini tuvaletin yapıldığı bölgedeki kontrolünün sağlandığı bölgeden olur. Cinsel doyum bu evrede anüs ve çevresi ile olur (Freud, 2017, s.51-61). Bu dönemdeki en önemli durum çocuğun tuvalet eğitimidir. Baskıcı veya rahat bir tuvalet eğitimine maruz kalan çocuk yaşamın diğer evrelerinde görülen bu eğitim tarzının izlerini taşır (Allen, 1940, s.30).

1.2.2.3. Ödipal Dönem

Ödipal dönemde haz bölgesi cinsel organlardır. Bu dönemde iki farklı durum ortaya çıkar. Bunlar kızlarda penis kıskançlığı, erkeklerde ise iğdiş edilme korkusudur. Bununla birlikte ailenin ve çevrenin etkisiyle çocuğun önemli bir uzvu haline gelen cinsel organlarına dayalı yasaklar ve kurallar ortaya çıkar (Freud, 2006, s.171-179).

1.2.2.4. Latent (Gizil) Dönem

Gizil dönemde, zaman içinde cinselliğe dair dürtülerin bastırılması bilinçaltına alınması söz konusudur. Bu dönem cinselliğin bilinçaltına atıldığı bir durulma dönemidir. Bilinçaltına atılan dürtüler baskılanır ama tamamen ortadan kaldırılmaz ve bu dürtüler gizil olarak varlığını sürdürür (Freud, 2017, s.18-21).

1.2.2.5. Genital Dönem

Genital dönem, ergenlik döneminde kimlik kazanımı ile birlikte başlar. Kimlik kazanımı döneminde birey, önceki dönemlerin çatışmalarını çözmeye çalışır ve kişilik oluşmaya başlar (Freud, 2017, s.65-72).

1.2.3. Nesne İlişkileri Kuramı

Toplumsal cinsiyet kuramcılarından olan ve psikanalitik bakış ile inceleyenlerin aksine çocuktaki bu rollerin çok erken yaşta başladığını ortaya atan Chodorow, kadın veya erkek olarak tanımlamanın çok küçük yaşlarda anne ve babaya bağlanma tarzıyla ortaya çıktığını söyler. Bu dönemde oluşan bağlanma, bir yerden sonra kendi benlik algısını oluşturmak için kopmak durumundadır. Kopuş, süreç olarak kız ve erkeklerde farklı şekilde işlemektedir. Chodorow'a göre bebeğin erkek olması, annenin erkeği kız çocuğuna göre farklı yetiştirme isteğini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda erkek daha bireysel ve özerk bir birey olarak yetiştirilmiş olur. Chodorow annenin önemi üzerinde ısrarla durur. Ona göre çocuklar anneye bağlanmaya daha yatkınlardır. Annenin sürekli evde olması etki gücü bakımından onu daha baskın kılmaktadır. Babanın evde olmayıp daha çok dışarıda olmasıyla ona karşı soyut bir bağlanma gerçekleşmesine yol

açmaktadır. Sonuç olarak ise cinsiyet rolleri oluşmaktadır. Bunun yanı sıra Chodorow tek bir cinsiyet psikolojisi değil birden çok cinsiyet psikolojisi olduğunu da savunmaktadır (Chodorow, 1999, s.110-136).

İlerleyen yıllarda erkeklerin duygusal ilişkilerinde kimliklerini kaybetme korkusunun oluşmasında çocuklukta anneyle kurduğu bağın kopması rol oynar. Bu nedenle erkeklerin ilişkilerinde kimlik sorunu veya kaybetme korkusu gözlemlenebilir. Kadınlarda ise bu durumun tam tersi gözlemlenebilir. Yani başkalarıyla olan ilişkilerinin koparılması veya yokluğu durumunda özgüven kaybı yaşanabilmektedir. Bu kalıplar doğrultusunda toplumsal rollerin de yorumlanması mümkündür. Kadınlar kendilerini sahip oldukları ilişkileri ile tanımlarken erkekler gereksinimlerini bastırıp kendilerini daha güdümleyici bir şekilde tanıtmaya davranışını sergilemektedir (Yapıcı, 2016, s.38).

1.2.4. Davranışçı Kuram

Davranışçı kurama göre organizma “Tabula Rasa” olarak ifade edilen zihinsel olarak boş bir levha ile dünyaya gelirler. Bu boş levha zamanla şekillenir veya dolar (Ormrod, 2016, s.32-44). ‘Tabula Rasa’ çevredeki bireylerin çocuğa verdiği ödüller ve cezalarla dolar ve şekillenir. Çocuklar bu süreçte, olumlu ve olumsuz yaptırımlar, yani davranışı ödüllendiren ya da kısıtlayan ve toplum tarafından uygulanan güçler yoluyla yönlendirilirler. Sözelimi, küçük bir oğlan yaptığı davranıştan dolayı takdir edilebileceği gibi azarlanabilir de. Bu olumlu ve olumsuz yaptırımlar oğlan ve kız çocuklarının kendilerinden beklenen cinsiyet rollerini öğrenmelerine yardımcı olabilir. Giddens’e (2012, s.506-510) göre bu öğrenmeler sürekli ve yeniden üretime tabi olarak kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bu kurama göre pekiştirme ve ceza ile bireyde var olmaya başlar.

1.2.5.Sosyal Öğrenme Kuramı

Günlük yaşamda insanlar bazen birbirlerini gözlemleyerek dolaylı öğrenmeler gerçekleştirebilmektedir. Bireylerin çevresel etkileşim ile bilgi edinebileceğini savunan sosyal öğrenme kuramına göre bilişsel davranışsal ve çevresel belirleyiciler sürekli olarak bir etkileşim içerisinde. Gerçekte sadece deneyim ile edinilebilecek öğrenmeler, gözlem yoluyla diğer insanların davranışlarını ve onlar için doğan sonuçları model alma ile dolaylı yoldan öğrenilebilir (Bandura, 1977, s.11-12).

Belirli bir modelin davranışlarının pekiştirilmesi davranışın yapılmasının sıklığını artırırken aynı model davranışın cezalandırılmasının da davranışın yapılmasını önleyebilme etkisi vardır. Buna göre sosyal yolla model alınan kişinin statüsü, davranışı

önemlidir. Gözlemci tarafından izlenilen bu özellikler nasıl ve ne şekilde ortaya çıktığı gözlemci kaydedilir. Ve ona göre gözlemci ile arasındaki benzerlik taklit edilen davranışı arttırıcı bir özelliğe sahiptir (Bandura, 1997, s.96-125). Gözlemlene ile birlikte kadının ve erkeğin farklı şeyler olduğu fikri çocukta oluşmaya başlar ve bununla birlikte cinsiyetler arası ayırım yapma/ yapabilme durumu başlamış olur. Çocuk öğrendikleriyle cinsiyetler üzerinden genellemeler yaparak çevresini kadın erkek olarak ayırıştırma yoluna gider. Dahası bu kuralları ya da rolleri kendisine de uyarlar. Connell'a (1998, s.79) göre bu aktarım rol öğrenimi toplumsallaştırma ve içselleştirme süreçleriyle gerçekleşir.

1.2.6.Bilişsel Gelişim Kuramı

Bireyin pasif ve sadece alıcı olduğu sosyal öğrenme kuramının aksine bilişsel gelişim kuramında çocuk aktiftir. Zihinsel olarak gelişmesi ile birlikte çocuk ister kendi yaşantıları olsun ister çevreden edindikleriyle olsun kendine ait bir kimlik edinmeye başlar ve o ekseninde hareketler sergiler. Bu kuramda yaş ve olgunlaşma oldukça önemlidir. Burada sosyal öğrenme ile arasındaki fark ortaya çıkar. Sosyal öğrenmeye göre yaş fark etmeksizin herkes aynı yolla öğrenir ancak bilişsel gelişime göre yaş aldıkça olgunlaşma olur ve bu olgunlaşma ile zihinsel beceriler gerekli bilgiye ulaşır (Yapıcı, 2016, s.42).

Kohlberg (1977, s.3-14), toplumsal cinsiyet algısının erken yaşlarda oluşmaya başladığını ifade ederken Piaget'in işlem öncesi kuramından faydalanmıştır. Bu dönemle birlikte çocukta toplumsal cinsiyet rollerinin ilk izleri oluşmaya başlamaktadır. Bunlar basit düzeyde ve sadece fiziki olarak edinilen ayrımlardır. "Yaklaşık üç yaş civarında kendilerinin ve başkalarının cinsiyetini tam olarak söyleyebilmektedirler. Zira üç yaşından itibaren cinsiyet sürekliliği kazanılır. Böylece cinsiyetin sadece elbise ya da saçın şekline bağlı olmadığı öğrenilir. Cinsiyet kimliğinin tam olarak kazanılması yaklaşık beş yaşından sonraya kalmaktadır. Bu süreçte çocuk artık sahip olduğu cinsiyetin değişmez bir özellik olduğunun bilincine varır (Kohlberg, 1966, s.87-98).

Kritik dönem atlatıldıktan sonra beş yaş ile birlikte cinsiyet kimliği tam olarak kazanılmaya başlanır. Kohlberg'e göre erkek veya kız olarak çocuğun davranışları cinsiyetine uygun bulması veya bulmaması ile çocukta toplumsal cinsiyet rollerinin oluştuğuna işaret etmektedir (Kohlberg, 1966, s.89).

1.2.7.Toplumsal Cinsiyet Şeması Kuramı

Çevreden gelen bilgiyi alıp verimli bir şekilde analiz edilmesini sağlayan şemalar; bireyin içerisinde bulunduğu sosyal ortamları ve çevreyi anlamlandırmasına ve bu çevreden aktarılan değerleri, normları, bilgileri organize ederek durumlar karşısında

belirli kalıp yargıları ile hareket etmesine olanak sağlayan hazır kalıp yargılarıdır. Kültürün erkeklik veya kadınlık kalıp yargılarına göre şema oluşturan birey, bilgilerini kodlamaya ve düzenlemeye hazırdır (Bem, 1982, s.1192-1194).

Kültürün kazandırmış olduğu kadınlık ve erkeklik şemalarına göre çocuk hem kendi cinsiyetinin gerekliklerini hem de karşı cinsiyetin özellik ve gerekliklerini öğrenir. Çocuk çevresi vasıtasıyla bilgileri algılar, kodlar ve mevcut kadınsı veya erkeksi şemaya göre örgütlemeye yaparak cinsiyet şemalarını edinir. Bem (1982, s.1192-1194) kadınsı ve erkeksi şemaların baskınlığı açısından dört tipten bahsetmektedir. Erkeksi özellikler sergileyen kişi için erkeksi, kadınsı özellikler gözlemleniyor ise kadınsı, her ikisi de mevcut ve görülebiliyorsa androjen, ne kadınsı ne de erkeksi özellikler belirgin değilse farklılaşmış toplumsal cinsiyet tipinden söz edilmektedir.

Özetle toplumsal cinsiyet yargıları çevre ve kültürün etkisiyle oluşturulmuş şemalar olup bu şemalara uyduğu düzeyde erkeksi veya kadınsı, uymadığı durumda da farklılaşmış veya androjen toplumsal cinsiyet tipinden söz edilebilir.

1.2.8.Sosyal Kimlik Kuramı

Sosyal kimlik teorisi toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl edinildiğinden ziyade gruplar (cinsiyetler) arasındaki eşitsizliği besleyen ön yargı ve stereotipi gibi olumsuz algılamaları ortaya çıkaran sosyokognitif süreçlere odaklanmaktadır. Aslında bu kuram dini ve ırksal gruplar/kategoriler arasındaki ilişkileri çözümleme hususunda daha işlevseldir. Ancak sosyal kimlik teorisi cinsiyet gruplarına da rahatlıkla uyarlanabilir (Yapıcı, 2016, s.48).

İnsanların ilk başlarda dış dünyayı zihinsel anlamda biz ve onlar şeklinde anlamlandırdığını söyleyen Tajfel ve Turner sosyal olarak kategorileştirmenin bu şekilde başladığını ifade etmektedir. Sosyal gruplama sürecinde ilk olarak kadın ve erkek olarak insanları iki gruba ayıran çocuklar bu süreç içerisinde kendilerinin bu gruplardan birine ait olduğu anlar ve konumlandırırlar. İlk başta anlamsız görülen bu konumlandırma zamanla daha anlamlı bir hal alır bu da yaşantılar ve tecrübeler yoluyla oluşmaktadır. Her sınıfın özelliği olduğunu gören ve anlamlandıran birey zamanla toplumsal süreçlerle kadınsı ve erkeksi davranışlarla rolünün gereğini yapar (Yapıcı. 2016, s.48).

1.2.9. Kategori Farklılaşması Kuramı

Kategori farklılaşması kuramı bir önceki kuramımız olan sosyal kimlik teorisinin bir devamı olarak gelişen kadın ve erkek algılanışının sadece cinsel kimlik üzerinden

olmadığı konusunda ısrarcıdır. Bu kurama göre günlük hayatta insanların hiçbiri ne tek bir kimliğe sahiptir ne de böyle bir değerlendirmenin yapılması doğrudur. Kadın ve erkek kimliklerinin yanında insanlar ırk, din, mezhep, meslek ve ideoloji gibi kimlikleri de barındırırlar.

Doise'nin öncülüğünü yaptığı kategori farklılaşması modeline göre gruplar arası ilişkileri anlama ve anlamlandırmada bireysel ve sosyal olan birlikte değerlendirilmelidir. İster temsili isterse de nesnel düzeyde olsun basit kategorizasyon sürecinde fert ait olduğu ve olmadığı kategoriler arasında “biz ve onlar” şeklinde çok açık ve köklü bir ayrım yapmaktadır. Bu köklü ayrımın anlamsız olduğu ve gerçek hayatta bu kategorizasyondan çok daha fazlası var olmakla birlikte daha karmaşıktır. Bireyin aynı anda farklı kriterlere ve farklı özelliklerdeki grup üyeliğine ait olması çapraz kategorizasyon olarak adlandırılır (Yapıcı. 2016, s.49).

Çapraz kategorizasyonun kendine özgü bir dinamiği olduğunu belirten Descamp ve Doise, birçok yapıdan oluşan bir piramidin varlığından bahsetmektedirler ve bunu şu şekilde açıklarlar: “Müslümanlar içerisinde Sünni, Sünniler içerisinde de Hanefi olmak pramidik yapıya örnek olarak verilebilir. Bu yapının en önemli özelliği hiyerarşik bir düzen göstermesi ve diğer bir grupla karşılaşıldığı zaman kategori içi farklılıkların ortadan kalkmasıdır. Bu tür yapılarda kimlik dışsal bir tehdit altında bulunduğu zaman bir üst kimlikle daha rahat özdeşlik kurulabilmektedir. Çünkü bunlardan hiçbiri diğerini ne dışlamakta ne de onunla çatışmaktadır.”

Çapraz kategorizasyonda bireylerin aynı anda birden fazla gruba üye olmaları söz konusudur. Bunların arasında çatışma olması söz konusudur “kadınlara karşı erkekler basit tipte kategorizasyonu oluşturmaktadır. Burada bireylerin iki gruptan birisine üye olması söz konusudur. Ancak cinsiyet değişkeninin yanına inanç ve mezhep gibi başka değişkenler ilave edilirse çapraz kategorizasyon durumu ortaya çıkar. Buna göre söz gelimi cinsiyet ve din çaprazlandığı zaman Sünni erkekler, Sünni kızlar, Alevi erkekler Alevi kızlar olmak üzere dört farklı kategorizasyon söz konusu olmaktadır. Çifte iç grup tekli iç grup veya tekli dış grup ve çifte dış grup üyeliği olmak üzere üç ayrı durumdan bahsedilebilir. Çifte iç grup hem cinsiyet hem de dini sosyal kimlik itibarıyla aynı grupta yer almaktadır. Örneğin Sünni erkekler Sünnilik ve erkeklik açısından alevi kızlar ise Alevilik ve kadınlık açısından çifte iç grup aidiyeti içindedirler başka bir deyişle iki kimliğin aynı anda üstlenildiği durumlarda çifte iç grup aidiyeti ortaya çıkmaktadır. Tekli iç grup veya tekli dış grup aidiyeti çapraz kategorizasyon sürecinde bir kimliğin uyuşması diğerinin ise uyuşmamasıdır. Örneğin; Sünni erkek Alevi erkekle cinsiyette aynı kimliği

(iç grup) paylaşırken mezhebi kimlikten (dış grup) farklılaşmaktadır. Çifte dış grup durumunda ise kimliklerin hiç örtüşmemesi söz konusudur. Alevi bir erkekle Sünni bir kadın birbirlerini hem mezhep hem de cinsiyet kimlikleri açısından farklı (dış grup) algılamaktadır” (Arkonaç, 1998; 1999; Bilgin, 1996; Parker, 1999; Vanbeselaere, 1999).

Kategori farklılaşmasında birbirinden farklı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Hem toplumsal cinsiyet normları bakımından bir farklılaşma hem de mezhebi bağlamda Hanefi Şafii veya Sunni Alevi gibi farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Bireyin büyüdüğü sosyal ortamda birden fazla farklı kategori ortaya çıkar. Bireyin bu kategori farklılıklarından hangisine aidiyet hissettiği veya hangisine uzak hissettiği ya da birkaç tane gruba birden yakınlık uzaklık hissetme durumu ortaya çıkabilmektedir. “Bu durumda problemin çözümü için kategori birleştirme modeli ve hiyerarşik düzenleme modeli dört alternatif model önerilmektedir. Kategori başatlığı modelinde bir kimlik öncelenmektedir, diğer kimlik öncelenen kimliğin gölgesinde kalmaktadır. Örneğin; dini değerleri dini kimliği baskın olan biri İslam’da cinsiyeti tartışırken cinsiyet kimliğini bir kenara bırakarak baskın olan kimliğiyle kendini ifade edecektir. Kategori birleştirme modelinde ise hangi açıdan olursa olsun kişi iç grup üyeliğini tartıştığı grubu savunmayı olumlu değerlendirmeyi bir kenara bırakmaz. Örneğin dindar kadının İslam’da kadını konuşurken İslam adına, modern dönemdeki kadını konuşurken de günümüz kadının ezildiğini söyleyerek cinsiyetlerinin lehine bir tutum sergilemektedir (Yapıcı, 2016, s.50-51).

BÖLÜM II

YAHUDİLİKTE TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

2.1.Yahudilik

Yahudilik, toplumsal cinsiyet bağlamında ele alacağımız semitik dinlerden ilkidir. Bu sıralamada temel etken dinlerin kronolojik olarak ele alınmasıdır. Yahudilik “İbrâhîmî geleneğe bağlı monoteist din ailesi içinde yer alır ve bu ailenin en eski halkasını teşkil eder. Yahudilik, yayılımı ve etkisi açısından bir dünya dini özelliğine sahip olsa da iç dinamizmi açısından hem millî hem evrensel unsurlar taşımakta, inanç sistemi manasında bir din olmanın ötesinde de bir hayat tarzını ve dinî-etnik kimliği ifade etmektedir.” (Gürkan, 2013, s.187-197). İsrailoğulları’na vaat edilmiş topraklar ile özdeşleştirilen Yahudilik, bir milletin hayat tarzını, ortak inancını, dil ve coğrafyasını, edebiyatını, kanun ve kurallarını içeren bir dindir (Adam, 2015, s.60).

Yayılımı açısından bir dünya dini olma özelliği gösterse de aslında etnik veya dinsel yapılı olduğu ayrımına varılması güçtür. “Yahudi olunmaz, Yahudi doğulur.” ilkesinden hareketle Yahudi anne-babadan veya en azından Yahudi bir anneden doğmak şart olarak görülmüştür. Birey, Yahudilik amentüsünü (Şema-Yisrael) tekrar edip dinini değiştirmek istediğinde Yahudiliğe girilebilir ancak bu hâliyle sadece dinini değil milliyetini de değiştirmiş olarak kabul edilir. Bu bakımdan Yahudilik bir dine, bir ırka, bir kültüre, bir millete yapılan kapsamlı bir tanımdır (Adam, 2015, s.60). Dolayısıyla denilebilir ki Yahudilik bir dini benimsemekten ziyade bir aidiyet anlamını ihtiva etmektedir.

2.2.Yahudi Kutsal Metinlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Roller

Yahudilik semitik dinlerin ilki olmakla birlikte kadın ve erkeğin yaratılışı konusunda kendisinden sonra gelen Hristiyanlık ve İslam’ın da temelini oluşturmaktadır. Yaratılıştan itibaren kadın-erkek rollerinin belirgin bir şekilde ayrımına dikkat çeken Tanah, Yahudi şeraitini oluşturmasının yanı sıra her iki cinsin birbiri ve çevresi ile münasebetini veya bu ilişkilerden doğan akıbetinin nasıl olacağına dair bilgiler de vermektedir. Bu doğrultu üzerinden kadın- erkek rollerinin incelenmesini, yaratılış ile birlikte ele alıp aile içi yaşam, sosyal hayattaki konumu, dini konulardaki durumu gibi çeşitli bağlamlarda incelenmesi hedeflemektedir.

2.2.1. Kadının Yaradılışı

Yahudilikte toplumsal cinsiyet rolleri nettir, kadın ve erkek arasında hem yaratılış hem de yaşantı bakımından farklar vardır. İlk insanın yaratılışından başlayan bu ayrım sosyal hayatın çoğu alanında devam edebilmektedir. Ancak sosyal hayata gelmeden önce kadın ve erkeğin yaratılışının Tanah'ta nasıl geçtiği ele alınacaktır. Kadının yaratılışının erkeğe bağlı olarak meydana geldiğini aktaran Tanah'a göre erkek önce yaratılır, akabinde hayvanlar yaratılır ve daha sonra kadın; erkeğin bedeninden bir parça alınması suretiyle yaratılır. *“Âdem'in yalnız kalması iyi değil dedi, Ona uygun bir yardımcı yaratacağım. Rab Tanrı yerdeki hayvanların, gökteki kuşların tümünü topraktan yaratmıştı. Onlara ne ad vereceğini görmek için hepsini Âdem'e getirdi. Âdem her birine ne ad verdiyse, o canlı o adla anıldı. Âdem bütün evcil ve yabanıl hayvanlara, gökte uçan kuşlara ad koydu. Ama kendisi için uygun bir yardımcı bulunmadı. Rab Tanrı Âdem'e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem'e getirdi. Âdem, İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir dedi. Ona Kadın denilecek, çünkü o adamdan alındı.”* (Yaratılış, 2/18-23). Rabbinik literatürde Tanrının kadını yaratmak için acele etmediği ve onun yaratılışını geciktirdiği vurgusu yapılır. Bunun sebebi ise Tanrının, kadının zayıf bir varlık olarak erkeğin başını belaya sokacağını bilmesidir (Yasdıman, 2012, s.616-618). Kadının erkeğe yardımcı olmak suretiyle yaratılması ve yukarıda bahsi geçtiği şekilde kadının zayıf yaratıldığı iddiası kadının biyolojik özelliklerinden hareketle toplumda nasıl konumlandırılacağına habercisi olmaktadır.

Tanah'ta geçen bu yaratılış bilgisine ilave olarak bazı Yahudi bilginler Havva'dan önce Lilith adında bir kadının yaratıldığını öne sürerler. Ancak Lilith'in Âdem'e bir yardımcı olamayacak kadar bağımsız olduğunu ve bundan dolayı sürgüne gönderildiğini ifade ederler. Akabinde Tanrı Âdem'in kaburga kemiğinden daha uysal ve itaatkâr olan Havva'yı yaratmıştır (Karesh & Hurvitz, 2006, s.104). Kadının, Yaratılış bölümündeki anlatımla yardımcı olarak geçmesi özelde Havva üzerinden anlatılsa da Tanah'ın kadına olan genel bakış açısını aktarmaktadır. Geleneksel Yahudi karı-koca ilişkilerine de bu bağlamda referans olabilmektedir. Âdem'den alınan parça ile Havva'nın sonradan yaratılmasına binaen kadın, erkeğin varlığı ile var olmuştur.

Biyolojik zaman boyutunda kadın erkeği doğurur, kutsallık boyutunda ise durum bunun tam tersidir. Erkek kadının var olmasında etkilidir. Kadın erkekten sonra ve onun

bedeninden yaratılmıştır. Tanrı önce erkeği yaratmıştır daha sonra onlar için zevceler yaratmıştır (Berktaş, 1995, s.63).

Âdem'in yaratılışı, akabinde yalnız kalmaması için Havva'nın yardımcı olarak yaratılması ve Âdem'in, kadının ismini diğer eşyalar ve mahlûkatta olduğu gibi yine kendisinin koyması Âdem'in Havva ile eşit olmadığına yahut ondan üstün olduğuna işaret etmektedir. Burada isimlendirme bir üstünlük ve aynı zamanda bir egemenlik göstergesidir (Berktaş, 1995, s.54). Bu durumda denilebilir ki yaratılış ile birlikte kadın-erkek arasında eşitsizlik başlamaktadır.

Kadının sosyal hayatta ikinci planda olmasının dini açıdan birçok nedeni vardır ancak en önemli neden yasak meyveden Havva'nın Âdem'e yedirmesidir : *“Rab Tanrının yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan kadına, Tanrı gerçekten, bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin dedi mi? diye sordu. Kadın, bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz diye yanıtladı. Ama Tanrı, bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz dedi. Yılan, kesinlikle ölmezsiniz dedi. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar.”* (Yaratılış, 3/1-7). Tanah'a göre yılan; kandırılmaya müsait yapıda olan kadını ikna eder ve kadın da erkeği Tanrı'nın yolundan saptırarak günaha teşvik eder. Bu yolla oluşan, üçünün de sebep olduğu bir günah olmasının yanı sıra kendilerinden sonraki nesillerin de cezasını çekeceği bir duruma sebebiyet vermişlerdir: *“Âdem, yanıma koyduğün kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim diye yanıtladı. Rab Tanrı kadına, 'nedir bu yaptığın?' diye sordu. Kadın, yılan beni aldattı, o yüzden yedim diye karşılık verdi. Bunun üzerine Rab Tanrı yılanı, bu yaptığından ötürü bütün evcil ve yabanıl hayvanların en lanetlisi sen olacaksın dedi. Karnının üzerinde sürünecek, yaşamın boyunca toprak yiyeceksin. Seninle kadını, onun soyuyla senin soyunu birbirinize düşman edeceğim. Onun soyu senin başını ezecek, sen onun topuğuna saldıracaksın. Rab Tanrı kadına, çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim, dedi. Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın. Seni o yönetecek. Rab Tanrı Âdem'e, karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi, dedi. Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın. Toprak sana diken ve çalı verecek, yaban otu yiyeceksin. Toprağa dönünceye dek ekmeğini alın teri dökerek kazanacaksın. Çünkü topraksın, topraktan yaratıldın ve yine toprağa döneceksin.”*

(Yaratılış, 3/12-19). Kadının yılanı uyması erkeğin de kadının günahına ortak olması sonucunda üçü de ceza alır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır: Kadının kocasına duyacağı arzu ve ona hükmedemeyeceği vurgusu kadının aile içi ilişkilerdeki konumunu göstermektedir.

2.2.2. Evlilik

Tanah genel olarak incelendiğinde sosyal hayatta çeşitli statülerin varlığını görmek mümkündür. Cariye ve köle bahsinin geçtiği Tanah eril bir anlatımla kadınların nasıl statüleşmesi gerektiğini yine erkeklere anlatmaktadır. Erkek egemen bir durumun anlatıldığına işaret olarak kadının nişanlanması sonucunda efendisi olarak adlandırılan erkeğe karşı sorumluluğunun olduğu vurgulanmaktadır (bkz. Mısır'dan Çıkış, 21/7). Erkeğin kadının efendisi olma konumuna ek olarak kadınlar için cariyeye ve kölelik sınıflandırmasının olduğu vurgulanır, ancak bunun tam tersi bir durumun erkekler için olmadığı görülür. Tevrat'ta kadının, köle ya da cariyeye olarak alınıp satılması, onun sosyal hayatta bir birey olarak görülmesini zorlaştırdığını ifade etmek mümkündür. Bunun ile birlikte kadınların temel haklarının da güvence altında olmadığını şu pasaj ile açıklanabilir: *"Eğer bir adam kızını cariyeye olarak satarsa, kız erkek köleler gibi özgür bırakılmayacak. Efendisi kızla nişanlanır, sonra kızdan hoşlanmazsa, kızın geri alınmasına izin vermelidir. Kızı aldattığı için onu yabancılara satamaz. Eğer cariyeyi oğluna nişanlarsa, ona kendi kızı gibi davranmalıdır. Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan, giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır. Eğer bu üç hakkı ona vermezse, kadın karşılıksız özgür olacaktır."* (Mısır'dan Çıkış, 21/7-11). Cariye, köle veya nişanlanmış kadın, 'efendisi' olarak anılan erkeğin gözünde herhangi kötü bir şey yapamaz, aksi durumda efendisi onu başkasının alması için bırakır. Buna ek olarak kölelik konumunun her iki cinsiyet için var olduğu görülse de kadınların cariyeye olarak satıldıktan sonra erkekler gibi özgür bırakılmadığı durumların mevcudiyeti de pasajdan anlaşılabilmektedir.

Toplumsal hayatta evlilik, on iki aya kadar, ilk altı ay nişanlılık, ikinci altı ay evlilik süreci olarak ayrılan iki aşamadan oluşmaktadır. Bunlara Erusin/ Kiddushin (nişan) ve Nisuin (evlilik) denilmektedir. Nişanlıyken adam, tanıkların huzurunda kadına değerli bir nesne verir ve şöyle der: "Bu vesileyle Musa ve İsrail şeriatına göre benimle nişanlandın." Yahudi şeraitinde nişan bozulabilir fakat evlilik ancak resmi bir boşanma kararıyla sona erebilir (Karesh & Hurvitz, 2006, s.310). Ayrıca nişanlılık bazı önemli hususları da beraberinde getirmektedir. Tanah'ın Yasanın Tekrarı bölümünde nişanlı bir

erkek nişanlısı olan kız ile henüz evlenmemiş ise savaşa gitmekten muaf tutulacağı ifade edilmiştir (bkz. Yasanın Tekrarı, 20/7).

Yahudilerce önemli olarak görülen bir müessese olan evlilik, erkek ile kadının - Âdem ve Havva gibi- iki insanın birlikteliği “uygun doğa durumu” olarak adlandırılmaktadır. Çift, karı koca olarak bir araya gelerek Tanrı'nın yaratılış sürecini sürdürmektedir (Kareh & Hurvitz, 2006, s.573). Evliliği Tanrı Yehova’ nın emirleri gereğince yerine getirmek Yahudi şeriatı için oldukça önemlidir. Erkeğin mehir ödemesi ile kadına sahip olmasını ifade eden efendisi olma durumu, çeşitli Yahudi otoritelere şöyle ifade edilmiştir: Evli olmayan kadın nasıl ki babasının otoritesine bağlıysa benzer şekilde evli olan kadın da kocasının emri altındadır. On Emir’de kadın, erkeğin mal varlığı arasında yani köle ve hizmetçileri; öküzü ve eşiği ile birlikte sayılır. Erkeğe eşinin Baal’i (efendisi, sahibi) denilirdi. Bir kadınla evli olmak kelimenin kök anlamı ile onun efendisi olma, Baal fiili ile ifade edilirdi (Vaux, 2003, s.51-54).

Tanah’ta eş seçiminde dikkat edilmesi gereken bazı kurallar vardır. Bakire olması, evlenip boşanmış olmaması ve ‘bozuk kadın’ olarak ifade edilen fahişe kadın olmaması gibi kriterler sıralanmıştır. *“Dul, boşanmış, kirletilmiş ya da fahişe bir kadınla evlenmeyecek. Yalnız kendi halkından bakire bir kızla evlenebilir”* (Levililer, 21/14). Bahsi geçen kriterlerden en önemlilerinden biri bekârettir. Tanah’ta ayrıntılı bir şekilde ele alınmış olup şayet kadın bakire değilse yaptırımın olacağı da belirtilmiştir. Ancak burada dikkat çeken husus, birçok konuda olduğu gibi bekâretin kadının aleyhine, tek taraflı olarak ele alınmasıdır. Özel olarak sadece kadının bekâreti sorgulanmış ve aksi durumun kadının aleyhine sonuçlandığı çünkü hem kocasına, hem babasına, en önemlisi de İsrail yurdunun temiz adına hâlel getireceği ifade edilmiştir. Bir kişi eşini Yahudi otoritelere bakire olmadığını ispat ederse kadın taşlanarak ölüm cezasına çarptırılır. *“Ancak bu sav doğruysa, kızın erden olduğuna ilişkin bir kanıt bulunamazsa, kızı baba evinin kapısına çıkaracaklar. Kent halkı taşılayarak kızı öldürecek. Babasının evindeyken fuhuş yapmakla İsrail’de iğrençlik yapmıştır. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız”* (Yasanın Tekrarı, 22/20-21). Kadın kocasının iddia ettiğinin aksine bakire ise onun adını kirlettiği için kocasına yaptırım olarak para ve boşayamama cezası verilmesi gerektiği emredilmiştir. *“Bir adam bir kadın alır, yattıktan sonra ondan hoşlanmazsa, ona suç yükler, adını kötüler, ‘bu kadınla evlendim ama onunla yatınca erden olmadığını gördüm’ derse, kadının annesiyle babası kızlarının erden olduğuna ilişkin kanıtı alıp kapıda görevli kent ileri gelenlerine getirecekler. Kadının babası ileri gelenlere, ‘kızımı bu adamla evlendirdim ama o kızımın hoşlanmıyor’ diyecek, ‘şimdi kızımı suçluyor, onun erden olmadığını söylüyor. İşte kızımın erden olduğunun kanıtı!’.*

Sonra anne-baba kızlarının erden olduğunu kanıtlayan yatak çarşafını ileri gelenlerin önüne serip gösterecekler. Kent ileri gelenleri de adamı cezalandıracaklar. Ceza olarak ondan yüz gümüş alıp kadının babasına verecekler. Çünkü adam İsraili bir erden kızın adını kötülemiştir. Kadın adamın karısı kalacak ve adam yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.” (Yasanın Tekrarı, 22/13-19).

Evlilik sürecinde kadın ve erkeğin rollerinin neler olabileceğini Tanah'ta bulmak mümkündür. Aile yapısı ve evliliğe çok önem veren Yahudi şeraiti için 'faziletli kadın'ın nasıl olduğu, evi ve ev halkı için ne tür fedakârlıklar yapacağını Tanah'ın Süleyman'ın Özdeyişleri bölümünde öğüt olarak verilmiştir. Kadın için güzel ve uygun görülen durumlar evin işlerini yürütmek, erkeğine hizmet etmek ve ondan övgüler almak şeklinde belirtilmiştir (bkz. Süleyman'ın Özdeyişleri, 31/10-31). Kadının ev idaresindeki rolünün büyük olduğunu ifade eden Yahudi şeriatı; evi inşa edenin kadın olduğu vurgusunu da yapmaktadır. *“Bilge kadın evini yapar, Ahmak kadın evini kendi eliyle yıkar”* (Süleyman'ın Özdeyişleri, 14/1). Kadının omuzlarına yüklenen yük kadınlık göreviyle evi inşa etmektir. Bu durum misyon olarak adlandırılabilmeyle birlikte ihtiyaç olmasa bile yürütülmelidir. Öyle ki Kadın evinde hizmetçileri olsa bile evinin işlerini yürütmeli ve boş durmayıp çalışmalıdır. Kadın babasının evinde edinmiş olduğu alışkanlıklardan eşi için vazgeçebilmelidir (Besalel, 2001, I, s.44). Bütün bunların yanı sıra kadının evin inşası kadar erkeğin de evi idame ettirmeye dair görevleri vardır: daha az yiyip içse bile ailesinin için tasarrufta bulunmalıdır. Eşini kendisi kadar sevmeli ve saygı göstermelidir. Karı ve kocanın birbirine karşı sorumlulukları olsa da erkek eşinin bir adım önünde olup evin hükümrânlığına sahiptir (Besalel, 2001, I, s.44). Karılık ve kocalık ilişkileri verilirken kadının her zaman evi idamedeki görevi dikkat çekmektedir. Kadının erkek egemen otoritede ev içi işlerde aktif, evin dışındaki işlerde erkeğe tabi olduğu görülmektedir. Bu durum ise erkeğin konumunu hiçbir şekilde etkilemez hatta güçlendirirken kadının yerini erkeğin gölgesinde konumlandırmaya mecbur bırakmıştır.

2.2.3. Zina

Tanah'ta çokça bahsi geçen konulardan biri olan zina, ataerkil çerçevede kadının zinaya meyilli yapısı üzerine temellendirilmiştir. Tanah'a göre zina sadece aileyi değil daha önce de belirtildiği üzere İsrail kavminin adını da kirletir (Yasanın Tekrarı, 22/22). Bu nedenle On Emir'de de (Mısır'dan Çıkış, 20/1-17) geçen zina, genel olarak Tanah'ın birçok yerinde yaptırımlarla yasaklanan bir durum olmuştur. Kadın ve erkeğin beraber cezalandırıldığı zinada kadın, bazı durumlarda mağdur kabul edilirken bazı durumlarda da suça meyilli yapısından dolayı erkekle birlikte ceza almaktadır. Ancak genel itibarı ile

evli bir erkek ile bekâr bir kadın arasındaki cinsel ilişki zina kabul edilir, bu nedenle ikisi için de ölüm cezası gerektiği vurgulanmaktadır (bkz. Levililer, 20/10). Zina yapan kişi bazı durumlarda ölüm cezasından, tazminatı karşılamak suretiyle kurtulabilmektedir (bkz. Levililer, 19/20-22; Yasanın Tekrarı, 23/28-29). Kadın ve erkeğin ikisine de yasak olan zina Yahudilik için On Emir’de vurgulanacak kadar önemli bir konudur. Tanah’ta detaylı bir şekilde ele alınan bu konunun durumlara göre farklı değerlendirildiği ve cezaların mevcut değerlendirme sonucunda verildiği bilinmektedir. Örneğin; bir erkek tarafından cinsel bir saldırıya uğrayan kadının bulunduğu mekân, cezalandırılması konusunda önemli bir faktördür. Saldırının gerçekleştiği yer kırsal veya şehir olması kadının rızası konusunda bir nişane kabul edilmektedir. Kadının şehir merkezinde böyle bir saldırıya uğraması onun ceza almasına sebep olabilmektedir. Çünkü kadın şehir merkezinde saldırıya uğramış ve yardım istemiş olsaydı, kadını duyan kişiler olur ve bu durumdan kurtulabilirdi. Ancak sesinin duyulmamış olması kadının rızasının olduğunu göstermektedir. Bu durum kırsalda, şehir merkezinden uzakta bir yerde gerçekleşiyor ise kadın yardım çağırısı için sesini duyuramamıştır ve ceza almaktan kurtulmaktadır (bkz. Yasanın Tekrarı, 22/23-27).

Erkeklerin kadınlar ile olan ilişkisinde -kadının rızasının olup olmadığı aranmaksızın- yine kadınlar da cezalandırılmıştır. Bu cezalandırılma işlenilen günahın tek yönlü olmadığı düşüncesinden doğar. Bundan dolayı kadınlar da günahkâr kabul edilir ve bu durumdan çıkış yolu ikisinin de cezalandırılmasıdır. Zina konusunda takınılan tavır toplumda kötülüğün önünü kapatma ve İsrail adını kirletilmesine engel olmadır. *“Bir adam bir cariyeyle yatarsa, eğer kadın nişanlı, bedeli ödenmemiş ya da azat edilmemişse, ikisi de cezalandırılacak ama öldürülmeyecek. Çünkü kadın özgür değildir. Kızını fahişeliğe sürükleyip rezil etme. Yoksa fahişelik yayılır ve ülke ahlaksızlıkla dolup taşar”* (Levililer, 19/20-28). Kadınlara hitap edilmeden erkeklere uyarı şeklinde hitaplarda bulunulmasından dolayı Tanah’ta, zina konusunda da yine eril bir anlatımın mevcut olduğu anlaşılmaktadır. *“Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği kadın kesinlikle öldürülecektir. Babasının karısıyla yatan, babasının namusuna leke sürmüş olur. İkisi de kesinlikle öldürülecektir. Ölümü hak etmişlerdir. Bir adam geliniyle yatarsa, ikisi de kesinlikle öldürülecektir. Rezillik etmişler, ölümü hak etmişlerdir. Bir erkek başka bir erkekle cinsel ilişki kurarsa, ikisi de iğrençlik etmiş olur. Kesinlikle öldürülecekler. Ölümü hak etmişlerdir. Bir adam hem bir kızla, hem de kızın annesiyle evlenirse, alçaklık etmiş olur. Aranızda böyle alçaklıklar olmasın diye üçü de yakılacaktır. Bir hayvanla cinsel ilişki kuran adam kesinlikle öldürülecek, hayvansa kesilecektir”* (Levililer, 20/10-16). Pasajda görüldüğü

üzere birçok durumda ilk hareket kaynağı erkek olsa da kadın da erkek ile birlikte cezasını çekmektedir. Erkekten doğan ve kötü kabul edilen durumlarda ister kadın ister hayvan olsun fark etmeksizin erkeğin işlediği günaha azmettirmiş kabul edilir. Kadın veya hayvanın da bu suçtan cezalandırılması gerektiği Tanah'ta ifade edilmiştir (bkz. Levililer, 21/18-21).

Yahudi kanunlarına göre, zina yapan kadın eğer bir din adamının karısı ise, cinsel eylem kendi isteği dışında yapılmış olsa bile suç kabul edilir ve yaptırımı mevcuttur (Cohn-Sherbok, 1998, s.23). Yukarıda da ifade edildiği gibi Yahudilikte zina memleketin temiz adına halel getireceğinde dolayı ayrıca önemli olan bir konu olmuştur. Her iki cinsiyete de yasaklanmış olan zina bazı konularda kadınlara yönelik daha sert eleştiri yapılmıştır. Kadınların mağdur kabul edebileceği bazı durumlarda suç alması konusunda sadece bulunulan mekâna göre değerlendirme yapılması mağduriyete yol açabileceği düşünülmektedir.

2.2.4. Boşanma ve Levirat Evliliği

Tanah'ta evliliğe dair konulara açıklık getirildiği gibi boşanma hususunda da yapılması gerekenler açıklanmıştır. *“İsrail'in Tanrısı Rab. “Ben boşanmadan nefret ederim”* şeklindeki kınama ile Tanah'ta kocanın eşine vermiş olduğu ahdi koruması gerektiğine dair vurgu yapmaktadır (Malaki, 2/14-16). Ancak yine de boşanma durumu gerçekleşecekse Tanah'ta evlilik akdinin feshinin nasıl yapılması gerektiğine dair bilgiler de mevcuttur. *“Bir adam Tanah'ta belirtildiği gibi karısında bir suç bulduğu takdirde onu boşayabilmektedir. “Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp ona verir ve onu evinden kovarsa, kadın adamın evinden ayrıldıktan sonra başka biriyle evlenirse, ikinci kocası da ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp verir, onu evinden kovarsa ya da ikinci adam ölürse, kadını boşayan ilk kocası onunla yeniden evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu Rab' bin gözünde iğrençtir. Tanrınız Rab' bin mülk olarak size vereceği ülkeyi günaha sürüklemeyin”* (bkz. Yasanın Tekrarı, 24/1-4). Tanah'ta bahsi geçen bu konuda erkeğin karısında hoşuna gitmeyen bir lütuf olduğu takdirde boş ol kâğıdını verip onu evden gönderebileceği şeklindeki ifade edilmiştir. Boşanma sebebi “hoşa gitmeyen hareket olarak” ifade edildiğinden muğlak kalmaktadır. Daha sonraki dönemlerde bu ifade kadın aleyhine kullanılmış olup kadının bir işaretle veya bir bakış ile itaatsizlik etmesi durumunda boşayabilir şeklinde yorumlanmıştır (Vaux, 2003, s.66).

Boşanma şekli basit ve sadedir. Bu koca tarafından yazılan ve tanık huzurunda karısına teslim edilen bir belgeden ibarettir. Kadının yeniden evlenmek istemesi

durumunda bu belge istenmektedir (Cohn-Sherbok, 1998, s.81). Tanah'ta başka bir yerde kadının boşandıktan sonra başka biriyle evlenebileceği ancak bu evliliğindeki kocası ölürse eski kocasına dönemeyeceği geçmektedir. Çünkü eğer ilk kocası onu, ikinci evliliğini yaşadktan sonra alır ise İsrail adını kirletmiş olacaktır (Yasanın Tekrarı, 24/2-5). Boşanma konusunda kadını sınırlayan durumlar olduğu gibi erkek için de bazı şartlar mevcuttur. Evlendiğinde karısını bakire olmamakla suçlayıp yalan söyleyen bir kişi onu asla boşayamamaktadır. Ayrıca bir kadını kendiyle evlenmeye zorlayan kişi kıyılmış nikâhı da bozamamaktadır (Vaux, 2003, s.67). Bazı durumlar kadınlara hak olarak verilmiş gibi görülse de buradaki asıl amaç Tanrının adına miras olarak bıraktığı memleketin isminin kirletilmemesidir.

Kadınlar için kocası tarafından boşanma belgesinin verilmediği durumlarda kullanılan bir terim vardır. Eşinin savaşa gidip geri dönmediği gaiplik durumlarını da içeren ölümü net olmadığı takdirde kadın için farklı bir statü oluşmaktadır. Bu statü “Agunah” terimi ile ifade edilmektedir. Agunah lâfzen terk edilmiş veya kapalı bir kadın demektir. Kocasına ömür boyu “zincirli” kalan veya ona boşanma belgesi vermeyi reddettiği için ya da bunu yapamayacak durumda olduğu için yeniden evlenme seçeneği reddedilen bir kadına uygulanan terimdir. Çünkü Yahudi hukuku bir evliliğin ölüm karinesi ile feshedilmesine izin vermekte ve sadece kocadan alınan talimat üzerine boşanmanın gerçekleştirilmesine müsaade etmektedir (Wigoder, 2002, s.40). Hala geçerliliği olan “Agunah” veya “zincirli kadınlar” olarak yaşayan birçok kadın vardır. Bir kadın, medeni olarak boşanmışsa veya kocası onu terk etmişse, kendisini bu statüde bulur, çünkü terk edilmiş olan evli kadının bu şekilde anılmasının sebebi kocası dini boşanmayı tamamlamasına izin vermemesi veya verememesidir. Kadın sivil makamlar tarafından boşanmış olarak tanınır, ancak dini bir törenle tekrar evlenemez (Karesh & Hurvitz, 2006, s.119).

Genellikle kabile yapısı kuvvetli toplumlarda görülen ‘Levirat’ evliliği, Yahudiler için de mevcut olan bir durumdur. Tevrat'ta özellikle bu konuya yer verilmiş olup aile yapısının korunması hedeflenmiştir. Kadının başkasına ‘yabancı adama’ varmaması gerektiği düşüncesinden hareketle kayınbiraderi ile evlenmesi zorunlu olarak görülmüştür. *“Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail'den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: ‘Kayınbiraderim İsrail’de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor.*

Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor. Kentin ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, onunla evlenmek istemiyorum diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve, 'kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır' diyecek. Adamın soyu İsrail'de 'çarığı çıkarılanın soyu' diye bilinecek” (Yasanın Tekrarı, 25/5-10). Levirat evliliğinde, ölen erkek kardeş hiç çocuk bırakmadıysa bu yükümlülüğün muafiyet az önce de belirtildiği gibi ‘Balitzak’ denilen törenle yapılarak elde edilir. Balitzak töreni kadının kayınbiraderinin ayakkabısını çıkarmasını ve "kardeşinin evini inşa etmeyen adama böyle yapılır" prosedürü ile gerçekleştirilmektedir.

Kadınların yabancı kişi veya kabilelere gitmemesi düşüncesinden doğan levirat geleneği olduğu gibi erkekler için de farklı kavim ve ırklardaki kadınlardan bahsederken ‘yabancı’ diye söz edilmesi bu durumun hoş karşılanmadığını göstermektedir (bkz. I. Krallar, 11/1-4). Burada ele alınabilecek iki husus vardır; birincisi yabancıdır ki az önce belirttiğimiz üzere kendi kavminden olmadığı için bu hususta hoş karşılanmayan bir durumdur. İkinci kelime ise özellikle ‘eş’ olarak ifade edilen kadınlardır. Burada aslında atıf yapılan yer Tanrı’nın yolundan Havva’nın Âdemi saptırdığı gibi bu sefer de İbrahim’i başka uluslardan olan eşleri saptırmıştır düşüncesi yatmaktadır.

Yukarıda açıklanan hususu, Tanah’ta yine başka bir yerde görmek mümkündür. “*Kâhin Ezra kalkıp, “siz Tanrı’ya ihanet ettiniz” dedi. “Yabancı kadınlarla evlendiniz. İsrail’in suçuna suç kattınız. Şimdi atalarınızın Tanrısı Rab’be suçunuzu açıklayın. O’nun istediğini yapın. Çevredeki halklardan ve yabancı karılardan ayrılın”* (Ezra, 10/10-11). Levirat evliliği kadınlar için soyun başka kabileye geçmemesi için uygulanan bir gelenek olsa da bu durumun örnekler ile erkekler için de mevcut olduğu görülmektedir. Ancak kadınlar açısından tek eşliliğin zorunlu olduğu düşünüldüğünde erkeklere göre daha dezavantajlı konumda oldukları anlaşılmaktadır.

2.2.5. Örtünme

Örtünme konusunda neredeyse bütün Yahudilerin gerek günlük hayatta olsun gerekse de ibadet esnasında referans aldığı bir olaydan söz etmek mümkündür. Bu durum Musa’nın Sina dağında On Emir’i aldıktan sonra inerken yüzünün bir peçeyle örtülü olmasıdır. “*Musa elinde iki antlaşma levhasıyla Sina dağından indi. Rab’le konuştuğu için yüzü ışıldıyordu, ama kendisi bunun farkında değildi. Harun’la İsraililer Musa’nın ışıldayan yüzünü görünce, ona yaklaşmaya korktular. Musa onları yanına çağırdı. Harun’la İsrail topluluğunun bütün önderleri çevresine toplandılar. Musa onlarla*

konuştu. Sonra herkes ona yaklaştı. Musa Rab'bin Sina dağında kendisine bildirdiği bütün buyrukları onlara verdi. Konuşmasını bitirdikten sonra, yüzüne bir peçe taktı. Ama ne zaman konuşmak için Rab'bin huzuruna çıksa, ayrılincaya kadar peçeyi kaldırırdı. Dönünce de kendisine verilen buyrukları İsraililer'e bildirir, İsraililer de onun ışıldayan yüzünü görürlerdi. Sonra Musa içeri girip Rab'le görüşünceye kadar yine peçeyi takardı.” (Mısır’dan Çıkış, 34/29-34). Özellikle ibadet esnasında yüze örtülen örtünün temelinde bu pasaj yatmaktadır. Kimisine göre Musa’nın yüzünü peçeyle örtmesi, Allah’ın kelamını aktarırken araya herhangi bir perde girmeksizin aracısız olduğunun sembolüdür (Görmez, 2001, s.20-21). Bu bağlamda bazı kesimlerce örtünme mekânlara ve durumlara bağlı olarak şekillenmektedir. Bu durumda günah, kişinin sinagog gibi kutsanmış bir yerde veya dua ederken veyahut da kutsal metinleri okurken başın açık olmasıyla ifade edilir (Ausubel, 1964, s.191). Musa üzerinden anlatılan örtünme örneği daha çok erkekler ile bağdaştırılmış ve Tefilline işaret etmektedir.

Tanah’ta Tefillin ve Tzitzit kullanma dışında örtünme konusunda açık ve net emirler yoktur. *“Dinle, ey İsrail! Tanrımız Rab tek Rab’ dir. Tanrınız Rabbi bütün yüreğinizle, bütün canınızla, bütün gücünüzle seveceksiniz. Bugün size verdiğim bu buyrukları aklınızda tutun. Onları çocuklarınıza belletin. Evinizde otururken, yolda yürürken, yatarken, kalkarken onlardan söz edin. Bir belirti olarak onları ellerinize bağlayın, alın sargısı olarak takın.”* (Yasanın Tekrarı 6/4-8). Tanrı ile kul arasındaki bağın sembolü olarak Tefillinin takılması emredilmiştir (Ünal, 2020, s.31).

Yahudilik geleneği içinde kadının örtünme bahsi farklı yorumlanmıştır. Örtünmenin net olmadığı Tanah’ta kadının örtündüğünü satır aralarından okumak mümkündür. *“Rebeka İshak’ı görünce deveden indi. İbrahim’in uşağına, “Tarladan bizi karşılamaya gelen şu adam kim?” diye sordu. Uşak, “Efendim” diye karşılık verdi. Rebeka peçesini alıp yüzünü örttü.”* (Yaratılış, 24/64-65). Kimisine göre bu durum Rebeka’nın kendi örfüne göre örtünmesidir. Kimisine göre ise yüzü/başı açık bir şekilde yolculuk yapmış ve İshak’ı görünce onun adetlerine göre örtünme gereği duymuştur. Bazılarına göre de bu pasajla örtünme kadının evlenmesi ile ilişkilendirilir (Görmez, 2001, s.21). Buradan çıkarım ne olursa olsun her koşulda kadınlar için örtünmenin erkeklere göre daha karmaşık bir konu olduğu anlaşılabilmektedir.

Tanah’ta örtünmenin, iki cinsiyetin birbirinden ayırt edilebilecek şekilde olması gerektiğine de vurgu yapılmıştır. *“Kadınlar erkek giysisi, erkekler de kadın giysisi giymesin. Tanrınız Rab bu gibi şeyleri yapanlardan tiksindir”* (Yasanın Tekrarı, 22/5). Yahudilikte örtünme Tanah’ta açık bir şekilde verilmemekle birlikte yorumcular

örtünmenin dini mahiyette olduğunu iddia edecek kesitlerin olduğuna vurgu yapmışlardır. Özellikle Rabbinik kültürde daha da netleşen örtü kadınların üzerinden ele alınmaya başlanmıştır (Görmez, 2001, s.22-23). Örtünme kadınların ve erkeklerin birbirleri ile münasebetinin en aza indirme görevini üstlenmektedir. Bununla birlikte kadınların fitne olarak görülmesinden dolayı baştan aşağıya bütün vücutlarını örttükleri dönemler de olmuştur. Rabbiler tesettür uygulamalarına ek olarak kadınların örtü ile dahi kendilerini koruyamayacakları bu nedenle de evden çıkmamaları gerektiğini vurgulamışlardır. Rabbiler'in kadınları eve kapatma uygulamalarının yanında evlerinde yalnız olsalar bile kadınların, başlarını örtmesinin gerekliliğine yönelik görüşleri bulunmaktadır. Rabbiler'e göre kimsenin olmadığı evde bile başlarını örten kadınlar, övülmeye değer görülmüştür (Yadsıman, 2012, s.225-226). Bununla birlikte Rabbiler başı açık kadının yanında ibadet edilmesinin dahi haramlığını dahi tartışmışlardır (Ünal, 2020, s.31).

Yahudilikte örtünme iki boyutta ele alınmıştır: kadın ve erkek. Ancak kadın ve erkek baş örtme uygulamaları ayrı değerlendirilmelidir. Erkeklerin başlarını örttükleri Kipa, Tanrının önünde tevazu ile kulluğunu kabul etmek olarak yorumlanmaktadır. Diğer taraftan kadınların başlarını açmaları yasaklanmış ve böyle bir durum gerçekleşmesi halinde erkeğe eşini ketubasız boşanma hakkı doğmaktadır (Ünal, 2004, s.20-30). Erkeklerin örtünmesi dini anlamda onları yüceltmekte olduğu ve bununla birlikte daha çok kutsal metinlerin yorumlanmasında gerekli görülmektedir. Ancak kadınların örtünmesi aynı minvalde değerlendirilmemiş fiziki özelliklerinden dolayı yukarda da belirtildiği gibi fitneye kadar giden durumlara sebebiyet verdiği düşünülmüştür. Örtünme hususunda kadınların erkeklere göre daha çok ön planda olduğu bilgisini verirken bu konunun yorumcuların bakış açısına göre sertlik kazandığını da ifade etmek yanlış olmayacaktır.

2.2.6. Miras

Evlilik, boşanma gibi durumlarla birlikte miras da Tanah'ta geçen konulardandır. Miras konusunda öncelik olarak erkek çocuklarının ismi zikredilmiş olup şayet erkek çocuk yoksa mirasın kız çocuklarına bırakılması gerektiği yönünde kaideler mevcuttur. *"İsraillilere de ki: 'Bir adam erkek çocuğu olmadan ölürse, mirasını kızına vereceksiniz. Kızı yoksa mirasını kardeşlerine, kardeşleri yoksa amcalarına vereceksiniz. Amcaları da yoksa, mirasını bağlı olduğu boyda kendisine en yakın akrabasına vereceksiniz. Yakını mirası mülk edinsin. Musa'ya verdiğim buyruk uyarınca, İsrailliler için kesin bir kural olacak bu"* (Çölde Sayım, 27/8-11). Pasajda görüldüğü

üzere erkekler miras konusunda öncelikli haklara sahiptir. Kadınların miras konusunda ikinci planda kalmasının sebebi evlilik yoluyla mirasın başka kavimlere geçmesini önlemektir. Bu nedenle kadınların başka bir kavimden evlenmesi yasaklanmıştır. *“İsrail'de miras bir oymaktan öbür oymağa geçmeyecek. Her İsraili atalarının bağlı olduğu oymağın mirasına bağlı kalacak. Herhangi bir İsrail oymağında miras alan kız, babasının bağlı olduğu oymak ve boydan biriyle evlenmelidir. Öyle ki, her İsraili atalarının mirasını sahiplenebilsin. Miras bir oymaktan öbür oymağa geçmeyecek. Her İsrail oymağı aldığı mirasa bağlı kalacak”* (Çölde Sayım, 36/7-9). Ataerkil düşünceden kaynaklı kadınların neslin devamını sürdüren bireyler olarak görülmemesi, onların başka oymağa geçtiğinde mirasın da başka kavimlere geçeceği düşüncesine yol açmıştır.

İlk dönem Yahudilikte modern dönemdeki gibi vekâletname veya vasiyetname gibi durumlar mevcut değildi. Ataerkil sistemin temelini oluşturan aile reisi baba, ölmeden önce evini düzene sokar ve sözlü talimatlar ile mirası taksim eder (bkz. Yasanın Tekrarı 21/16). Mirasta temel kural erkek çocuklarının miras hakkına sahip olması ve Yahudilikte önemli bir yeri olan ilk oğulluk hakkının varlığıdır. İlk oğulluk hakkına sahip olan kişi iki pay miras hakkı alabilmektedir. *“Hoşlanmadığı kadının oğlunu ilk doğan oğul olarak tanıyacak ve ona bütün malından iki pay verecektir. Çünkü bu oğul babasının gücünün ilk ürünüdür. İlk oğulluk hakkı onun olacak”* (Yasanın Tekrarı, 21/17). Pasajda vurgulandığı üzere hoşlanmadığı eşinden dahi olsa ilk oğulun hakkı olan iki pay mirasın verilmesi Yahudi hukuku için önemli bir konudur. Kadınların mirasta ikinci konumda olması, erkeklerin toplumdaki ehemmiyetini göstermektedir. Nesli sağlayan erkekler olarak görülmesi gücün kaynağının hem maddi hem de manevi olarak erkeklerde olduğuna işaret etmektedir. Bütün bunların yanında Yahudi kadın mal mülk sahibi olabilmektedir. Ancak yine erkek kardeşlerine öncelik tanınması suretiyle bu durum gerçekleşmektedir. Erkekler genel itibarıyla mal mülk işlerine egemen olsalar bile kadının da bazı konularda söz sahibi olduğu tartıştığı veya da emir verdiği olmuştur (bkz. Yaratılış, 16/2-5). Ancak kadının bazı durumlarda söz sahibi olduğu vurgusu onun otoriteyi ele geçirme amacıyla olduğunu ifade etmek değildir. Kadının buradaki rolü toplumsal yapılanmanın işlerliğini devam ettirmektir.

Mirasta pay dağıtımında ilk hakkın erkeklere ait olduğu ifade edilmişti, ancak kadının mirastan pay alması durumu yine bazı koşullara bağlanmıştır; bir kişinin oğlu kendisinden önce vefat ederse miras torunlara intikal eder bu konuda kız çocuğu torundan sonra gelmektedir. Vefat eden kişinin mülkü fazla ise erkekler mirastan pay alır kadınlar ise ailenin mevcut kaynaklarını evleninceye kadar kullanabilir ancak kişinin mal ve mülkü yeterli değilse kadının geçimi sağlanır. Erkekler de çalışmak ve para kazanmak

mesuliyetindedirler (Besalel, 2001, I, s.410). Kimisine göre ise pay dağıtımı yapılırken sadece taşınabilir olan mallar taksim edilir, ev gibi taşınmazlar en yaşlı olan kişiye verilirdi. Yahut taşınmazlar mirasa konu olmazdı (Vaux, 2003, 89-90). Görüldüğü üzere kadının konumu bazen bir erkekle bazen de ikinci üçüncü nesil akraba ile sarsılmaktadır. Ancak kadınlara yönelik mirastaki genel anlayış kadının evlenene kadar babanın sorumluluğunda, evlendikten sonra ise kocasının hâkimiyeti altında olması onu ailenin mal varlığına birinci dereceden varis olmaya engel kılmıştır. Çünkü kadın kendi başına değil her zaman bir erkeğin himayesinde olmak durumundadır. Bu da göstermektedir ki kadının erkek kardeşinden önce varis olmaya çalışması ataerkil sistemde kabul edilebilir bir durum değildir.

2.2.7.Sosyal Hayat ve Kadın

Yahudilikte kadın daha önce de belirtildiği gibi sosyal hayat veya aile içi ilişkilerde erkeğin gerisinde bir konumdadır. Kadının Yahudi toplumundaki işlevi erkeğe itaatkâr bir üslupla hizmet etmektir. Bu hâkim düşünce doğrudan ve yahut da sadece erkekleri kapsayan dolaylı bir hitap ile ifade edilebilir. Dini günler için evde kadın tarafından yapılan hazırlıkların dışında erkeklerin mabetlerdeki ibadetinin gerekliliği vurgulanmaktadır. *“Bütün erkekleriniz yılda üç kez ben egemen Rab’bin huzuruna çıkacaklar”* (Mısırdan Çıkış, 23/17). Bu duruma aynı bağlam doğrultusunda kutsal metinlerde kadınların kutsanması ile ilgili pasajların olmaması ancak erkeklerin kutsanmasının ayrıntılı bir prosedür halinde verilmesi örnek gösterilebilir (bkz. Mısır’dan Çıkış, 28/40-42). Dolayısıyla denilebilir ki kadının ikincil plandaki konumu ibadet konusunda özellikle vurgulanmasa da sadece erkeğe işaret eden davet üslubuyla doğrulanmaktadır. İbadetlerin uygulanmasında hatta günlük hayattaki sıradan birçok işin yapılmasına engel olan durum, kadının adet döngüsüdür. Kadının bu halleri sırasında eşinin ona yaklaşmaması vurgusuyla birlikte kadınla birlikteliği durumunda da erkeğin de kirleneceğini belirtilmiştir. *“Âdet gördüğü için kan kaybeden kadın yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Âdet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kadının yatağındaki ya da oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır. Âdet gören kadının kirliliği onunla yatan adama da bulaşır. Adam yedi gün kirli kalır ve yattığı her yatak kirli sayılır. Eğer bir kadının âdet günleri dışında uzun süreli bir kanaması varsa, ya da kanaması âdet günlerinden sonra da devam ediyorsa, kanaması olduğu sürece âdet*

günlerinde olduğu gibi kirli sayılır. Kanaması olduğu sürece, âdet günlerinde olduğu gibi, yattığı her yatak ve üzerine oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim bunlara dokunursa kirli sayılacak. Giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli kalacaktır” (Levililer, 15/19-27). Kadının doğum yaptıktan sonra belli bir süre ev işlerine dokunmadan beklemesi temizlik kuralları kapsamındadır. Kadının kirli olduğu düşüncesinden hareketle erkek çocuk doğurursa yedi gün murdar sayılmaktadır. Ayrıca otuz üç gün mukaddes olan hiçbir şeye dokunmaması emredilmiştir. Kız çocuk doğurduğu takdirde iki hafta murdar sayılacaktır ve atmış altı gün mukaddes hiçbir eşyaya dokunamayacağı buyrulmuştur (bkz. Levililer, 12/2-5). Kadın hem kirli kabul edilen bedeniyle hem de ayartıcı olma tabiatıyla birçok dini uygulamadan men edilmiştir. Toplu ibadet alanlarında erkeklerle bir araya gelmelerini engellemek için kadınlara, sinagoglarda ayrı bölümler tahsis edilmiştir. Aslında kadınların toplu ibadetlere katılmamaları daha uygun görülmüştür (Yasdıman, 2012, 2012, s.223-224).

Kadınlar dinsel ayinlere katılmaz, kurban kesme istediğinde kesim yerinin iç bölümüne kadar ilerleyemez, dışarıda bir kesim görevlisine verme yükümlüğündedir (Besalel, 2001, s.301-302). Rabbiler ise bu konuya farkı bir bakış açısı ile yaklaşmış ve kadınlara yönelik bütün bu kısıtlamaların sebebinin, akıl olarak noksan yaratılmaları olduğunu belirtmişlerdir. Talmud'ta kadınların, yün eğirmek gibi sadece el becerileriyle ortaya koydukları faaliyetler dışında herhangi bir bilgeliklerinin olmadığı, kendilerine verilen becerilerin bundan ibaret olduğu vurgusu yapılmaktadır. Bu görüşe binaen kadınların şahitliklerinin de kabul edilemeyeceği bildirilmiştir. Kadınların yüz kişi bile olsalar bir kişi hükmünde kabul edileceği düşüncesi, bu konudaki net tavrı ortaya koymaktadır (Yasdıman, 2011, s.621). Kadınların fiziksel olarak dezavantaj konumunda görülmesi ayrıca sadece yün eğirmek gibi basit işlevlere layık görülmesi, onların zihinsel fonksiyonlarını da yerine getiremeyeceğini fikrine yol açmıştır. Din bilginlerinin bu yöndeki görüşleri sebebiyle kadınların önemli işlerden alıkonulmasına yol açtığını ifade etmekte beis yoktur.

Sosyal hayat bahsi ele alınırken, kutsal metinlerde erkeklerin merkeze alındığı anlatım hâkimdir. İlk peygamberlerden günümüz Yahudiliğine kadar kadınlar erkeklerin otoritesi altında ev hanımlığı konumundadır. Kadınların konumunun ev idaresi ve annelik ile sınırlandırılması cinsiyet eşitsizliğini derinleştirirken, kadın için anneliğin mümkün olmadığı durumlarda yıkıcı bir etki yaratabilmektedir. Çünkü Yahudi toplumunda neslin devamını sağlayacak olan kadının varlığı, bu kutsal döngüye hizmet etmekle önem kazanmaktadır. Tanah'ta göre anne olmak Tanrının bir kutsamasıdır ancak kısır olmak bir talihsizliktir (bkz. Yaratılış, 30/23-24). Buradan da anlaşılabileceği üzere doğum ve neslin

devamı Yahudilik için oldukça önemli bir konuyken kadınların statüsünün önemini arttırmaktadır. Aksi durumda ise kadınlık doğum gibi tek bir faktöre indirgenmektedir

Tanah'ta Tanrının İsrail yurdunu eleştirisini İsrail'in "eteklerinin başına geçmesi" olarak yapılması ile kadınlara ait olan objelerin bir eksiklik, bir noksanlık olarak aktarılması da dikkate değer bir husustur (Yeremya, 13/25-27). Cinsiyetler arası eşitsizlik ve buna bağlı olarak gelişen dezavantajlara rağmen Rabbani literatürde alan Yahudi tanımına göre Yahudi kimliğinin taşıyıcılığı annelik konumuyla kadına verilmiş bir sıfattır. Ancak Yahudilerin tanrı ile ahdinin sembolü olan sünnet kadınların, tam bir dini kimliğe ulaşamayacaklarına işaret etmektedir (Gürkan, 2008, s.322). Bütün bunlara rağmen sosyal hayatta kadın için olumlu ve örnek kadın kişiliklerin ön plana çıktığı ifade edilebilir. Sayı bakımından az da olsa örnek teşkil etmesi bakımından kadın ata Sare, Rebeka, Hana, peygamberler; Debora, Hulda, kurtarıcı olarak Ester Abgail, ve kraliçe İzebel, Atalya gibi isimler verilebilir (Gürkan, 2012, s.634-637). Bu örnekler Tanah'ta, soy zincirleri erkek isimleri ile zikredilirken (Yaratılış, 4/17-26; 5/1-32) kadınların adlarının olmadığı ataerkil sistemde önemli bir unsur olarak görülmektedir. Genel itibariyle kadın ve erkeğin eşit görülmediği hatta kadın olarak yaratılmamamın bir lütuf olarak görüldüğü Talmud'ta yer alan şu dua ile anlaşılabilmektedir; "beni kadın olarak yaratmayan Tanrıya şükürler olsun" (Yasdıman, 2012, s.628).

Yahudilikte sosyal ve dini bakımdan kadınların geri planda olduğu görülmekle birlikte rollerinin erkeğe itaat etme ve erkeğin ilmi çalışmalarına katkıda bulunmaktır. Bu bakımdan kadın erkek için bu konuda ne kadar destek sağlarsa o denli görevini tamamlamış olur. Ayrıca kadınların annelik görevi kutsi kabul edildiğinden bu iş dışında başka bir şey ile meşgul olmaları onları aykırı gösterebilmektedir. Bu bakımdan denilebilir ki kadın için erken dönem Yahudilikte belirlenen görevler, ev ve eve dair işler ile sınırlıdır.

2.2.8. Modern Dönem Yahudilikte Toplumsal Cinsiyet Roller

Kadın ve Yahudi olmak birbiriyle çelişen iki zıt kavram olarak asırlardan beri süregelen bir düşünce olmuştur. Ancak günümüz Yahudiliğinde bu kalıplaşmış önyargıyı kırmak için birçok fikir söz konusu olmuştur. Geleneksel Yahudilikte kadının konumu, ev idaresinde aktif olmak ve ilim öğrenirken eşe destekte bulunmak şeklinde vurgulanmıştır. Modernite ise burada devreye girerek kadını bu konumdan kurtarma çabasıdadır. 19. yüzyıldan itibaren kadının konumunun erkek ile eşit seviyeye yükseltilmeye çalışılması Yahudilik içinde temel akımları birbirinden ayırmıştır: Ortodoks ve Reform. Toplumun sekülerleşmesi ile birlikte cinsiyetlere özgü rol ayrımının

ortadan kaldırılmasına yönelik baskı oluşmuştur. Bu baskı sonucunda bütün Yahudi akımlar kadınlara değer verdiklerini belirtmekle birlikte eşitlik taraftarı olduklarını ifade etmektedir. Gelenekselciler ve Ortodokslar kadını reşitlikten uzak tutan hukuki metinleri göz ardı etmekle birlikte güçlü Yahudi kadın profilini ön planda tutmaktadırlar. Reformcular ise kadınları erkekten aşağı konumda tutan metinleri kabul ederek bağlamla ilişkilendirmektedirler. Kadınları ikinci planda gören metinlerin dönemin şartlarına göre yorumlanması gerektiği ve günümüz dünyasında eşitliğin sağlanması konusunda kadınların dini ritüeller dâhil sosyal hayat boyutunda her alanda var olmaları gerektiğini savunmuşlardır (Benayoun, 2012, s.599-602).

Yahudilik için evlilik ve boşanmanın toplumun zinadan korunması ve neslin devamı açısından önemli bir konu olduğu daha önce belirtilmiştir. Modern dönemde bu konu çeşitli açılardan ele alınmıştır. Daha önceki Yahudi kurallarında geçtiği gibi Yahudi olmayan veyahut da başka kavimlerden evlilik yasaktı. Günümüz bu uygulamalarda bir takım esneklikler kazanmıştır. Örneğin, Samiri olmayan başka kavimden bir kadın ile evlenmek yasakken günümüzde, Samiri geleneklerini kabul edip buna göre yaşayacak ise evlenilmesine izin verilmiştir. Bunun yanında, evlenirken kadınlara ödenen başlık parası bakire dul veya yüksek mertebeli bir aileden gelen kadın için miktar değişirken, günümüzde bu ödeme sembolik olmaktan öteye geçememektedir (Pummer, 2020, s.260). O halde denilebilir ki şeriat uygulamalarının zamanın ihtiyacına göre yorumlanmasına yönelik tavır sergilenmiştir. Daha önce bahsi geçen sınıfsal farklılık ve buna bağlı olan evlilik kurallarının tamamı, Agunah da dâhil günümüzde terkedilmiştir. Bu bağlamda boşanma ve evlilik gibi hukuki konularda liberal Yahudi cemaatleri ön plana çıkmıştır. Poligami evlilik günümüzde büyük çoğunlukla Yahudiler açısından kabul gören bir durum olmadığı gibi, evlenirken eşit şartlar altında bir evlilik olacağına dair Ketuba denilen bir metin okunmaktadır. Kadınların mahkeme aracılığıyla boşanma hakları olduğu gibi kendi rızası olmadan boşayan kocaları da kınanmaktadır. Ancak tüm bu eşitlikçi yaklaşımlar Liberal Yahudi grupları ve Aşkenaz Yahudileri arasında gerçekleşmektedir (Gürkan, 2008, s.326-328). Ultra Ortodoks cemaati ise geleneksel uygulamalarını tamamen sürdürmektedir Ayrıca Ultra Ortodokslar bütün bu ön plana çıkan eşitlikçi tavırları din dışı kabul etmiştir (Köylü, 2012, s.124-125).

Ketuba, bir evlilik kontratı mahiyeti taşımaktadır. Kocanın eşine karşı sorumluluklarını içermektedir. Günümüzde kadının haklarının iyileştirilmesine ek olarak karısı hayattayken kocanın başka bir evlilik yapamayacağı maddesinin eklenmesidir. Hem maddi olarak nafakayı teminat altına alması hem de geleneksel bir uygulamayı kabul etmesi açısından kadına yönelik olumlu bir durum oluşmaktadır (Ünal, 2012, s.686-687).

Kadınların haklarının iyileştirilmesi konusunda atılan adımların hatırı sayılır derecede olması günümüz Yahudi kadını sosyal hayatta daha aktif bir konuma taşıyabilmektedir. Kadınların isimleri annelik ile anılmasının dışında dini mekânlarda, iş ortamlarında ve ticaret konusunda anılabilmesi, cinsiyet eşitsizliğini az da olsa törpüleyebilmiştir.

Geleneksel Yahudi uygulamalarında kadının ritüel olarak gerçekleştirdiği temizlik kuralları (Levililer, 1/19-31; 12//2-5) bugün hala bir çok mezhep için geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte bazı Ortodoks feminist yazalar tarafından sadece kadına yönelik manevi temizlik gibi görülmektedir. Ancak modern Ortodoks düşüncesinde ilgili hüküm, sünnete denk bir işlev mahiyeti taşısa da aslında kadınların cinsel temasta bulundukları erkeklerin dolayısıyla da toplumun manevi temizliğini ve kutsallığını korumayı temsil ettiği görüşü hâkimdir (Gürkan, 2008, s.326). Kadınlar için ritüel banyo yapma (mikve) uygulamasını kabul etmeyen Samiriler'e göre kadın her an adet olabileceğinden sinagoglarda dua etmelerine izin verilmemektedir. Bu düşünce günümüzde hala geçerliliğini korumakla birlikte Kefaret Günü dışında kadınlar için sinagogda bulunmak yasak kabul edilmektedir. Ayrıca Kız çocukları Torah'ı öğrendikten sonra sinagoglarda Torah okumalarına katılmazlar (Pummer, 2020, s.258-265). Modern ortodoksluk içinde ise hala kadınların eşit biçimde ibadete katılımı kabul edilmemekle birlikte dua grubu gibi birtakım yenilikçi hareketlerin teşviki mevcuttur. Kadınların dini ritüellere katılımları hala bazı kollarda zor olsa da genel itibariyle kadınların lehine olan yenilikçi hareketler 19. yüzyıldan bu yana mümkün olmuştur. Kadınların sinagoglarda din görevlisi olarak çalışmaları Yahudiliğin her kolunda olmasa da Reformist ve Yeniden Yapılandırmacı gibi cemaatlerde gerçekleşmiştir. Bunun akabinde muhafazakâr Yahudi cemaatlerinde de kendi kadın Rabbi'lerin atamasının olması ile kadınların dini mekânlarda uzak tutulması düşüncesi kırılmaya başlamıştır (Gürkan, 2008, s.326).

Geleneksel bakış açısına göre kadının örtünmesi bazı Yahudi kollarına göre erkekten daha önemli bir durumdur. Ancak günümüz modern Yahudilikte bu görüş değişmiş görünmektedir. 19. yüzyıldan sonra başörtüsünün yerini şapkalar daha sonra da peruklar almıştır. Günümüz Yahudilerin çoğunluğu baş örtme emrinin sadece sinagoglarda geçerli olduğunu düşünmektedir (Ünal, 2004, s.34-35). Diğer konularda olduğu gibi kadının örtünmesi konusunda değişen bakış açısı yine modern dönemin getirmiş olduğu eşitlikçi anlayıştan kaynaklanmaktadır.

Ortaçağdan itibaren kadının ticaret ve sosyal hayatta bulunması geleneksel bakış açısından bağımsız geliştiği düşünülemez. Buna örnek olarak Aşkenaz Yahudilerinde kadının ahlaki açıdan gevşek olduğunun kabul edilmesiyle birlikte, kadınların boş kalıp

yoldan çıkmasındansa ticaretle uğraşıp ilim öğrenen eşlerine yardım etmeleri verilebilir (Gürkan, 2012, s.643). Bununla birlikte erkeklerin ilim öğrenmesine çok öne veren Yahudiliğe göre eşlerinin yüksek eğitim gördüğü Yeşivada, kadınlara düşen görev eşlerine maddi destek ve ev geçimini sağlamak için küçük işletmelerde çalışmaları olmuştur (Siegel, 2015, s. 246).

Aslında Yahudi kadına teoride çok daha kısıtlayıcı bir alan verilmiş ve ikincil konumu teyit edilmiş olsa da pratikte kadın Yahudi toplumunda veya da ailede çok daha önemli bir konumdadır. Bunun en büyük delili ise Yahudiliğin aileye ve toplumun kutsiyetine önem vermesi gösterilebilmektedir. Evlilik ve ev hayatı dini merkezde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle ifade edilebilir ki kutsal metinlere yansıyan kısıtlayıcı ve eksik kadın rolü pratikte sanıldığında daha tatmin edici bir konumdadır. Dolayısıyla kadın ve erkek rolleri teori ve pratikte paralel olarak ilerlememektedir (Gürkan,2012, s.468). Kadınların Yahudi toplumundaki rolleri erkekler ile eş görülme de annelik rolü ve çekip çeviren ev hanımı rolü ile teoride ifade edilen kadınlık rollerinin üstünde olabilmektedir. Ancak yine de klasik Yahudi geleneği dönemler arasında farklılık gösterse de değişen kadının konumu olmuştur. Daha açık ifade etmek gerekirse kadının konumu günümüz de daha önemli bir yere taşınmış olsa da erkeğin konumu hiçbir zaman geriye düşmemiş ve genel itibarıyla önemli bir yerde varlık bulmuştur. Ancak yine de belirtmek gerekir ki toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından erken dönem Yahudilik ile modern dönem Yahudilik arasında hatırı sayılır derecede farklılıklar mevcuttur. Kadınların konumu erkekler ile eşitlenmeye çalışılsa da geleneksel düşünceden tamamen kopulmadığını ifade etmek yanlış olmaz. 19 yüzyıldan itibaren hala kadınların sosyal hayattaki konumları sorgulanmış, okulların karma eğitimden uzak sadece erkeklerin yüksek düzey eğitim aldığı veya alması gerektiğini savunan kesimler olmuştur. Günümüzde hala kadınların birçok alandan mahrum bırakıldığı görülmekle birlikte kadınların haklarının savunulması ya da en azından eşitsiz ortamın varlığından haberdar olunması bile kadınlar açısından olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

BÖLÜM III

HİRİSTİYANLIKTAKİ TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

3.1. Hıristiyanlık

Kronolojik açıdan Semitik dinlerin ikincisi olan Hıristiyanlık, hem dünyanın birçok yerindeki yaygınlığı hem de inanç ve öğretileri bakımından günümüzde önemli, evrensel dinlerden biridir. Tarihsel gelişim olarak ele alındığında Hıristiyanlık; teolojik tartışmaların fazla olduğu bir dindir. Bundan dolayı bölünme ve mezhepleşmeye sık rastlanmaktadır (Gündüz, 2006, s.9).

Hıristiyanlık iki dönemde ele alınabilir; ilki Tanrının İsa Mesih dönemine kadar peygamberler gönderdiği ve bu peygamberler aracılığıyla insanlara hitap ettiği Eski Ahit dönemidir. İkincisi ise Hıristiyan inancına göre ilahi kelamın İsa Mesih'te tenleşmesi ya da oğul olarak çarmıhta insanların bağışlanması ve kurtuluşları için can vermesi üzerine temellendirilen Yeni Ahit dönemidir (Gündüz, 2006, s.13-14).

İsa Mesih inancı üzerine kurulan bu din, mensupları bakımından bugün dünyanın en kalabalık dinidir. Mesih inancı ile doktrinleşen Hıristiyanlık, yukarıda da ifade edildiği üzere İsa'nın ilahi mesaj için yeryüzüne inmesi ile başlar. Tanrı biricik oğlunu yeryüzüne insanlığın kurtuluşu için gönderir. “İsa Mesih, “ilâhî planı” yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtuluşunun sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş ve daha sonra da “ölülerden kıyam ederek” Baba'nın yanındaki yerini almıştır (Demirci, 1998, s. 368-372).

3.2. Hıristiyan Kutsal Metinlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Roller

Hıristiyanlıkta toplumsal cinsiyet ve roller hususunda Eski Ahit'te vurgulanan birçok konu Yeni Ahit'te de yer almaktadır. Bu başlık altında Hıristiyanlıktaki cinsiyet rollerinin ayrışması, bekâretin üstünlüğü ve evlilik hayatı, ailede kadın erkek rolleri, örtünme ve miras konularıyla birlikte, sosyal hayat ve dini hayatta kadın erkek rollerinin incelenmesi hedeflenmektedir.

3.2.1. Asli Günah

Hıristiyanlık, kendisini bir yönüyle Yahudiliğin devamı ve onun mirasçısı olarak görmektedir. Yeni Ahit çeşitli konularda olduğu gibi kadın algısında da klasik Yahudiliğin, Filistin coğrafyasındaki âdet ve geleneklerin izlerini bünyesinde barındırmaktadır. Eski ahitte geçen; kadının yaratılışı, yasak meyveden yemesi ve Âdem'e de yedirmesi sebebiyle günaha teşviki gibi hususlar, Hıristiyanlar tarafından da

kabul edilmektedir. Asli günah insanlığın Tanrı gibi olma isteğiyle Tanrıdan ayrılışını ifade etmektedir.

Hıristiyanlıkta toplumsal cinsiyeti anlayabilmek için asli günahın ne olduğunu bilmek oldukça önemlidir. Eski Ahit'in Yaratılış kitabında geçen Âdem ve Havva'nın yasak meyveden yemesi ile cennetten kovulmalarına bağlı oluşan günahdır. Burada şeytan aracılığıyla kandırılan Havva Âdem'e de bu meyveden yedirmiş, böylelikle ilk günahlarını Havva yüzünden işlemişlerdir (Yaratılış, 2/7;3/-24). Kadının gebeliği, doğum ağrıları, karı koca ilişkisindeki baskı ve erkeğin üstünlüğü asli günah ekseninde kadına verilmiş olan cezalardır. Genel itibariyle asli günah ve kadın ilişkisini, Yeni Ahit'teki şu pasaj özetleyebilmektedir. *“Ve Âdem aldanmadı, fakat kadın aldanarak suça düştü”* (I. Timoteos, 2/12-15). Asli günah Havva'nın Âdem'i teşviki ile oluşmuş ve İsa'nın bedenini çarmıhta feda etmesiyle temizlenmiştir Tanrının bu yardımı sonucunda, insanlığın kurtuluşa ereceği düşüncesi hâkimdir (bkz. Filippililer, 2/8).

Hıristiyan mezheplerince asli günah farklı şekillerde kabul edilmektedir. Katoliklere göre asli günah sonucu kadın, Tanrının arzu ettiği insan profilinden daha düşük bir şekilde yaratılmıştır. Kalvenizm de bu geleneksel Katolik düşüncesini kabul etmektedir (Köylü, 2012, s.148). Ayrıca, Katoliklere göre insan günah işlemekten önce iyi ve kutsaldı. Asli günahı işledikten sonra fitri olan iyiliğini kaybetmiş ve kötülüğü miras edinmiştir. Bundan dolayı insan, Allah'ın mutlak iradesinden uzaklaşmıştır. Ancak reformistler insan tabiatının bozulmadığını ileri sürmüşlerdir. İnsanın iyiyle kötüyü ayırt edebilme sınırına bir perde indiğini ve günahı işlemekten önceki hassasiyetini kaybettiğini ancak tamamen bozulmadığına inanmışlardır. Protestanlara göre de asli günahtan sonra insanın tabiatı büsbütün bozulmuş, hür iradesi kaybolmuştur. Kurtuluşu tamamen Tanrının inayetine bağlamışlardır (Tümer, 1991, s.496-497). Bu konuyu doktrinleştiren St. Augustinus ise, asli günahın Âdem'den miras olarak tüm insanlığa geçtiğini ifade etmektedir (Augustinus, 1999, s.24). Âdemin yaratılışı, kadının sebep olduğu ceza Tevrat'ta geçmesine rağmen bu konu asli günah olarak geçmemektedir. Ayrıca asli günah Hıristiyanlığa has bir terim olarak kullanılmaktadır ve özel irade ile ilk ataların düşmesinden sonra Allah'ın nimetini kullarından azaltması, şeklinde ifade edilmektedir (Descuffi, 1955, s.189).

Havva aracılığıyla işlenilen günahın, daha sonraki nesillere -kadın erkek fark etmeksizin- aktarıldığına inanılsa da kadın asli günahın failidir. Bu konuya erken dönem kilise yazarlarının eserlerinde de rastlanılabilir. Kadın için: “Sen şeytanın kapısıydın, sen ilahi yasanın ilk kaçağıydın; şeytanın saldırmaya cesaret edemediği kişiyi ikna eden sensin.

Tanrı'nın suretini yok ettin. Tanrı'nın oğlu bile ölmek zorundaydı” gibi ifadeler bulunmaktadır (Laporte, 1982, s.27). Kilise yazarlarından Tertullian'a göre ise şeytan, kadını sapkın bir şekilde kullanmıştır. Havva, haksız yere Âdem'i ikna etmiştir (Ferguson, 1997, s.1038). Asli günahın müsebbibinin kadın olduğu ve bakış açısının katılığını gösteren bir diğer ifade ise “kadından doğan erkek, sayılı gün ve dertlerle doludur” şeklinde aktarılabılır (Water, 2000, s.558). Kadın sebep olduğu bu günahın yükünü daha sonraki dönemlerde de sosyal hayatta bazı konumlardan mahrum kalarak taşıyacaktı. Hristiyanlıkta sosyal anlamda kadına bir takım özgürlükler tanınmasına rağmen, kadının toplum tarafından aşağılanması geleneğinin Yahudiliğe göre daha da güçlendiği görülebilmektedir. Çünkü Hristiyanlıkta büyük öneme sahip olan asli günah inancı Hristiyanlığın kadına olan bakış açısını da göstermektedir. Kadın yasak olan meyveyi Âdeme yedirmiş ve cennetten kovulmalarına sebep olmuştur.

3.2.2. Bekâretin Üstünlüğü ve Evlilik

Yeni Ahit'te kadınlarla ilgili yaradılış bilgisi dışındaki söylemler Meryem'in Kutsal Ruhtan gebe kalmasıyla başlar. Hristiyanlık, kadının temiz olmasının bir örneğini Meryem üzerinden vermektedir. Öyle ki Meryem gebeliği söz konusu olduğunda Yusuf ayrılmak istemiş ve Meryem'in temizliği ilahi vurgu ile teyit edilmiştir “*Nişanlısı Yusuf doğru bir adam olduğu ve onu herkesin önünde utandırmak istemediği için ondan sessizce ayrılmak niyetindeydi. Ama böyle düşünmesi üzerine Rabbin bir meleği rüyada görünerek şöyle dedi Davut oğlu Yusuf Meryem'i kendine eş olarak almaktan korkma. Çünkü onun rahminde oluşan kutsal ruhtandır*” (Matta 1/18-20). Bakirenin gebe kalması veya bakire olarak doğum yapması ile İsa Mesih'in dünyaya gelmesi Matta ve Luka'da yer almaktadır. M.S. 5. yüzyıla gelindiğinde Meryem'in ebedi bakireliği popüler olmaktan çıkıp dogmatik bir konuma yükselmiştir (Parrinder, 2003, s.321).

Yeni Ahit'te evlilik konusunun istenmeyen bir durum olduğu, bekârlığın efdal olduğu vurgusu yapılmakla birlikte, eğer bu bekârlık hali kötülüğün önünü açacak ve zina gibi istemeyen durumlara sebep olacaksa evlenilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. “*Bir kimse nişanlı olduğu kıza yakışsız davrandığını düşünüyorsa aşırı tutkuları varsa ve evlenmesi gerekiyorsa istediğini yapsın, günah işlemiş olmaz; evlensinler. Ama zorunluluk altında bulunmayan yüreği kararlı istediğini yapabilecek durumdaki kişi nişanlısıyla evlenmemeye yüreğinde karar vermişse iyi eder. Kısacası nişanlısıyla evlenen iyi eder evlenmeyense daha iyi eder*” (I. Korintliler, 7/36-38). Anlaşılacağı üzere insanın zinaya düşmemesi gayesiyle evliliğe izin verilmiştir. Yeni Ahit'te bekâr kalıp evlenilmemesinin tavsiye edilmesinin ve bekâretin üstün kabul edilmesinin sebebi;

evlenildiğinde eşlerin birbirlerini hoşnut etmek için uğraş vermesi, böylelikle dünya işlerine dalıp Tanrı için ibadetten uzaklaşacakları düşüncesinden kaynaklanmaktadır; *“Kardeşler şunu demek istiyorum zaman daralmıştır. Bundan böyle karısı olanlar karıları yokmuş gibi yas tutsunlar yas tutmuyormuş gibi sevinenler sevinmiyormuş gibi mal alanlar mal almıyormuş gibi dünyadan yararlananlar alabildiğine yararlanmıyormuş gibi olsun çünkü dünyanın şimdiki hali geçicidir. Kaygısız olmanızı istiyorum evli olmayan erkek Rab’bi nasıl hoşnut edeceğini düşünerek Rab’bin işleri için kaygılanır. Evli erkekse karısını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek Rab’bin işleri için kaygılanır. Böylece ilgisi bölünür. Evli olmayan kadın ya da kız hem bedence hem ruhça kutsal olmak amacıyla rabbin işleri için kaygılanır. Evli kadınsa kocasını nasıl hoşnut edeceğini düşünerek dünya işleri için kaygılanır. Bunu sizin iyiliğiniz için söylüyorum, özgürlüğünüzü kısıtlamak için değil. İlginizi dağıtmadan Rabbe adanmış olarak, ona yaraşır bir biçimde yaşamanızı istiyorum”* (I. Korintliler, 7/29-35). Burada kadın erkek ayrımının olmadığını, evlenmeme vurgusunun iki cinsiyete de tavsiye edildiğini görülmektedir.

İsa Mesih kendisine evlilik veya boşanma ile ilgili sorular sorulduğunda insanın erkek ve dişi yaratıldığını bunun için de anne babasını terk edip karısına yapışacak ve tek beden olacaklardır ifadesi ile Eski Ahit’ten bilgilerle cevap vermektedir (bkz. Yasanın Tekrarı, 2/24). İsa’nın bu ifadesi Hristiyan evlilik anlayışını temsil etmekle birlikte aynı zamanda evlendikten sonra ayrılığın tasvip edilmediğini de göstermektedir. Ancak bekâr kalmanın ve bekârlığın evliliğe üstünlüğü Pavlus’un Mektubunda şu şekilde geçmektedir: *“Herkesin benim gibi olmasını dilerdim ama herkesin Tanrıdan aldığı ruhsal bir armağanı vardır. Yine de evli olmayanlarla dul kadınlara şunu söyleyeyim benim gibi kalsalar kendileri için iyi olur. Ama kendilerini denetleyemiyorlarsa evlensinler çünkü için için yanmaktansa evlenmek daha iyidir”* (I. Korintliler, 7/7-9). Görüldüğü üzere zor durumda kalmaktansa evliliği tavsiye eden Pavlus İsa Mesih’ten daha menfi bir tutum sergilemiş, böylelikle zinalara kalkan olarak evlilik önerilmiştir.

Hristiyanlıkta kutsal ve çözülmez olan evlilik bağında eş seçimi oldukça önemli görülmektedir. Eş seçiminin, evliliğin bozulamaz olmasından dolayı diğer durumlara göre daha önemli olduğu düşüncesi hâkimdir. Evlilik işinin kader olduğu, Tanrının bir takdiri ve çağrısı olduğuna inanılmaktadır. Bununla birlikte herkesin evliliğe çağrılmadığı, Tanrının bazı kişileri de bekâr kalmaya çağırdığı kabul edilmektedir (Ünal, 1998, s.86). Bekâretin kutsal bir durum olmadığını ifade eden Protestanlığın kurucusu Luther’e göre; Tanrı evliliği bekârlıktan üstün tutmuştur. Böylelikle onun düşüncesinde bekâret ayrıcalıklı bir konumda değildir (Erbaş, 2002, s.230). Bütün bu düşüncelere

rağmen evlenmeye karar veren bir Hristiyanın, eş seçimini yaparken dikkat etmesi gereken ilk şart, evlenilecek kişinin başka dinden olmamasıdır. “*Dilediği kimse ile evlenmekte özgürdür yeter ki o kişi Rab’be ait biri olsun*” (I. Korintliler, 7/39). Aynı kavim ve topluluktan olması şartı, Yahudilikteki benzer görüşü hatırlatmaktadır. Ancak Hristiyanlık bu konuda ısrar etmemektedir. Bu durumu Ermeni Kilisesi şöyle ifade etmektedir; Hristiyanlık da Yahudilikteki benzer görüş ile dinsel birlik açısından tarafların aynı kavim ve kültürden olmasın ister ancak kutsal kitabın birleştirici misyonundan dolayı ısrarcı davranmazlar (Seyfeli, 2015, s.372).

Karı-koca ilişkilerinde Pavlus, kadınlara evlilikteki statülerini belirleyecek şu sözler ile seslenmektedir. “*Ey kadınlar Rab’be bağımlı olduğunuz gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih beden kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar*” (Efesliler, 5/22-24). Pavlus’un kadınlara olan bu nasihatleri Hristiyan kadın bakış açısını yansıtmaktadır. Evli olan kadının tabiat olarak kocasına bağlı olduğu da vurgulanmaktadır. Pavlus nasihatlerinde her ne kadar erkek yanlısı bir bakış açısı yansıtırsa da, erkeklere de bu konuda birtakım nasihatlerde bulunmuştur. “*Ey kocalar Mesih kiliseyi nasıl sevip onun uğruna kendini feda ettiyse siz de karılarınızı öyle sevin. ...kocalar da karılarını kendi bedenleri gibi sevmelidir karısını seven kendi bedenini sever*” (Efesliler, 5/25-28). Kadın-erkek ilişkileri kilise ve Mesih üzerinden anlatılmış olup bu durum ilahi bir misyon olarak aktarılmıştır. Kadınların eşlerine saygı göstermesi Pavlus’un diğer nasihatlerinde de vurguladığı bir durumdur. “*Size gelince her biriniz karısını kendisi gibi sevsin kadın da kocasına saygı göstere*” (Efesliler, 5/33). Bütün bu sözler, kadının boyun eğme tutumunu, yalnızca kocasına Tanrı tarafından verilen rütbenin farkına varmasını değil, aynı zamanda emri veren Tanrı’ya olan sevgisinin de yol açtığı düşünceyi ifade eder. Ev, kadının en yüksek ve en asil hizmet biçimini sunabileceği alandır. Erkeğe refakatçi ve çocukların annesi olarak ailenin fiziksel, zihinsel, duygusal ve ruhsal refahının koruyucusu ve bekçisi olur. Erkeğe ait kamusal yaşam için, çocuklarına ve evine borçlu olduğu görevleri kasten ihmal eden kadın, işini, karakterini ve misyonunu terk etmiş kabul edilir (Kellog, 1962, s.105).

Yukarıda da değindiğimiz üzere kadınların kocalarına bağlı olması Yeni Ahit’te ısrarla üzerinde durulmuş bir konu olmakla birlikte bu durumun kadınların lehine olacağı ve gerçek bir süsün kadının dıştan değil içten olan yumuşak huyu ile olacağının altı çizilmiştir. Buradan hareketle Yeni Ahit açısından kutsal kabul edilen kadın şahsiyetlerden örnek verilerek eğer öğütlenen şekilde kadın kocasının sözünde durup ve ona Sara’nın İbrahim’e seslendiği gibi ‘efendim’ şeklinde itaatkâr bir üslupla seslenirse

bahsi geçen örnek kişilerin çocukları olma lütfuna erecekleri müjdesi verilmektedir (I. Petrus, 3/1-7).

Erkek ve kadın aile rolleri Eski Ahit'te Havva'nın ilahi cezaya maruz kalmasıyla belirlenmiştir. Günahta ilk olan Havva kendisinden sonra gelen hemcinslerinin de yazgısını belirlemiştir. Kadınlar ev işleri çocuk bakımı ile bu dünyada kendileri için kurtuluş kapısı olan doğum ile kurtulabilirler. *“Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensün. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakın olsun. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Âdem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Ama doğum yapıp kurtulacaktır; yeter ki, sağduyuyla iman, sevgi ve kutsallıkta yaşasın”* (I. Timoteos, 2/11-15). Kadının bu dünyadaki nihai amacı doğum yaparak neslin devamlılığını sağlamaktır. Bu duruma örnek olarak St. Augustinus'un sarf ettiği cümleler verilebilir. Tanrının kadını neden yaratmış olduğu sorusu üzerinde düşünen St. Augustinus kadının erkeğe yoldaşlık için yaratılmış olamayacağını, bir erkeğin bu rolü daha iyi üstlenebileceğini söylemektedir. Kadının Eski Ahit'in düşüncesine göre yardımcı olarak yaratıldığını da kabul etmez çünkü yardımcılık görevini de erkek kadından daha iyi yapabilir. Dolayısıyla çocuk doğurmak dışında kadının erkeğe nasıl bir yararı olabileceğini anlamadığını ifade etmektedir (Berkday, 1995, s.105).

Erkeklerin de evi geçindirme fiziksel olarak ağır işlerde bulunmasıyla rol dağılımı netleşmiştir. Bir yandan da kadın erkek için nasihatler verilirken diğer yandan kadına nasıl davranılması gerektiğine dair ayrıntılar da verilmiştir. Bu konunun ele alınması kadının bir problem olarak konuşulması ve ona nasıl davranılması gerektiği dahi ilahi bir buyrukla ele alınmıştır. Kadın ve erkeği yay ve ok olarak ifade eden Hristiyan otoriteleri erkek kadını yay misali bükse veya çizse de itaat edip takip etmelidir. Çünkü önce eksiksiz ve tam yaratılan erkektir. Kadın erkeğin bedeninden yaratılmıştır, muhtaç olan kendisidir (Kellog, 1962, s.4-20). Kısacası kadın erkeğin otoritesi altında erkekten bir takım haklar alabilmekle birlikte yine onun izni dâhilinde özgürlük alanında hareket edebilmektedir. Eşit haklara sahip gibi görünse de üstün gücün erkekte olması gerektiğine dair nüanslar barındırmaktadır. Kadının boyun eğmesi ve erkek olmadan yarım insan şeklinde tanımlanması erkeğin varlığı ile mükemmelliğe ulaştığı anlatılmak istenmektedir (Clarke, 1840, s.263).

Eski Ahit'teki poligami uygulamalarının yanı sıra Yeni Ahit'te çok eşliliğe dair net bir bilgi yoktur. Bununla birlikte çok eşliliği yasaklayan bir emir de yoktur. Bu durumdan kaynaklı monogami ya da poligami evliliği savunan farklı görüşler meydana çıkmıştır. Çok eşliliği tasvip etmeyen Hristiyan otoriteleri tek eşliliğin nasıl

meşrulaştığını şu şekilde formüle etmektedir; Pavlus'un Mektupları'nda görevlilerin tek eşli olması gerektiği şeklinde nasihatlerin toplumun geneli için kabul görülmüştür (bkz. I. Timoteos, 3/12). Ayrıca Hristiyanlar için bu kural, emir ifade etmemekle birlikte İsa'nın Eski Ahit'in Yaratılış bölümünde “*Bunun içi insan anasını babasını bırakacak ve karısına yapışacaktır. İkisi bir beden olacaklardır*” (Yaratılış, 2/26) ifadelerinden sonra “*Onlar artık iki değil bir bedenlerdir. Şimdi Allah'ın birleştirdiğini insan ayırmasın*” (Matta, 19/5-6) şeklindeki pasajlar tek eşliliğe delil olarak kabul edilmiştir (Durak, 2011, s.288-290). Çok eşliliği kabul etmeyen mezheplerden biri de Süryani Ortodoks kilisesidir. Çok eşlilik kabul edilen bir durum değildir. Bir adam için sadece tek kadın uygun görmemişlerdir. Ayrıca aksi bir durumun yani kadının çok eşliliğinin sözü bile geçmemektedir. Eski ve Yeni Ahit'ten referanslar ile çok eşlilik yasaklanmıştır (Durak, 2011, s.288-290). Bazı Hristiyan mezhepleri de tek evliliğin aleyhinde mücadele edip çok evliliği meşrulaştırma yoluna girmişlerdir. Örneğin; Protestanlığın kurucusu olan Martin Luther çok evliliğin Tanrı tarafından yasaklanmadığına ve bu durumun boşanmaya tercih edilmesi gerektiğini ifade ederken çok evliliğin zinadan üstün olduğunu da eklemektedir (Erbaş, 2002, 230). Hristiyanlıkta evliliğin monogami veya poligami olacağını belirleyen etken, toplumların yaşantısı ve değerlendirmelerine bağlı olarak değişmektedir. Her halükarda görünüyor ki çok eşlilik de tek eşlilik de erkeğin varlığı etrafında şekillenmektedir. Kadınlar için böyle bir durumun mümkünlüğü dahi tartışılmamaktadır.

3.2.4. Zina

Hristiyanlık da Yahudilik gibi zinayı yasaklamaktadır. Zina insanı kirleten bir şey olarak görülmekte, evlilik dışı aşk büyük bir günah kabul edilmektedir (Ünal, 1998, s.132). Yahudilikte On Emir'de yasaklanan zina, Yeni Ahit'te de yasaklanan bir durum olmuştur. İsa Mesih sonsuz yaşama kavuşmak için ne yapılmalı sorusu sorulduğunda; “*O'nun buyruklarını biliyorsun zina etmeyeceksin*” (Luka, 18/18-20) şeklinde cevaplamıştır. Hristiyan kutsal metinlerinde, zina etmenin sadece kadına has olan bir anlatım üzerinden değil, genel olarak iki cins üzerinden olması bu günahın ‘korunmanın’ yalnız kadın bedeni ile değil aynı zamanda erkeğin gözleriyle de olacağına vurgu yapılması yönüyle Yahudilikten ayrılmıştır. “*Zina etmeyeceksin dendiğini duydunuz, ama ben size diyorum ki bir kadına şehvetle bakan her adam yüreğinde o kadınla zina etmiş olur. Eğer sağ gözün günah işlemene neden olursa onu çıkar at çünkü vücudunun bir üyesinin yok olması bütün vücudunun cehenneme atılmasından iyidir*” (Matta, 5/27-29). İsa Mesih'in zina konusunda “ fakat ben size derim ki bir kadına şehvet ile bakan her adam zaten yüreğinde onunla zina etmiştir demesi burada olayın tek sorumlusu

‘baştan çıkarıcı’ rolü ile kadın değil aynı zamanda erkektir. Bu yaklaşım zinada veya diğer konularda ki sorumluluğu her zaman kadında arayan Yahudilikten farklıdır. İsa’nın bu yorumu erkeğin aklını çelen tehlikeli kadın cinselliğinden erkeğin saldırganlığına kaymıştır.

Pavlus’a göre zina işlemek bedene yapılan zararlardan biridir. Beden zina için değil Rab içindir. “*Günahkârların tanrı egemenliğini alamayacağını bilmiyor musunuz? Aldanmayın! Ne fuhuş yapanlar tanrının egemenliğini miras alacaktır ne puta tapanlar ne zina edenler ne oğlanlar ne oğlancılar...*” (I. Korintliler, 6/9-10). “*Fuhuştan kaçının, İnsanın işlediği bütün öbür günahlar bedenin dışındadır ama fuhuş yapan kendi bedenine karşı günah işler*” (I. Korintliler, 6/1). Bu pasajda zina için özel olarak bir cinsiyet ayrımcılığı söz konusu olmadığı görülmektedir. Yeni Ahit’te zinaya, -Eski Ahit’e kıyasla- cezadan çok af prensibinin uygulanması dikkat çekici bir husustur. “*Din bilginleri ve Ferisiler zina ederken yakalanmış bir kadın getirdiler kadını orta yere çıkararak İsa’ya ‘öğretmen bu kadın tam zina ederken yakalandı dediler. Musa yasada bize böyle kadınların taşlanması buyurdu. Sen ne dersin? Bunları İsa’yı denemek amacıyla söylüyorlardı; onu suçlayabilmek için bir neden arıyorlardı. İsa eğilmiş parmağıyla toprağa yazı yazıyordu. Durmadan aynı soruyu sormaları üzerine doğruldu ve içinde kim günahsızsa ilk taşı o atsin dedi. ...İsa doğrulup ona kadın nerede onlar hiçbiri seni yargılamadı mı diye sordu. Kadın hiçbiri efendim dedi. İsa ben de seni yargılamıyorum git artık bundan sonra günah işleme!’*” (Yuhanna, 8/3-11). İsa Mesih’in günahkâr bir kadını affetmesi Yeni Ahit’te geçen bir olaydır. Yine bu konuda günaha düşmüş bir kadının İsa Mesih’in ayaklarına ağlayarak kapanıp yağ sürmesi sonucunda İsa Mesih ona “*...Günahların bağışlandı...*” (Luka, 7/37-48) demiştir. Sonuç olarak zina diğer dinlerde olduğu gibi Hristiyanlıkta da yasaklanan büyük bir günahdır. Ancak zina konusunda İsa Mesih’in affedici tutumu dikkate değer bir durumdur. Bununla birlikte Pavlus’un da mektuplarında zinayı kadına da erkeğe de yasaklamış olması, bu günahın cinsiyetten kaynaklı değil özündeki kötülükten dolayı yasak olduğunu göstermektedir.

Yeni Ahit’teki bağışlayıcı tutum, zinanın kocanın malına karşı bir suç olarak kabul edilmesi şeklini almıştır. Bu tutum kadınların yetişkin erkeğe ait mal perspektifinden değerlendirilmesi anlayışı üzerine gelişmiştir. Evli bir kadınla zinadan suçlanan bir adam, kadının evli olduğunu bilmediğine dair yemin ederek kendini aklayabilmektedir. Cinsel eylemin kendisinin sonucu kadının evli olup olmamasına bağlıdır. Böylece evli olmayan kadınlarla evli erkekler arasındaki cinsel ilişki dahi zina olarak yorumlanmamaktadır. Zina, bir kocanın haklarının ihlali olarak görüldüğü için bu tür durumlarda kadın, kocası tarafından ‘istediği gibi’ cezalandırılabilir. Cezalar sözlü azarlamadan şekli

bozmaya, parçalamaya ve infaza kadar değişebilir. Tarafların suçlu bulunduğu adli davalarda, karısına ve zina edene aynı şekilde muamele edilmesi gibi çeşitli cezalar verilmektedir (Laporte, 1982, s.32). Zinanın Eski Ahit'te ki gibi sert yaptırımları olsa da genel olarak kadın erkek hiyerarşisi ile ele alındığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kadınların efendileri sayılan eşlerine karşı yapmış oldukları bu büyük günah eşlerinin onlar üzerinde her türlü fikri tasarrufta bulunma durumuna getirebilmektedir. Şüphesiz bu maliklik durumu evlilik ile kocanın karısının 'efendisi' olma durumundan kaynaklanmaktadır.

3.2.3. Boşanma

Evlilik İsa Mesih ve onun gelini olan Kilise bağı ile sembolize edilir. Bu bağlamda boşanma Hristiyanlıkta kadın ve erkeğin tek bedende birleşme öğretisine ters düşen bir eylemdir. Dolayısıyla Hristiyanlıkta evliliğin geri dönüşü olmayan bir yol olduğu belirtilmektedir. Matta da İsa'nın boşanmaya net bir şekilde kaşı çıktığı ve bu durumu zina olarak gördüğü şu şekilde geçmektedir; *"İsa'nın yanına gelen bazı ferisiler onu denemek amacıyla şunu sordular bir adamın herhangi bir nedenle karısını boşaması kutsal yasaya uygun mudur? İsa şu karşılığı verdi kutsal yazıları okumadınız mı? Yaradan başlangıçtan insanları erkek ve dişi yarattı ve şöyle dedi bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak ikisi tek beden olacak. Şöyle ki onlar artık iki değil tek bedendir o halde tanrının birleştirdiğini insan ayırmasın. Ferisiler İsa'ya öyleyse dediler Musa neden erkeğin boşanma belgesi verip karısını boşayabileceği söyledi İsa onlara inatçı olduğunuz için Musa karılarınız boşamanıza izin verdi dedi. Başlangıçta bu böyle değildi. Ben size şunu söyleyeyim karısını fuhuştan başka bir nedenle boşayıp başkasıyla evlenen zina etmiş olur boşanan kadınla evlenen de zina etmiş olur"* (Matta, 19/3-9). Bu pasaj Hristiyan evliliğinin temelini oluşturmaktadır. Tanrı huzurunda kurulan bu bağ, çiftin ayrılmaz bütünlüğüne delalet etmektedir. Bundan dolayı bazı yorumcular Yeni Ahit'teki bu pasaj ile boşanma sebebinin yalnızca zina olabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu bilginin sadece Matta'da verilmesi, Markos ve Luka gibi bölümlerde boşanma konusu işlenirken zinadan bahsedilmemektedir (bkz. Markos, 10/2-12; Luka, 16/18). Bu örnekler boşanmanın yasaklığına delil olurken, diğer taraftan zinanın bazı Hristiyanlarca boşanma sebebi sayılıp bazılarınca da sayılmamasına sebebiyet vermiştir (Ünal, 1998, s.123-126).

Pavlus'un Mektuplarında da boşanma konusunun yasaklandığı görülmektedir *"Evlilerse şunu buyuruyorum daha doğrusu Rab buyuruyor kadın kocasından ayrılmasın, ayrılırsa evlenmesin ya da kocasıyla barışsın erkek de karısını boşamasın"* (I.Korintliler,

7/10-11). Pavlus'un boşanma konusunu başka bir pasajda eşinin ölmesi durumunda ayrılığın söz konusu olduğuna dair ifadeler yer almaktadır. Bu bağlamda Pavlus'a göre boşanmanın mümkün kılınması, eşin vefat etmesiyle olmaktadır. *“Kadın kocası yaşadıkça kocasına bağlıdır kocası ölürse dilediği kimse ile evlenmekte özgürdür yeter ki o kişi Rab’be ait biri olsun. Ama dul kadın olduğu gibi kalırsa daha mutlu olur ben böyle düşünüyorum ve sanırım bende de tanrının ruhu vardır”* (I. Korintliler, 7/39-40).

Hristiyanlıkta boşanmaya daha sonraki dönemlerde -eşler hayatta olduğu sürece- izin verilmemektedir. Katolik Kilisesi boşanmayı kabul etmemekle birlikte nedenini Hristiyan cemiyeti olarak adlandırdığı toplumun bahtiyarlığını hedeflediğini ve boşanma gerçekleşirse felaketlerin önünün açılacağı kaygısı olarak belirtmektedir (Descuffi, 1955, s.303). Boşanmanın menfiliği görüşünü paylaşan diğer mezhepler şu şekilde örnek verilebilir; Ermeni Kiliseleri ve bazı Protestan gruplar. Süryani Ortodoks kilisesi ise bazı şartlar dâhilinde boşanmaya izin vermektedir. Bulaşıcı ve tedavisi olmayan hastalıklar dışında boşanılmasını yasaklar. Buna ek olarak zinanın üç şahit ile teyit edilmesi ile boşanmaya izin verir (Durak, 2011, s.303-304). Bu bağlamda Ortodoksluk boşanma konusunda diğer mezheplere göre daha liberal bir tavır sergilemiştir denilebilmektedir. Bununla birlikte boşanmadan sonra evliliğe de izin vermiştir. Ancak üçüncü bir evliliğe izin vermemektedir (Yıldırım, 2005, s.145).

Erken dönem Hristiyanlıkta, evliliği dilediği zaman sona erdirme özgürlüğü yalnızca kocanın ayrıcalığıydı. Boşanmak isteyen kişiden karısına gelinlik hediyesinin değeri kadar para vermesi veya ona çeyizi bahşetmesi istenilmektedir. Gelin hediyesi olmadığı takdirde kendisine belirli bir miktar 'boşanma parası' verilmesi gerekmektedir. Bir kadın da mahkemeye gitmeden kocasını boşayamazdı. Bu gibi durumlarda, kadın onunla cinsel ilişkiye girmeyi reddetmediği, iffetli olduğu ve hiçbir kusuru bulunmadığına dair deliller göstermesi gerekmektedir. Eğer bu durumda kadın başarılı olursa, çeyizini alıp babasının evine dönebilir. Onun için herhangi bir cezaya karar verilmemektedir. Bununla birlikte, soruşturma, kadının dışarı çıktığı, evin parasını boşa harcadığı ve böylece kocasını küçümsenecek bir hale getirdiğini kanıtlarsa, boğularak idam edilecektir. Bunun yanı sıra bazı farklı hallerde de kadının konumunun cariyeliğe düşürülmesi gibi durumlara yol açmaktadır. Görüldüğü gibi, kadınlar boşanma konusunda kocalarıyla aynı seviyede değillerdir. Kocaların, karılarını boşamak için hiçbir nedene ihtiyacı yokken, kadınlar kocalarının kamusal rezilliğine yol açan, ahlaksız davranışlar sergilemek zorundadırlar (Hurley, 1981, s.23- 27). İkinci evlilik konusunda yorum yapan kilise babaları yeniden evlenen bir kadın için, “övgüye değer olduğuna inanabilir, ancak fahişelerden daha az kötü durumdadır” şeklinde bu durumun tasvip

edilmediğini vurgulamışlardır (Laporte, 1982, s.67). Ancak Ortodokslar, tüm üyelerini tek bir evlilik idealine bağlı kalmaya zorlamanın istenmeyen bir durum olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, eşlerden birinin ortadan kaybolması veya bir suçtan dolayı ömür boyu hapis cezasına çarptırılması veyahut da delilik ve sadakatsizlik nedeniyle aile hayatı mahvolmuş olanlara boşanma hakkı vermektedirler (Zaehner, 1997, s.88). Boşanma konusunda Hristiyan gruplar arasında görüş ayrılıkları bulunsa da hepsinin hemfikir olduğu konu aile birliğinin devamının sağlanmasıdır.

Boşanma konusunda Yahudilikten izler taşıyan Hristiyanlık, kadına boşanma hakkı tanımamaktadır. Bununla birlikte kadının boşanabilmesi için eşine ağır ithamlarda bulunması gerektiğine dair görüşler yukarda verilmiştir. Kadının bu konumu ataerkil sistemde kadına tanılan sınırlı haklardan kaynaklanmaktadır. Genel itibariyle boşanmanın hoş görülmediğini belirtmekle birlikte kadın için bu durumun daha nahoş olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kadının birçok konuda aşağı konumda olması, boşanmada da eşit haklar veya koşullar verilmemesi ile yeniden teyit edilmektedir.

3.2.5. Örtünme

Hristiyanlıkta örtünme ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte var olan bilgiler Eski Ahit ve Yeni Ahit'in Pavlus'un Mektupları kısmında geçen pasajlar üzerinden değerlendirilmektedir. Pavlus, kadının başını dua ederken örtmesi gerektiğini söylemektedir. Şayet kadının başının açık olmasının onu alçaltacağına inanılmaktadır. Kadının aksine erkeğin başını örtmemesi gerektiğini ifade ederken, Tanrının suretinde yaratılan erkek konumunu alçaltmamak için başını örtmemelidir. *"Başına bir şey takıp dua ya da peygamberlik eden her erkek, başını küçük düşürür. Ama başı açık dua ya da peygamberlik eden her kadın, başını küçük düşürür. Böylesinin, başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtsün. Erkek başını örtmemeli; o, Tanrı'nın benzeri ve yüceliğidir* (I. Korintliler, 11/4-8). Kadının bu ikincil konumuna güçlü ve tanrısal bir vurgu yaptıktan sonra başı örtülmemiş olarak dua ya da ibadet eden her kadın başının saygınlığını hiçe indirir demektedir. Pavlus devamında erkek, Tanrı'nın yüceliğidir. Oysa kadın, erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı, Üstelik erkek kadın için değil, ama kadın erkek için yaratıldı şeklindeki sözleriyle kadın-erkek eşitsizliğini derinleştirmektedir (bkz. I. Korintliler, 11/4-10). Saygının ve tanrısal düzenin bir paçası olarak kadının görevi, bu düzeni bozmadan emredilen yerden dâhil olmasıdır. Yeni Ahit geleneğinin başörtü ve giyime dair ana fikri oluşturan öğüt şu şekildedir; giyinmek için tek bir kural olarak, Hristiyan kadının "her

zaman Mesih senin yanındaymış gibi giyin" önerisidir. Kadınların örtünmesi konusunda yorum yapan Hristiyan otoriteleri; “giysilerinizin hiçbir şekilde dikkat çekmesine izin vermeyin ve kılık kıyafetinizden çok davranışlarınızla başkalarını memnun etmeye çalışın. Başlıklarınız, altlarındaki ağlar görünecek kadar ince olmasın, saçlarınızı tamamen örtün şeklinde tavsiyelerde bulunmuşlardır” (Laporte, 1982, s.11-95).

Eski Ahit'teki bilgilerden yola çıkarak açıklama yapan bazı yorumcular erkek ve kadının kıyafetlerinin benzer olduğunun ancak kadının erkeğe ait aksesuar ve cübbeyi kullanmasının kesinlikle yasak olduğunu ifade etmektedirler. Buna ek olarak kadının kıyafetini erkekten ayıran parça, dış giysisinin de olmasıdır (Laporte, 1982, s.60-62). Bazı Hristiyan yorumcular bir kadının başını örtmesini, yaratılışın başlangıcından beri tabii olduğu ikincil bir statünün bir işareti olarak gören zamanın Yahudi geleneğine uyar. Bütün kadınlar Havva'nın talihsizliğini paylaştığı için, bir kadının başını açık olarak sergilemesinin fiziksel bir deformiteyi açığa vurmak olduğuna inanılmaktadır (Ruether, 1974, s.125).

Yapılan nasihatler sadece kadına yönelik olarak ele alınması kadının daha önce de ifade edildiği gibi erkeğin bir adım gerisinde ve ondan yaratılış olarak var olması, nasihatlerin bakış açısını göstermektedir. Kadının erkeğe tabiiyetinin bir sembolü olarak yorumlanan başörtüsü ataerkil düzlemde kadının konumunu göstermektedir. Başlıca hayâsızlığa yol açan durumlar izah edilirken kadın erkek giyiminde terbiyeye uymayan açık kıyafetlin de sebep olduğu ifade edilmektedir (Descuffi, 1955, s.158). Hristiyanlıkta örtünme ile ilgili esas alınan konu kadın ve erkeğin yaratılışıdır (Ünal, 2004, s.62). Bu durum fiziksel olarak kadının eksik olarak yaratıldığı görüşünden kaynaklanmaktadır. Kadının fiziksel özellikleri üzerinden hareketle başörtüsünün onun için elzem olduğu vurgulanmaktadır. Kadının örtünmesi ve buna bağlı konumu asli günah ile ilişkilendirilmektedir.

3.2.6. Miras

Yeni Ahit'te miras konusu ayrıntılı ele alınan konulardan olmamakla birlikte, mirasa dair bilgiler yorum şeklindedir. Hristiyanlığa göre kadın tek başına bir birey değildir, her zaman himayesinde bulunduğu bir erkek vardır. Bu bağlamda ne bekâr ne de evli kadın mülk sahibi veya mirasçı olamaz. Ataerkil sistemde kadının mülkiyet ve miras hakkı erkek tarafından kısıtlanması kolayca anlaşılabilir. Kadına ait olan miras/pay o evlendiği vakit, aileden çıkar düşüncesi ile onu mirastan mahrum bırakmaktadır. Böylece kızların oğullar gibi miras alma hakları yoktur, buna ek olarak kadınların mülkiyet hakkı hediye olarak aldıklarıyla sınırlıdır. Mali açıdan iyi durumdaki

kadın, evliliğinde babasının evinden ayrılırken kişisel hizmetçileri olarak kendisine verilen köleleri üzerindeki haklarını elinde tutar. Dolayısıyla kadının baba evinden getirdiği kölesi dâhil, gerekli durumlarda kocanın miras yoluyla harcanabilir malının bir parçası sayılabilmektedir (Smith, 1899, II, s.197). Kadınların evlilik yoluyla başka aileye geçtiği düşüncesi, Eski Ahit'teki miras haklarının Yeni Ahit'te de göstermektedir. Ailenin mirasının başka aileye taşınmaması gayesi ile kadınlar miras konusunda geri planda kalmaktadır. Bununla birlikte evlilikte erkeğin kadının maliki olduğu düşüncesi kişisel hizmetçilerinin bile erkeğe ait olduğunu göstermektedir. Mirastaki ve evliliklerdeki ana düşünce mülk ve aile soyunu nesiller boy aynı kabiledede tutmaktır. Kadınların bu konudaki işlevi ataerkil düşüncenin döndürdüğü çarkta sadece doğum yaparak hizmet vermektir. Miras gibi geride kalan bütün konuların ilk öznesi erkekler olmaktadır.

3.2.7. Sosyal Hayat ve Kadın

Kadınlar, yaratılış hikâyesi ile birlikte Hristiyan kutsal metinlerinde yer edinmiştir. Kadın bahsinin asli günah ile temellendirilmesi, sosyal rollerinin mahiyetini belirlemiştir. İlk dönemlerde doğduğu coğrafya ve medeniyete göre kadınlara haklar tanımış olarak görülen Hristiyanlığın, daha sonra kendi içinde bu haklar konusunda bazı çelişkiler yaşadığı ifade edilebilir. İlk dönem Hristiyanlık, neşet ettiği toplumun hiyerarşik yapısının aksine bir tutum takınmıştır. Kim olursa olsun sırf insan olduğu için değerli görüldüğü inancı, İsa Mesih'in yaymaya çalıştığı Hristiyanlık öğretisiydi. Hristiyanlığın özünü oluşturan bu inançtan dolayı, başta inananlar kadınlar, çocuklar ve kölelerdi. Ancak bu düşüncenin hiçbir zaman tam anlamıyla kabul görmediği ifade edilebilir. Kilisenin kurumsallaşmaya başlamasıyla fark ve eşitsizlikler derinleşmeye başlamıştır (Berkday, 1995, s.98).

Konunun daha ayrıntılı ele alınması bakımında İsa Mesih döneminde kadınların hakları ve statülerine bakmak uygun olacaktır. Erken dönem Hristiyanlıkta kadınların isimlerinin zikredildiği yerler vardır, aynı zamanda sosyal aktivitelerde de etkin oldukları görülebilmektedir. İsa Mesih'in 12 havarisi arasında kadın yoktur, ancak Yeni Ahit'te, İsa Mesih'in kadın arkadaşları olduğuna veya yardımcı olarak çevresinde bulunduklarına dair pasajlar vardır. *“Bazı kadınlar, Mecdelli denilen Meryem Hirodes'in kâhyası, Kuza'nın karısı Yohanna, Suzanna ve daha birçokları, İsa ile birlikte dolaşıyordu. Bunlar kendi olanaklarıyla İsa'ya ve öğrencilerine yardım ediyorlardı”* (Luka, 8/2-3). Kadınlar, Mecdelli Meryem'in önderlik ettiği dirilişin ilk tanıklarıydı. İsa Mesih'in annesi Meryem, Pentekost'ta başkalarıyla birlikte anılmaktadır (bkz. Elçilerin İşleri, 1/14). Kadınların İsa Mesih'in çevresinde bulunmaları erken dönem Hristiyanlık için kadınlara yönelik farklı

bir bakış açısının olduğuna dair algı oluşturmaktadır. Genel olarak İsa Mesih'in seslenişinden kadınların net bir şekilde aşağılandığı veya ikinci sınıf insan olarak görüldüğü anlaşılmamaktadır. İsa Mesih kadınlarla konuşmakta, onları dinlemekte onlara yardımcı olmaktadır (bkz. Matta, 15/28). İsa Mesih'in kadın şakirtleri de vardır, onlardan beşinin adı bilinmektedir ve bu grubun lideri Mecdelli Meryem'dir. İsa Mesih, hasta kadın ve kızlara gösterdiği ilgiyi kötü yola düşmüş kadınlardan da esirgemez. Günahkâr bir kadının İsa Mesih'e gelerek güzel kokulu yağ sürmesi ve gözyaşı dökmesi üzerine İsa Mesih, bağışlandığını söyler (bkz. Luka, 7/48-50). Zina ile itham edilen bir kadının recmedilmesi esnasında *"Aranızda kim günahsızsa ilk taşı o atsın"* der ve daha sonra kadını affeder (bkz. Yuhanna, 8/6-12). Kadınlarla sohbet edip, fikir alışverişinde bulunan İsa Mesih, onlara toplumun en kötü kabul edilen zina suçuna karşı da bağışlayıcı tutumunu esirgememiştir. Ancak Pavlus, kocayı kadının başı olarak nitelemektedir. Bundan dolayı kadının aldanmışlığı onun, sosyal hayata dâhil olmasını engellemiştir, düşüncesini mektuplarında yineleyip durmuştur (bkz. Efesliler, 5/23; Galatyalılar, 3/28). Yeni Ahit'te, Pavlus'un Mektupları kadınların, kaderini yaratılışa ve asli günaha bağlamakla birlikte ikincil konumunu da derinleştirmektedir. Sosyal hayatta kadın için nasıl rolleşmesi gerektiğine dair tavsiyelerde bulunmuştur. *"Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsınlar konuşmalarına izin yoktur. Kutsal yasanın da belirttiği gibi uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır"* (I. Korintliler, 14/34-35).

Pavlus, bir yandan *"Vaftizde Mesih'le birleşenlerinizin hepsi Mesih'i giyindi. Artık ne Yahudi ne Grek, ne köle ne özgür, ne erkek ne de dişi ayrımı vardır. Hepiniz Mesih İsa'da birsiniz"* (Galatyalılar, 3/27-28) sözleriyle kadın-erkek farkı gözetmeden kurtuluşa ereceklerini ifade etmekte, diğer yandan da asli günah konusunda kadını günahkâr sayıp ikincil konuma düşürmektedir (bkz: I. Timoteos, 2/11-15). İnsanın aldanmışlığının sorumluluğunu Havva'ya/kadına yükleyen Pavlus'a göre kadın daima ikincil konumda ve erkeğin gerisinde olmak durumundadır.

Pavlus, her ne kadar yukarda ifade edildiği gibi İsa Mesih karşısında cinsiyetin bir öneminin olmadığını belirtse de Tanrı, Mesih- insan ilişkisini açıklarken bir hiyerarşiden söz etmektedir: *"Ama şunu da bilmenizi isterim: her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır. Kadınlar, Rab'be bağımlı olur gibi kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih nasıl kilisenin başı ise erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih'e bağımlı olduğu gibi kadınlar da kocalarına her konuda bağımlı olsunlar"* (I. Korintliler, 11/3; Efesliler, 5/22-24). Verilen pasajlarda görüldüğü üzere Pavlus'un, kadını erkekle eşit gören onu bir insan olarak değerlendiren ifadeler mevcuttur. Bu durumun tam tersine,

kadının Tanrı'nın suretinden uzak olarak yaratıldığını, erkeğe itaat etmesi gerektiğini, hatta öğrenme amaçlı olarak bile cemaat içerisinde soru sormamasını zira kadının tam bir uysallık içerisinde hocası olarak kocasından öğrenmesi gerektiği şeklinde öğütleri vardır. Bu anlamda Pavlus'un sözlerinden kadının sosyal hayatta yeri bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Kadınların kilisede ayin ve ilahilere katılmalarını savunan Süryani Ortodoks Kilisesi bunu delil olarak kadınların erken dönemde bazı kilise hizmetlerinde ve şakirtlik gibi görevlerde bulunduklarını ifade ederler (Durak, 2011, s.79). Ancak bazı Hristiyan otoriteler kadınları bedensel özellikleri üzerinden değerlendirmekte ve adet döngüsünden dolayı kadının murdar olarak kabul etmektedir. Onlara göre bu murdarlık kadını siyasi ve litürjik toplantılara katılma hakkından mahrum eder: sağır ve deliler, bir şekilde sakatlanmış çocuklar ve erkekler, hermafroditler ve kadınlar dışında herkes Tanrı'nın huzuruna çıkmak zorundadır. Bu şekildeki yorumlar kadınları dini hayattan uzak tutma yönündedir. Dahası kadınlar, çocuklar ve köleler, Allah'ın bereketini diledikleri kimselerden değildir (Maertens, 1969, s.10). Kadının biyolojik özellikleri ve şeytana aldanma yönüyle birçok konudan mahrumiyeti kadını Tanrı'nın huzuruna çıkarmaktan da alıkoymaktadır. Bütün bunlar ile birlikte kadınların bir adalet mahkemesi önünde tanıklık yapmaları da kabul edilir bir durum değildir (Smith, 1899, III, s.39).

Kadın toplum içinde üç ana tip olarak kendini göstermektedir; anne, eş ve öteki/yabancı kadın. Ayrıca kadını cinsel anlamda sıralayan bazı Kilise babalarına göre kadın, olanaklarına dair üç temel izlenim sergiler: fahişe olarak kadın, eş olarak kadın ve bakire olarak kadın. Bir fahişe olarak kadın, tümüyle o 'iğrenç şehvetin' imgesidir. Kadın bu sıralamanın gerçekleştiği yerde her zaman erkekten daha aşağıdadır. Sadece anne rolünde kadına, erkeğe eşdeğer bir statü ve onur verilir. Yine de, dul veya boşandığı durumlar dışında her zaman bir erkeğin (baba, koca veya erkek kardeş) otoritesine tabidir. Koca, kadına bir anlamda toplumda otorite getirmiştir. Kadına, başka bir kişi üzerinde meşru güç kullanmanın tek fırsatını erkek sunmaktadır, bu da çocukları üzerinde annelik vasfı ile kuracağı otoritedir. Her yaşta ve statüden kadının bir üst erkeğin otoritesine tabi olduğu hiyerarşik olarak örgütlenmiş ataerkilli ailede, kadının egemenliğinin onaylandığı tek ilişki, anne-çocuk ilişkisidir (Ruether, 1974, s.54- 163). Evde çocuk yetiştiren kadının, kocası dışında herhangi bir erkekle arkadaşlık kurma şansı çok azdır. Başka erkekleri tanıyor olsa bile, onlarla ortak noktası olmamalıdır, erkekler erkeklerle ve kadınlar kadınlarla buluşur fikri, sosyal hayata hâkim olan bakış açısını oluşturmaktadır (Christensen, 1974, s.145). Görüldüğü üzere kadın evde övülmeye değer görülen annelik

ve eş olarak vazifesini yerine getirmeli ve dışarıdaki sosyal hayat onun evindeki görevlerinden alıkoyacak şekilde olmamalıdır.

Her ne kadar kadın ve erkeklere eşit roller sağlandığını iddia eden savunmacı Hristiyan gruplar var olsa da Pavlus'un mektuplarında kadının ikincil konumu ve kadına karşı olumsuz tutumunun varlığı anlaşılabilmektedir (Berktaş, 1995, s.98). Geleneksel Hristiyan bakış açısında ele aldığımız kadın ve erkek rollerinin bahsinde iki cinsiyetin de eşit olmadığını ve kadının erkeğin bir adım gerisinde konumlandırıldığı düşüncesini yansıttığı görülebilmektedir. Kadının yaradılışı konusunda Eski Ahit'ten izler taşıdığı ve asli günah inancından dolayı da bakış açısının olumsuz bir mahiyet taşıdığı ifade edilebilmektedir. Kadının bu ikincil konumu "üçlü itaat", kadın; kız evlat olarak babasına, karı olarak kocasına ve dul olarak kendi oğluna tabidir şeklindeki formülasyon ile anlaşılabilmektedir (Wiesner-Hanks, 2020, s.191). Kadınların rolü üzerindeki kısıtlamalar, statülerindeki değişiklikler, kiliseyi etkilediğinden, sosyal koşullara bağlı gelişmektedir. İlk dönem Hristiyanlıkta büyük suçlarda bile İsa Mesih'in affına mahzar olan kadınlar, sonraki dönemlerde şeytanın kapısı olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

3.2.8. Modern Dönem Hristiyanlıkta Toplumsal Cinsiyet Roller

Modern dönem Hristiyan kadınların haklarına kavuşması Fransız devrimi ile gerçekleşmiştir. O günden bugüne kadar Hristiyan kadınlar dindar feministlerin de katkısı ile sosyal hayatta birçok hakka sahip olmuşlardır ve hala da hak arayışları devam etmektedir (Russell, 1963, s.70). Modern döneme gelmeden önce Ortaçağ kadınlarının yaşadıklarına değinmek, günümüz Hristiyan kadınların elde ettiği hakların ne kadar kıymeti olduğunu gösterecektir.

Ortaçağ Hristiyan dünyasında kadın ve evlilik menfi bir tutumla eleştirilmiştir. Öyle ki Maçon Konsili'nde (585) kadının ruhunun olup olmadığı tartışma konusu olmuştur. Buna bağlı olarak o dönemde kadının sosyal hayattaki durumu daha da kötüye gitmiştir. 12. asırla birlikte Batı'da büyücü ve cadı avı başlamış, cinlerle ilişkisi olduğu iddiasıyla pek çok kadın yakılmış veya suda boğulmuştur. Kadınların kaderi Havva'nın asli günahıyla ilişkilendirilmiş ve bu ekseninde ikinci derece varlıklar olarak addedilmişlerdir. Diğer taraftan Havvâ'nın zıddı olarak bir başka kadının, Meryem'in öne çıkarılması ve onun tanrı annesi olarak takdim edilmesi, yeni dönemde tepki olarak feminist ve kadın hakları savunucuları ortaya çıkarmıştır. (Harman, 2001, s.86-94). Hristiyan toplumlarda kadına karşı olumsuz tavır asırlar boyunca devam etmiştir. Kadınların uzun süreli mücadeleleri sonucunda yakın zamanda bazı haklar elde edebilme imkânı bulmuşlardır. Örneğin; Hristiyan kadına Fransa'da mülk edinebilme ve idare

edebilme hakkı 1965'te, İspanya'da kocaya itaat zorunluluğu 1978 Anayasası ile kaldırılmış. İngiltere'de ise evli kadınla 1923'te boşanma hakkı kazanmıştır. Örnekleri çoğaltmanın mümkün olduğu ifade edilebilir (Ünal, 2002, s.134-135).

Modern döneme gelindiğinde ise papalara bir cinsiyetin öbürüne üstünlüğü var mıdır? Sorusu sorulduğunda erkek ve kadınların birbirine üstünlüğünün bulunmadığı ve ikisinin de Tanrının benzeyişinde yaratılmış olduğunu ifade etmektedirler. Ayrıca geleneksel görüşün aksine evlilikte kadının erkeğe göre daha düşük konumda olduğu savunan düşünceyi reddedip ikisinin birbirine tabi olmaları gerektiği şeklinde yorumlamışlardır (Youcat, 2020, 218-219). Bu düşünceden anlaşılmaktadır ki modern dönemdeki Hristiyan kadınların konumu önceki dönemlere kıyasla çok daha iyi bir seviyededir. Kadın ve erkek arasındaki eşitlikçi ortamın iyileştirildiğine yönelik düşüncelerin arttığını ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Hristiyanların zina konusundaki tutumları diğer konularda olduğu gibi zamana göre değişmiştir. Konstantin zamanında zina eden kadın öldürülürken, Justinyen bu cezayı daha hafif bir uygulama ile kadını manastıra hapsederek vermiştir. Ya da kadının bu günahı işlediği sabit ise evlenmekten men etmiştir. Bugün batıda zina için hükmolunan bir ceza bulunmamaktadır. Ancak zina eden kişinin papaz vesilesiyle günahından affolunacak mı, yoksa bu günah ile yaşayacak mı tartışmaları sürmektedir. Katolikler zinanın günah çıkarma ile bağışlanabileceğini ifade ederken, Protestanlar zinanın böyle bir yolla affedilmeyeceğini savunmaktadırlar (Ünal, 1998, s.135-138). Ancak genel olarak zina suçunun kadınlar üzerinden değerlendirildiği erkeklerin aleyhine bir durumdan bahsedilmediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte ya kadınların nasıl cezalandırılacağı konusu tartışılmış ya da erkek ismi zikredilmeksizin zina suçu anlatılmıştır. Bu da göstermektedir ki kadının tek başına ceza aldığı durumlar olabilmektedir.

Günümüzde Hristiyanlar için önemini sürdüren konulardan biri de evliliktir. İnsanların bir kısmının evliliğe bir kısmının da bekârlığa davet edildiği düşüncesi hala devam etmektedir. Bu da demektir ki evlilik konusunda eski gelenek ve göreneklerin bir kısmı sürdürülmektedir. Ya da başka mezhepten biri ile evlilik Katoliklere göre günümüzde de evlilik engelidir. Bu evlilik engeli nikâhtan önce kaldırılmalıdır (Youcat, 2020, s.153). Bütün bunları izah ederken oluşan bazı değişiklikleri aktarmakta fayda vardır. Evlilik müessesesi devlet güvencesi altına alınmış ve günümüzde var olan resmi evliliğin dini nikâhtan önce gerçekleştirilmesi şartı getirilmiştir. Şayet medeni evlilik yoksa kilise de dini nikâhı kıymamaktadır (Russell, 1963, s.70). Evlilik konusunun devlet

güvencesi altına alınması kadın ve erkeğin çift yönlü haklarının korunacağı fikrine delalet etmektedir.

Günümüzde kadın ile erkek evin iç ve dış idaresinde daha esnek kalıplar içinde olsa da bazı geleneklerin devam ettiği söylenebilmektedir. Boşama konusunda gene görüş evliliğin bozulmaz olduğu görüşüdür. Ancak Ortodokslar bazı durumlarda istisna yapılabileceğini bunun da günahkâra ikinci bir şans verme gereksiniminden doğduğunu ifade etmektedir (Ware, 2019, s.330).

Geleneksel döneme göre farklılıklar içeren örtünme, modern dönemde dini boyuttan ziyade kültürün bir ögesi olmuştur. Günümüz Hristiyan otoriteleri giyim kuşamın kültüre göre şekillendiğini ve dinsel bir vecibe olmadığını ifade etmişlerdir. Kadın ve erkek için farklı kurallar bulunmamakla birlikte ikisi için de toplumun genel geçer giyim örfüne uygun olması ve bu örfe aykırı düşecek kıyafetten uzak durması gerektiği vurgulanmıştır, kadınların erkeklerden daha çok örtünmesi gerektiğine dair bilgilerin olmadığını ifade eden Kilise bilginlerine göre Âdem ve Havva çıplak ve masum yaratılmışlardır. Günah işlendiğinde çıplaklıklarının farkına varmış ve örtünmüşlerdir. Ancak burada dahi herhangi bir başörtüsünden bahsedilmemiştir. Musa'nın şeriatını da yorumlayan Kilise bilginleri örtünmeye dair gerekliliklerin dönemin şartlarına göre verilmiş olan kurallar olduğunu ve Eski Ahitte geçen örtünme kurallarının günümüze uygun veya da evrensel boyutta olmadığını vurgulamışlardır (T.K.O.K, 2015, s.87-88). Bu bağlamda Baş örtme Pavlus Mektupları'yla ilk dönem Hristiyanlıkta yaygın olmakla birlikte günümüzde sadece ibadetle sınırlandırılmış ve zamanla rahibelerin uyguladığı bir emir olmuştur. Bugün dünyada çoğu yerde rahibeler dışında birçok Hristiyan kadının başı açıktır (Ünal, 2004, s.63-64). Örtünme konusunda kadınların odak noktada olduğu erkeklere dair emirlerin örtünmemek olduğu Hristiyanlıkta örtü uysallığının göstergesiydi. Değişen dünya ile birlikte kadına bakış açısı da değişmiş ve ikincil konumuna dair algılar kırılmıştır. Bu anlamda örtünmenin sadece dini alanlarla sınırlandırılması kadın için olumlu sayılabilecek durumlardan biri olarak kabul edilebilir. Çünkü ifade ettiğimiz gibi geleneksel Hristiyan bakış açısında örtü kadının eksik yaratılmışlığını gizleme görevini üstlenmekteydi.

19. yy. ile günümüze kadar net bir şekilde elde edilen haklardan biri de dini hayatı yaşayabilmektir. Bu durum feministler ve kadın hakları savunucularının çabaları sonucunda karşılık bulmuştur. Anglosakson feministler papazlık konumuna kadar atanma ve dini metinlerin yorumlanmasında erkekler ile eşit konuma gelmeye çalışmışlardır. Papazlık ve dini metinlerin yorumlanmasında kadınlar artık bedensel bir obje olarak

görünmemekte kulluk bağlamında değerlendirilmektedir (Coşkun, 2011, s.98-106). Kadınların dini hayatı yaşayabilme özgürlüğü oldukça önemlidir. Gelenekte ev idaresini yürütme rolünde olan kadın modern dönemde Hristiyan cemaati yönlendirebilecek konuma gelmesi oldukça önemli bir gelişmedir.

Dini hayatta olduğu gibi sosyal hayatta da önemli gelişmeler mevcuttur. 1990'lerden itibaren kadınların oy kullanma hakkı talepleri başlamışsa da zaman zaman sekteye uğramıştır. Ancak kadınların mülkiyet kanunu hakkı bu direktmeler sonucunda elde edilmiştir. Gelenekse bakış açısına göre Hristiyan kadının mülkiyet hakkı kocasına ait kabul edildiğinden bu hak o dönem için oldukça yeni ve önemli kabul edilebilmektedir. Kadınların sosyal hayatta varlık bulmaları uzunca bir mücadeleden sonra mümkün olmuştur. Bugün Hristiyan Ortodoks kilisesinde kadınlar batı kiliselerine kıyasla daha marjinal konumdadırlar. Bunun sebebi kadınlara bugün verilen değerle ilgili değildir. Günümüze kadar bu konuma gelebilmek için sayısız şehit ve azize olmasındandır (Tsironis, 2011, s.136). İfadesi sadece bir mezhep açısından değerlendirilse bile kadınların haklarını elde etmek için dahi mücadele etmeleri gerektiğini göstermektedir. Kadınların bu denli mücadelesi doğuştan cinsiyetle gelen bir mücadele olmakla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından kabul edilir bir durum değildir.

BÖLÜM IV

IV. İSLAMİYETTE TOPLUMSAL CİNSİYET VE ROLLER

4.1. İslamiyet

Semitik dinlerin sonuncusu olan İslam “selm” kökünden türemiştir. Sözlükte barış, huzur, mutluluk, güven, boyun eğme teslim olma anlamlarına gelmektedir. Genel anlamıyla ise İslam Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar vahiy ile tekrar edilen dindir (Adam, 1995, s.198). Dünya nüfusunun hatırı sayılır bir miktarını oluşturan İslam VII. yüzyılın başlarında Arabistan’da doğdu. Bu dinin doğuşu sırasında yeryüzünde birçok inanış mevcuttu. İslam ticaret yollarının geçtiği önemli limanların olduğu halkının şiir ve edebiyat ile uğraştığı ve bir kısmının bedevi hayat tarzını benimsediği bir coğrafyada doğmuştur. İçinde doğduğu toplum Allah’ı bilen, ancak putlar ile aracı tutan Allah’a ortak koşan bir inanışa sahipti, bu bağlamda İslam ıslah ve düzenleme dinidir (Tümer & Küçük, 2002, s.327-333).

İnanç esaslarının temelini oluşturan iman etmek, sözlükte “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” anlamına gelmekle birlikte dine girmenin ve mümin olmanın temelini teşkil etmektedir. İlk olarak Allah’ın hükümlerine boyun eğmek ve gönderdiği elçilerine inanmak şeklinde geçer. Elçilerin Âdem’den Muhammed’e kadarki silsileyi tasdik etmekle birlikte Hz. Muhammed’in son halkayı oluşturduğunu ve önceki bütün peygamberlerin getirdikleri Allah inancını teyit ettiğinin bilinmesidir. Görünen ve görünmeyen bütün varlıklara iman, kaza-kader ile birlikte ahiret inancına sahip olmak İslam dininin inanç ve iman esasları arasındadır (Topaloğlu, 2001, s.5-10). Dili yerel mesajı evrensel olan İslam, ahlak kuralları ve akla hitabı ile hak din olarak nitelendirilen belli inanç sistemi, peygamberi, kutsal kitabı olan Kur’an ve Hz. Muhammed’in söz, fiil, takrirlerinden oluşan hadis ile yol gösteren Semitik dinlerin sonuncusudur (Tümer & Küçük, 2002, s.354-355).

4.2. İslam Kutsal Metinlerinde Toplumsal Cinsiyet ve Roller

İslam Semitik dinlerin sonuncusu olmak ile birlikte diğer dinleri de kapsayan ve ortak noktaları da bünyesinde barındıran ancak birçok noktada da ayrılan bir dindir. Birçok ahlaki konu ve içinde doğduğu kültürün örflerine işaret eden Kur’an, toplumu eğitmesi ile birlikte var olan bazı inanışları devam ettiren, bazı yanlış uygulamaları da tamamen nesh eden bir kitaptır. Bu düzlemde kadın ve erkeğin yaratılışından başlamak

üzere, evlilik, boşanma, zina, miras ve örtünme gibi konuları Kur'an ekseninde incelemek suretiyle sosyal hayatta var olan çeşitli rollere açıklık getirilmesi hedeflenmektedir.

4.2.1. Yaratılış

Yahudilikte ayrıntılı bilgiye yer verilen yaratılış konusu, İslam'da aynı minvalde işlenmemiştir. Yaratılışla ilgili ilk ayetler Kur'an'da *"yeryüzünde bir halife yaratacağım"* şeklindeki ayetle başlamıştır (Bakara, 30). Halife lafzını izah etmeye çalışan yorumcular tasarrufa yetki kılınan, ilahi buyrukların hepsini bilen ve ilim irfanda üstün bir payeye gelen olarak tanımlamışlardır (Yıldırım, ty. s.142-143). Âdem'in yaratılışından söz edilirken cinsiyet özellikleri değil ahlaki boyut ve bilgisinden bahsedilmiştir. Nitekim aynı vurgu Tin (1-5) suresinde de geçmektedir. Kur'an'da insanın yaratılışı birçok ayette geçmekle birlikte cinsiyet öncelemeden insanın yaratılışının mahiyeti anlatılmaktadır. *"Sizi tek bir candan yaratan ondan da zevcelerinizi yaratan Allah'tır"* (Nisa, 1). Zevceyi cinsiyetsiz bir kelime olarak kabul eden İslam âlimleri, bu kelimenin aslının Arapça'da çift demek olduğunu kabul etmişlerdir. Ve buna ilaveten zevce lafzının hem erkek cinsine hem de kadın cinsine kullanıldığını açıklamaktadırlar (Elmalı, ty, I. s.321). Ancak müfessirler Nisa suresinde geçen zevce lafzının Havva'ya delalet ettiğine ittifak etmişlerdir (Razi, 1988, II, s.381-382). Tanah'ta geçtiği üzere kadının, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına dair bilgi Kur'an'da geçmemektedir. Ancak bazı rivayetlerin bu konuyu açıklar mahiyette olduğu bilinmektedir. *"Hiç şüphesiz kadın erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Eğer onu doğrultmak istersen kırarsın. Eğer onu kendi haline bırakırsan ondan istifade edersen, o da düzelir"* (Razi, 1988, II, s.388). Kimileri bu kemiğin ege kemiği olduğunu iddia ederken kimilerince de kadının erkeğin arzularına tamamen boyun eğemeyeceğini ve yaratılış düzenini ifade etmek için kullanıldığını iddia etmişlerdir (Aktaş, 1985, s.28). Neticede kadının yaratılışındaki ayrıntılara Kur'an dışındaki kaynaklarda rastlamak mümkün olsa da Kur'an'da buna yönelik herhangi net bir vurgu yoktur.

Kur'an'a göre şeytan Âdem ve Havva ikisini birden aldatmış ve böylece cennetten çıkarılmalarına sebep olmuştur. *"Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi. İçinde bulundukları cennetten onları çıkardı"* (Bakara, 36). Ayette de görüldüğü üzere Tanah ve Yeni Ahit'teki gibi günahın sadece kadına yüklenilmemesi ile birlikte kadın, ayartıcı yılan veya şeytan şeklinde tasvir edilmemiştir. Yine Kur'an'da var olan günahın tövbesinin de ortak olduğuna yönelik ayetler vardır. Bunlar; Âdem ve Havva'nın beraber tövbe ettikleri ve tövbelerinin kabul olduğunu açıklamaktadır. *"Âdem ile eşi dediler ki ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka zıyan*

edenlerden oluruz” (Araf, 23). Dahası bu günahın Âdem’in tek başına işlediği şeklindeki yorumlara yol açacak ayetler de mevcuttur. “Âdem Rab’bine asi olup yolunu şaşırdı” (Taha, 121). Böylece denilebilir ki İslam ilk kadın olan Havva’nın, Âdem’den ayrı bir günah işlediğine dair herhangi bir suçlamada bulunmamıştır. Var olan günahı, bazı ayetlerde Âdem’in zellesi olarak bazı ayetlerde ise ikisinin ortak günahı şeklinde tasvir etmiştir. Bu nedenle kadının sosyal hayattan veya dini hayattan uzak tutulması gerektiği düşünce, İslam’da Kur’an’a göre karşılık bulan bir durum değildir. Kadının sosyal hayattaki aktifliği kadar bireysel olarak dini hayattaki görevlerini de bir kadın olarak değil bir kul olarak yerine getirmesi emrolunmuştur. Allah katında herkesin bir kul olarak hesaba çekileceğine orada cins veya cinsiyetin olmadığına şu ayet ile dikkat çekilmiştir. “Göklerde ve yerde olan herkes istinasız bir kul olarak Rahman’a gelecek” (Meryem, 93). İslam’da ne asli günahın esamesi okunur ne de kadının şeytanın kapısı olabileceğine dair bilgiler bulunur. Bununla birlikte ilgili durumun ayrıntılarına da Kur’an’da rastlanılmamaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi bir cinsiyet ayrımından bahsedilecek olursak ilk erkek olan Âdem’in işlediği suç olarak yorumlanabilir ancak burada da erkek olmasına değil, günahın mahiyetine vurgu yapılmıştır. Günahın mahiyetine olan vurgu, Kur’an’ın kadın veya erkek cinsine bu konuda bir kasıt veya önceleme olmaksızın uyardığını göstermektedir. Bu da erkekliğin veya kadınlığın değil kulluğun ön planda yer aldığını göstermektedir.

4.2.2. Evlilik

Diğer dinlerde olduğu gibi İslamiyet de aileye büyük önem vermiştir. Toplumun temelini teşkil eden ailenin oluşumu, Kur’an’dan ayetler ve Hz. Muhammed’in hadisleriyle teşvik edilen bir durumdur. Evlilik, toplumun huzuru ve çeşitli kötülüklerin önünü kapatma için bir araç olarak görülmüştür. Kur’an, evliliğin önemini Allah’ın delillerinden kabul ederek şu şekilde vermektedir; *“kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de onun varlığının delillerindendir”* (Rum, 21). Aynı düzlemde yine başka bir ayette erkek ve kadının yaratılışından hareketle nasıl ki tek bir candan yaratıldıysa gönüllerin de bir olmasıyla huzura kavuşacağına dair vurgu yapılmıştır; *“Sizi bir tek candan yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O’dur”* (Araf, 189). Bu ifadeler İslamiyet’te evlilik bağının yaratılışa atıfla sadece fiziksel olarak değil sevgi bağı ile de ifade edildiğini göstermektedir. Kur’an’da evlilik sarıh bir şekil ile emredilmiştir (bkz. Nur, 32-33). Bu emir farzdan itibaren harama kadar derecelenmektedir. İslam hukukçularına göre bu derecelenme şu şekildedir: maddi olarak mehir ve nafakaya gücü yeten erkek evlenmediği takdirde zina işleyecekse, evlilik farzdır. Kişinin evliliğe gücü yetiyor, evlenmiyor ise ve

buna karşın zinaya meyilli bir yapıda olduğunu düşünmüyorsa bu kişinin evlenmesi farz değil sünnettir. Son olarak da karısına karşı hak ve görevlerini yerine getiremeyecek olan kimsenin evlenmesi mekruhtur (İbn Mace, ty, V, Bab 1, s.191-194). Görüldüğü üzere evlilik sorumluluk getiren bir eylem olmuştur. İslam'da erkeğin evlenirken belli bazı sorumluluklarının olması ve bunu yerine getiremeyeceği düşüncesindeyse evlenmemesi gerektiğine dair yorumlar, evlenirken erkek rolünün daha çok sorumluluk ve göreve tabi kılındığı düşüncesini oluşturmaktadır. Buna göre ataerkil sistem ile sorumluluğu sadece kadına yükleyen fomülasyon böylesi durumda işlerlik kazanamamaktadır.

İslamiyet'te evlenilmesi tavsiye edilen bazı kadınlar vardır. Kadınlarla; zenginliği, soy, güzelliği ve dindarlığı için evlenilmesi gerektiği ve evlenme sürecinde kadında çeşitli meziyetler sıralanırken dindar olanını seçilmesi tavsiye edilmiştir (Buhari, 1980, XI, num:1793, s.264-265). Diğer dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te de kadında aranan önemli özelliklerden birisi de bakire olmasıdır. Hz. Muhammed bekâr kadınlar ile evlenmenin dul olanla evlenmekten üstün olduğunu ifade etmiştir. Buna karşın dul ile evlenmekte de bir sakınca olmadığını beyan etmiştir. Nitekim kendisinin de evlilikleri, ilki de dâhil olmakla birlikte dul kadınlardan oluşabilmektedir. Eşleri arasında sadece bakire olanın Ayşe olması bu konudaki görüş ve yaşantısını yansıtmaktadır (bkz. Buhari, 1980, XI, num:1789, s.257). Hz. Muhammed' ten rivayet ile hadislerde kadınlarda aranan bir diğer özellik ise doğurganlığıdır; *“Çok doğurucu ve kocasını çok sevicî kadınlarla evlenin. Zira ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ediciyim”* tavsiyesinde bulunmuştur (İbn Mace, ty, II, Bab 1, s.195-196). Kur'an'da zina dışında, bakirelik ve doğurganlık bahsi geçmemekle birlikte hadislerde bu konu üzerinde durulmuştur. İslamiyet Müslüman erkeklerin ehli kitaptan kadınlarla evlenmesine izin vermiştir. *“Bugün size temiz ve hoş şeyler helal kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helal, sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Mümin kadınlardan iffetli olanlarla daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlarla da mehirlerini vermeniz kaydıyla evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir. Her kim de inanılması gerekenleri inkâr ederse bütün işlediği boşa gider. Ahrette de o ziyana uğrayanlardandır”* (Maide, 5). Buna karşın Müslüman bir kadının ehli kitaptan biri ile evlenmesine izin verilmemiştir. *“İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan kadınlarla evlenmeyin. Allah'a ortak koşan kadın hoşunuza gitse de mümin bir cariye Allah'a ortak koşan kadından daha hayırlıdır. İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle kadınlarınız evlendirmeyin. Allah'a orta koşan hür erkek hoşunuza gitse de, iman eden bir köle Allah'a ortak koşan bir erkekten daha hayırlıdır”* (Bakara, 221). Evlenecek kadın ve erkeğin denkliği meselesi sınıfsal ayrıma da işaret etmektedir. Hürler ile hürler,

köleler ile de kölelerin evlenmesi uygun görülmüş olup sınıflar arası evliliklerde kadın kendinden alt sınıftan biriyle evlenemez ancak erkek evlenebilmektedir. Erkeğin kendi kabilesinde daha düşük seviyede olan bir kabileden bir kadınla evlenmesi kadın için şeref sebebi iken tam tersi durumun bir hakaret olarak değerlendirilmesi söz konusudur (Demircan, 2015, s.28). Evlenilecek kişide inanç birliği, her iki cinsiyete öğütlenen bir şey olmakla birlikte kadının evleneceği kimse kitap ehli dahi olsa evlenilmemesine özel vurgu bulunmaktadır. Evlenilecek kadın ve erkek arasında denkliğin önerilmesi bahsinde kadın ve erkeğin mali ve statü açısından denk olması gerekmektedir. Ancak bu konuda erkeğin denkliği İslam âlimlerince daha önemli bir mevzu bahistir. Erkek boşanma hakkını elinde bulundurduğundan kendi seviyesinde olmadığını düşündüğü ve bu durumdan rahatsız olduğu vakit boşamaya muktedirdir. Ancak kadın için böyle bir durum mümkün değildir (Dikmen, 1983, s.102-103). Kadınlar için denklik konusunun bu denli ayrı tutulması yukarda izah edildiği şekilde kadınların lehine olduğunu göstermektedir. Buna karşın tersten okunduğunda ise bu durum bir sınırlılık olarak da anlaşılmaya müsaittir.

İslamiyet'te evlilik töreni akit şeklindedir. Evlilik akdi için gerekli görülen şartlardan biri kadına maddi değer taşıyan mehrin verilmesidir. Kitap, sünnet ve sahabe sözü ile sabit olan mehir meselesi evlilik akdi için oldukça önemlidir. Mehir nişanlılık dönemi süresince ödeneceği gibi nikâh akdi gerçekleştiği zaman da ödenebilir. Nişan bozulduğu takdirde erkeğin kadından mehrin iadesini talep etmesi doğaldır. Mehir miktarı konusunda çeşitli fikir ayrılıkları olsa da Kur'an'da şu şekilde geçmektedir: *“Kadınlara mehirleri cömertçe verin”* (Nisa, 4/4). Mehiri kadınlara tanınmış bir hak olarak gören din âlimleri, nikâh anında belirlenen mehir ödenmediği takdirde ‘kadın, kendisini kocasına teslim etmeyebilir’ şeklinde yorumlamışlardır (Aktaş, 1985, s.126-127). Kadınların hakları konusun çeşitli fikir ayrılıkları olsa da mehir konusu kadına maddi güvence sağlanması açısından yorumlanmıştır. Dönemin koşulları göz önünde bulundurulursa kadın için mehir oldukça önemli bir husustur. Bu bağlamda kadınlar için mehir, dönem koşulları ve boşanma sürecinin erkeğin elinde olması bağlamında bir güvencedir. Mehir ödenmediği takdirde kadın için ‘kendini teslim etmeyebilir’ şeklindeki yorum kadınların sadece cinsel bağlamda mehir aldığı düşüncesini uyandırabilmektedir. Ancak konuya dönemsel olarak bakıldığında İslam'ın kadına önemli bir hak verdiği ve olası durumlarda maddi yetersizlik yaşamaması bakımından önemli bir husustur.

Kur'an, kadın ve erkeklerin birbirlerine karşı görev ve sorumlulukları ile birbirleri üzerinde bir takım hakları olduğunu açıklar. Ancak erkeklerin kadınlar üzerinde daha üstün haklara sahip olduğu vurgusu dikkate değer bir husustur. *“Kadınların ödevlerine*

denk belli hakları vardır. Ancak erkekler kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler” (Bakara, 228). Burada kadın ve erkeğin boşanma sürecinde birbirleri üzerinde hakları olduğu, Cahiliye döneminde erkeğin kadını boşanma sürecinde mağdur etmesi, kadınların iddetleri bitmeye yakın, kocalarının geri dönüp iddet süresini uzatmasını engellemek için erkekleri uyarmıştır. Kadınları da rahminde bebek varsa bu konuda sır saklamaması konusunda haklardan dolayı derecelendirme yapılmıştır. Ayete bakıldığında erkeklerin daha üstün haklara sahip olduğu vurgusu kadının ikincil konumda olduğu fikrini uyandırmaktadır. Ancak İslam âlimleri kadının rahminde bebek olduğu takdirde ilk eşin, evlenilecek olan diğer adamdan derece olarak daha üstün olduğu görüşünü savunmuşlardır (Razi, 1988, V, s.198-200). Kur’an’ın yine başka yerinde aile ilişkilerine mali sorumluluk erkekte olduğu kabul edildiği için, erkek kadından derece olarak üstündür açıklaması yapılmıştır; *“Allah insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için Saliha kadınlar itaatkârdır. Allah’ın kendilerini korumalarına karşılık gizliyi koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve bunlarla yola gelmezlerse hafifçe dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka yol aramayın”* (Nisa, 34). İslamiyette erkeğe Hristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi aile reisliği görevi verilmekte ve kadının tam bir uysallık içinde itaatkârlıkta bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Ancak bu durumlar ve koşullara bağladığı için Yahudilik ve Hristiyanlık’tan ayrılmaktadır.

Kadın ve erkeğin çeşitli sorumluluklar ile evliliğe yürütebilecekleri Kur’an’da geçmektedir. Bu bahis sadece kadın özelinde ele alınmamıştır, erkeğe de birtakım mesuliyetler yüklenilmiştir. Kur’an’da karı koca ilişkilerinde erkeklere kadınlara iyi muamelede bulunması emredilmiştir. *“Ey iman edenler kadınlara zorla varis olmanız size helal değildir apaçık bir edepsizlik yapmadıkça, onlara verdiğinizin bir kısmını ele geçirmeniz için de kadınları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız biliniz ki Allah’ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz”* (Nisa, 4/19). Kadının kocası üzerindeki hakları Muhammed’e sorulduğunda da *“kocasının yemek yediği zaman ona da yedirmesi ve elbise edindiği zaman ona da giydirmesidir. Sakın yüzünü dövmesin onu takbih etmesin ve ev içi müstesna onu terk etmesin”* (İbn Mace, ty, II, Bab 3, s.203). Hadiste geçen anlatım üzerine erkeğin kendi mali koşulları altında karısına karşı giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını temin etmekle mükelleftir. Takbih etmemekle kastedilen kötü söz kullanmaması buna karşın her ikisinin de evi terk edememesi aile içi sorumluluklardır. Aynı şekilde erkeğin de gerek manevi gerekse de fizyolojik isteklerine kadının cevap vermesi ve yerine getirmesi

gerekmektedir. Bu minvalde kadının eşinin cinsel ihtiyaçlarını mazeretsiz reddetmesi kadının lanetlenmesine gerekçe olarak görülmüştür (Müslim, ty, IV, num:120, s.349). Kadının mali yükümlülüğü olmadığı gibi eşinin maddi imkânları el veriyor ise hizmetçi tutması için talepte bulunabilir. Dahası çocukları olduğu takdirde kadın bebeğini emzirmek istemez ise bu konudaki yükümlülük ve sütanne ücretini karşılama yine erkeğe aittir (Aktaş, 1985, s.141-142). Aynı şekilde kadınlara yönelik aile içinde sorumlulukların belirtildiği hadisler mevcuttur, eşinin ihtiyaçlarını her koşulda karşılaması gerektiğine dair vurgu yapılmıştır (Suyuti, 2013, I, s.113). Kur'an'da “*kadınlarınız sizin için tarlanızdır, tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın*” (Bakara, 223) şeklindeki ayet kadınları küçültücü bir tabir olarak yorumlanmamıştır. Kur'an'ın kadınlar ile cinsel münasebeti kasteden ‘tarla’ metaforunu verimlilik ve bereket olarak yorumlamışlardır. Müfessirler kastedilen ifadeyi, tarla yerine nesil kaynağı şeklinde çevirmenin daha doğru olacağını belirtilmişlerdir (Öztürk, 2014, s.71).

Çok eşlilik konusu diğer dinlerde geçtiği gibi İslam'da da var olan ve tartışılan konulardandır. Peygamberin çok evlilik yapmış olması ve Kuran'da da geçen ayetlerde de mevcudiyeti bilinmektedir. İslam prensip olarak tek eşliliği benimsemektedir. Buna karşın çok eşlilik yasak değildir. “*Eğer kendileriyle evlendiğiniz takdirde yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız, beğendiğiniz veya size helal olan kadınlardan ikişer üçer dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın yahut da sahip olduğunuz cariyeler ile yetinin. Bu adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır*” (Nisa, 3). Ayetler, İslam'ın çok eşlilik ile ilgili hususlarını ortaya koymaktadır. Evliliklerde sayının dört ile sınırlandırılması, adaletin sağlanması konusundaki vurgu ve adaletli olunmayacağı takdirde tek eşliliğin efdal olduğu ifadesi çok eşliliğin beraberinde getirdiği sorumluluklardandır. Çok evlilik, İslam tarafından ortaya konulmuş bir zaruriyet veya adet değildir. İslam'ın doğduğu coğrafya itibarıyla bu durum hâlihazırda yaygındır. İslam'ın evliliği dört ile sınırlandırması eş sayısını bir iken dörde çıkarmamakla birlikte çok iken dörde indirmiştir. Kadınlar için ise çok eşlilik diğer dinlerde mümkün olmadığı gibi İslam'da da mümkün değildir (Ünal, 2008, s.203). Bu bakımdan çok eşlilik konusu erkekler için tartışma konusuyken kadınlar için mevzubahis değildir. Diğer taraftan Kur'an çok eşliliği erkekler bağlamında anlatmakla birlikte emir yahut tasvip edilen bir durum olarak değil bir kısıtlama olarak ele almıştır. Kadınların haklarının verilemeyeceği ve mutlak adaletin sağlanamayacağı ifadesi ile tek evlilik benimsenmiştir. Neticede İslam'da evlilik neslin devamı için önemli ve tavsiye edilen bir konu olarak kendini göstermektedir. Kadınların dövülmesi veya da tarla ifadesi ile ikincil bir konumunun varlığına dair net bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte Kur'an dilinin

yorumlanmasında farklı bakış açılarının olabileceği görülmektedir. Dahası dönemin şartlarından dolayı bazı durumlar kadının lehine gelişmiştir. Cinsiyet ayrımının durumlara göre şekillendiği diğer dinlerde olduğu (asli günah) gibi belli bir nedene bağlı kalmaksızın kadın ya da erkek lehine çözümler oluşturulmuştur. Ayetler evlilik konusunda kadın veya erkek yanlısı şeklinde tek taraflı ve konudan bağımsız değerlendirilemez.

4.2.5. Zina

Zina İslam'a göre aralarında nikâh bağı olmayan kadın ve erkeğin cinsi münasebette bulunmasıdır. İslam da diğer dinler gibi zinayı kesin bir dille yasaklamıştır. Kur'an'da kötü bir yol olarak tarif edilen zina boşanma sebebi olarak da görünmekle birlikte dinin, kaçınmak için önemle uyardığı konulardandır. *“Zinaya yaklaşmayın zira o bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur”* (İsra, 32).

İslam zinanın kadın ve erkek veya da evli bekâr fark etmeksizin herkese yasaklandığını buyurmaktadır. Bir kadına ücret ödeyerek cinsi münasebette bulunmak da İslam'ın kabul etmeyip çirkin bulduğu durumlardandır (Ünal, 1998, s.226). Kur'an'ın çok kötü kabul ettiği zina fiilini işleyenlere, kendileri gibi olanlarla evlenmeleri suretiyle evliliklerine izin vermiştir. *“Zina eden erkek veya müşrik olan bir kadından başkası ile evlenmez, zina eden kadınla da ancak zina eden veya müşrik olan erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır”* (Nur, 3). Ayette de görüldü üzere cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kadın ve erkeğin herhangi birisi zinada bulunursa aynı mertebede biri ile evlenme sınırlılığı getirilmiştir. Zinanın dinde kötü kabul edilmesi cinsiyetlere göre farklılık arz etmemekle birlikte dinin bu konudaki hassasiyetini göstermektedir. Bu konuda kuran, kadına iftira veya zina isnadında bulunan kimse için teyit etmesine yönelik şartlar koymuştur. Zina ithamında bulunan kişi dört şahit getirerek durumu delillendirmesi gerekmektedir. Aksi takdirde böylesi kötü bir iftiradan dolayı cezalandırılacağı vurgulamaktadır. *“Namuslu kadınlara zina isnadında bulunup sonra bunu ispat için dört şahit getiremeyenlere seksener sopa vurun ve artık onları şahitliğini hiçbir zaman kabul etmeyin. Onlar tamamen günahkârdırlar”* (Nur, 4). Ayrıca zina yapan kişileri gördüklerini iddia eden şahitlerin, bu filli yaptıklarını bizzat gözeriyle görmüş olması gerekmektedir. Bu şartlar zinaya yönelik iftiranın önünün kapatmasını hedeflemektedir. Ayrıca zina cezası uygulanabilmesi için tarafların karşılıklı isteyerek ilişkiye girmiş olmaları gerekmektedir. Zorla tecavüze uğrayan kadına zina cezası verilmemektedir. Kur'an ayetlerinde zina eden kişilerin recmedilmesi geçmemekle birlikte İslam hukukunda zina eden bekârlara yüz değnek, evlilere recm cezası verilmektedir (Ünal, 1998, s.227-228). Bununa birlikte kadına yönelik olan bazı ayetler

de vardır. Zinayı kadın işlemesi durumunda kadının eve hapsedilmesi şeklindeki vurgu ve erkek işlediğinde ise, kadının aynı şekilde onu eve hapsedebileceğine dair bir ifade olmaması kadınların aleyhinde tek taraflı durumların olduğu fikrini uyandırmaktadır (bkz. Nisa,15). Genel itibariyle zinada kadın erkek ayrımının olmadığı görülmektedir. Ancak bazı ayetlerin “*kadınlarınızdan fuhuş yapanlar*” (Nisa, 15), “*karısına zina isnat eden bir adam*” (Nur, 2), ile başlaması bu suça kadının daha meyilli olduğu ya da biyolojik özelliklerinden dolayı günahı işlemeye daha açık olduğu fikrini uyandırabilmektedir. Yine de ifade edilmelidir ki kadın ve erkek ayrımı zina konusunda yapılmamakla birlikte, bu konudaki uyarılar ve cezalar, cinsiyete dair ayrımın gözetilmeksizin bu günden kaçınılması gerektiğini göstermektedir. İki cinsiyetin de bu günahı işlememesi konusundaki uyarılar, zinanın ne denli kötü bir eylem olduğunu göstermekte bununla birlikte diğer dinlerdeki ayartıcı kadın figürüne de Kur’an’da rastlanılmamaktadır. Ancak kadın aleyhinde olan bazı hadislerin sahihliği bilinmemekle birlikte varlığı mevcuttur (bkz. Tirmizi, 1981, III.).

4.2.4. Boşanma

İslam’da boşanma istenmeyen bir durum olmakla birlikte bazı şartlar altında gerçekleştirilebilmektedir. Boşanma sebepleri fıkhıta evliliğin devamını sağlayamayacak derecede birbirini sevmeme, karı koca vazifesini yerine getirmeme, zina, delilik ve bazı hastalıklar olarak çeşitlilik göstermektedir. Kur’an’da boşanmaya gitmeden önce üç merhaleden geçmek gerektiği ifade edilmektedir. Bunun yanında kadınların üzerine de büyük sorumluluklar düşmektedir. Kadının kendine çekidüzen vermesi eşine karşı hareketlerinin doğruluğunu sorgulaması ve gönüllü alması için çabalaması gerekmektedir (Dikmen, 1983, s.176-177). “*Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Saliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövin. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür*” (Nisa, 34). Malikiler ve Şafiiler ayette geçen ‘kavamlık’ (yönetici, koruyucu) kavramı üzerinde durmuş ve bu durumun bazı sonuçlarını nedenleri ile birlikte tartışmışlardır. Maliki ve Şafiiler bu kavramın sadece erkek cinsine özel bir hâkimiyet ya da statü getirmediğini ifade etmişlerdir. Diğer şartlar sağlandığı ölçüde erkekte kullanılabileceği, aksi takdirde erkeğin ‘kavamlık’ statüsünü kaybedeceğini ifade etmişlerdir. Buna binaen de, kadın evliliğini tek taraflı fesih edebilme hakkına erişebilmektedir. Erkeğin boşanma sürecinde üstüne düşen görevlerden sayılan öğüt

verme, yataklarını ayırma ve kadınları dövebilme, bu şekliye okunduğunda kadınlar aleyhinde oluşan erkek egemen bir evliliğin sonlandırılma şekli olarak anlaşılmaktadır. Ancak bazı yorumcular dövme olarak çevrilen darb kelimesini ataerkil dokudan arındırmak için terk etmek, evden çıkarmak, başka yere göndermek şeklinde çevrilmiştir. Bu durumdan da anlaşılmaktadır ki ayetlerin tercümesi yapılırken Arapçanın dil yapısında dolayı kişilerin tercihinine bağlı bir kelime seçimi yapılmaktadır (Özsoy, 2004, s.137-139). Ancak her türlü çeviri bu ayeti kadınlar lehine bir duruma çekememektedir. Kadının dövülmesi, onu uyarma şeklinde çevrilse dahi, kadın üzerindeki erkek inisiyatifini göstermektedir.

İfade edilen boşanma öncesi önerilere rağmen karı koca evliliklerin yürütemeyeceklerine karar verdikleri vakit boşanabilmektedirler. Boşanma hakkı genel itibariyle erkektedir. Ve Kur'an'daki boşanma ayetlerini genellikle muhatabı erkeklerdir. *“Eğer erkek kadını üçüncü defa boşarsa..”*, *“..Kadını boşadığınız zaman..”* (Bakara, 230-232). Ancak ayetlerin sonraki kısımları incelendiğinde erkeğin kadına karşı olan mehir, nafaka gibi sorumlulukların hukuki sonuçlarının anlatıldığı ve bu karşın erkeklerin uyarıldığı görülmektedir. Boşama yetkisinin kayıtsız şartsız erkekte olduğu sonucuna ulaşmanın isabetsiz ve kadının da boşanma yetkisinin olduğunu ifade eden bazı âlimler, boşanmak isteyen kadının hâkim vasıtasıyla istimal edebileceğine dikkat çekerler. Kadının talak hakkının hakim vasıtası ile gerçekleşmesi, buna karşın erkeğin bizatihi kullanabilmesi, kadının mahkeme kapılarında sürünmesine engel olunması bu vesileyle de namusun korunmasına yönelik alınmış bir tedbir şeklinde görülmüştür (Buhari, 1980, XI, Kitabü't-Talak, s.328-329). Ayetlerde boşanma hususunda her iki taraf için de hakların gözetilmesi hususuna dikkat çekilirken ayetlerin yorumlarında bu bakış açısının farklılaştığı görülebilmektedir. Boşanma hakkının erkekte olması ve bunu vasıtasız kullanabilmesi, buna karşın kadınların boşanmak isterken -mahkemeye başvurarak- ekstra bir çaba saf etmesi dönemin şartlarından dolayı kadınların korunmasına yönelik bir durum olarak görülmüştür.

Boşanmanın meşru olduğunu ifade etmekle birlikte bu durumun menfi bir hal olarak kabul edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki hadis âlimlerince de Hz. Muhammed'in en nahoş helal olarak gördüğü eylem boşanmadır. Başka bir yerde de Hz. Muhammed *“nikâhlanıp çiftleşiniz ve evleniniz fakat kurduğunuz bu aile yuvasını talak ile yıkmayınız”* şekline tavsiyede bulunmuştur (Buhari, 1980, XI, Kitabü't-Talak, s.328). Kur'an'da boşanmanın zorlaştırılması yahut hadislerdeki gibi istenmeyen bir durum olması ifade etmekle birlikte boşanacak olan çiftlerin de ilerisi için korkmamaları gerektiği vurgulanmıştır. *“Eğer eşler birbirinden ayrılırlarsa Allah bol nimetinden her*

birini zenginleştirir diğerine muhtaç olmaktan kurtarır” (Nisa, 130). Bazı âlimler ayetin son kısmını şu şekilde yorumlamışlardır; Allah’ın boşanmaya izin verdiğini bunun yanında da boşandıktan sonra eşlerin birbirine muhtaç olmayacaklarını, Allah’ın onları birbirinden müstağni kılacağını veyahut da bir sonraki evliliklerinde öncekinden hayırlı bir eş ile daha iyi bir hayat kurabileceklerinin müjdesini vermektedir (Razi, 1988, VIII, s.354). Sonuç olarak boşanma ne tamamen erkek elinde ne de kadının lehine gelişen bir durumdur. Kadının fizyolojik özellikleri üzerinden bazı haklardan mahrum edilmiş olduğu düşüncesine yol açsa da zamanın şartlarından dolayı kadınlara bazı engellerin konulması dinin onları ve aile yapısını korumaya yönelik almış olduğu tedbirler olarak görülebilmektedir. İslam’da boşanma bazı şartlar altında gerçekleşebilmektedir. Karı-koca olarak her iki tarafa sorumluluk yüklenmesi suretiyle boşanma gerçekleşebilmektedir. İslam’da boşanmanın gerçekleşmesinin zorlaştırıcı etkenler üzerine kurulması, evlilikte devamlılığın esas olduğunu göstermektedir Cariyeler köleler Kur’an’a bahis olan konulardandır. Kur’an’ın hedeflediği evlilikte denklik mevzusu bağlamında hürlerin hürler ile evlenmesi tavsiye edilmiştir. Ancak şartlar gereği hür olmayan kadınlarla da evlenebileceği vurgusu yapılmıştır (Nisa, 25). Bununla birlikte cariyenin iki talak hakkı vardır. Kocasını ister hür ister köle olsun fark etmeksizin boşanmak istediğinde iki talakla boşanma gerçekleşmektedir. Boşanma gerçekleştikten sonra yeniden evlenebilmesi için beklemesi gereken süre iki kurdur (İbn Mace, ty, s.11). Ayrıca eşler arasında adaletin sağlanması ayetlerde geçtiği gibi hadislerde de peygamberin önem verdiği konulardandır. Bu bağlamda Hz. Muhammed’in kadınların gönlünü hoş etmek ve aralarındaki kıskançlığı derinleştirmemek için helal olan yiyecekleri dahi kendine haram kılması, hadislerde geçen çok eşliliğe dair bilgilerdendir (Buhari, 1989, s.4889).

4.2.6. Miras

Miras diğer dinlere konu olduğu gibi İslam’da da ele alınan ve tartışılan meselelerdendir. Toplumdan topluma dini ve kültürel farklılıklardan dolayı miras anlayışı değişse de kadınların veya da erkeklerin farklı bir muameleye tabi tutulduğu bir durumdur. İslam şer’i hukukunda hicrete kadar miras dağılımı Arap örfünün uygulamalarına göre yapılmaktadır. İslam’ın doğduğu coğrafyada Araplar kadınları ve çocukları mirastan men etmekteydiler. Kadınların küçük çocuklarla eşit görülüp mirastan pay alamamalarının gerekçesi de savaşa katılamadıkları gibi yağmalamacılık faaliyetlerini de gerçekleştirememeleridir (Aktan, 2020, s.143-145). İslam ilk defa o

coğrafyaya kadınların ve küçük çocukların mirastan menine karşı çıkararak, onları mirasa dâhil olan varisler olarak göstermiştir. *“Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana babanın ve yakınların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Gerek azından gerek çoğundan belli bir hisse ayrılmıştır”* (Nisa, 7). Ayetin anlaşılabilmesi için nüzul sebebinin de bilinmesi gerekmektedir. Vefat etmiş bir adamın eşine ve kızlarına amcaları tarafından mirasın verilmemesidir. Kadının ve kız çocuklarının pay sahibi olduğunu bildiren bu ayet Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilmiş ve hisselerinin taksimi yapılmıştır (bkz. Buhari, 1980, XI, num:1691, s.80-81). *“Allah size çocuklarınız hakkında erkeğe kadının payının iki misli miras vermenizi emreder. Çocuklar ikiden fazla kadın iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa ana babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana babası ona varis olmuş ise anasına üçte bir düşer. Eğer ölülerin kardeşleri varsa anasına altıda bir düşer. Bütün bu paylar ölenin yapacağı vasiyetten ve borçta sonradır”* (Nisa, 11). Bu taksimi kadının bir pay erkeğin iki pay alması şeklinde yorumlayan İslam âlimleri bunun Allah’ın adaletinin tecellisi olduğunu ifade eder. Onlara göre kadın evlenirken mehir ve nafaka hakkına sahip olduğu gibi bunu eşine vermek zorunda değildir ve elde ettiği mal varlığını işletip arttırabilme imkânına sahiptir. Ancak erkeğin eşine bakma ve onun mehrini ödeme gibi bir zorunluluğu olduğu için mirastan elde ettiği payı kullanması gerekmektedir. Bu nedenle kadının irsiyetten olan miras noksanlığı evlilik yoluyla giderilmiş olur. Ancak kadın evlenmediği durumda bu sorun haksızlığa yol açacağına düşünülmesinin doğru olmadığını ifade eden İslam âlimleri, şunu da eklemektedirler: kadın evlenmediği takdirde erkek kardeşleri ona bakmak yükümlülüğündedirler. Kadına adalet ilkesi gereği iki pay verildiği yorumuna karşılık soyun erkekten devam ettiği ve aile mirasının korunması açısından erkeğe daha fazla pay düştüğüne yönelik yorumlar da vardır (Dikmen, 1983, s.94-97). Yorum farklılıkları olsa da İslam’ın doğduğu coğrafya ve dönemin şartları bağlamında kadınlara kendi çağdaşlarına göre bir takım hakların miras konusunda tanındığını ifade etmekte fayda vardır.

4.2.7. Örtünme

İslamiyet’ten önceki dönem olan Cahiliye döneminde erkek ve kadınlar giyimlerini geleneksel olarak şekillendiriyorlardı. Sadece erkekler Kâbe’yi tavaf sırasında çıplak olurlardı. Buna sebep olarak putların huzuruna günah işledikleri kıyafetlerle çıkmama düşüncesidir. İslam’ın ilk dönemlerinde kadınlar normal giyinip hayatlarını sürdürmekteydiler. Tesettür ayetleri ise daha sonra inmiştir (Aktaş, 1985, s.267). *“Mümin kadınlara da söyle gözlerini harama bakmaktan korusunlar. Namus ve*

iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımlar müstesna olmak üzere ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine kadar örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, elinin altında bulunan köleler erkeklerden ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tabi kimseler yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetinin farkında olmayan çocuklardan başkasına ziynetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılsın diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler hep birlikte Allah'a Tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz” (Nur, 31). “Ey peygamber hanımlarına kızlarına ve müminlerin kadınlarına bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman, dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir” (Ahzab, 59). İki ayet üzerinde düşünüldüğünde kadınların örtünmesi konusunda taksimlendirmenin üç boyutta olduğu görünmektedir. Birinci bölüm Nur suresinde olan mahrem akrabalar. Ahzab suresinde ise ikinci bölümden bahsetmekte yani tamamen yabancı olan erkeklerdir. Son bölümde de ne mahrem ne de yabancı olabileceklerden bahsedilmektedir. Bu üç bölümün her biri de ayrı hükümlere tabidir. Birinci bölümde kadınlar süs eşyaları ve örtüsüz çıkabilmektedir, ikinci bölüme kadınların örtüsüz ve ziynetleri ile çıkmaları haramdır hatta yüzünü bile gösteremez. Geriye kalan üçüncü bölümdakilere de diğer iki bölüm arasında dengede bir örtünme söz konusudur (Mevdudi, 2017, s.147-148). Kadınların, erkeklerle karşı fiziksel görünüşleri bakımından sakınmaların vurgulayan ayetler, tek taraflı bir sorumluk yüklemekle birlikte erkeklerle de gözlerine tesettür çekip harama bakmamalarını emretmiştir. “Mümin erkeklerle gözlerini harama dikmemelerini ırzlarını da korumaları söyle. Çünkü bu kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah onların yapmakta olduklarından haberdardır” (Nur, 30). Örtünme konusundaki bilgiler/tartışmalar bunlardan ibaret olmadığını ifade etmekte fayda vardır. Dahası örtünme ayetlerinin kadın temelli düşünülmesi ataerkil yapıyı kuvvetlendirmekle birlikte kadınların evlerine kapanmasını isteyen kesimlerin fikirlerine de arka çıkmaktadır. Tesettür bahsinde, erkekler üzerinden ele alınan harama bakmama veya da erkeklerin gözlerini haramdan sakınmasındaki maksat, kadınların sosyal hayattaki mevcudiyetlerine atıfta bulunmak ve varlıklarını teyit etmektir. Bununla birlikte kadınların fitne olarak görülmesi ve kadının örtünmesinin sosyal hayattan tecrit etme gayesi taşıdığını ifade etmek yanlış olacaktır. Ancak her halükarda örtünme bahsi kadının aleyhinde kullanılabilecek ataerkil bir iz taşıyabilmektedir.

4.2.8. Sosyal Hayat ve Kadın

İslamiyet'in kadın ve erkeğe genel bakış açısı Kur'an'da kulluk bakımından değerlendirilmiş ve herhangi bir derecelendirme cihetine girilmemiştir. Ancak İslam'ın doğduğu coğrafyada hitabının muhatap bulabilmesi için kültürün izlerini taşıdığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda İslam'ın anlaşılabilmesi için indiği dönemin koşullarının da bilinmesi gerekmektedir.

Cahiliye dönemi İslam'dan önceki dönemde Arapların örf-adetlerinin ve buna yönelik uygulamalarının olduğu dönemi kapsamaktadır. Cahiliye bedevi hayat tarzını ve taassubu benimseyen İslam'ın getirdiklerini kabul etmeyen inanışlara sahip olan kimseleri ifade etmektedir (Fayda, 1993, s.17-19). Cahiliye döneminde ekonomik kaynakların kıtlığı ve bu kaynakları elde etme zorluğu, beraberinde çatışma ve savaşlar getirdiği için erkeğin statüsü ve rolü kabile içerisinde önemli bir hal almaktaydı. Başka bir topluluk veya kabileye karşı çatışma veya savaş söz konusu olduğunda erkeklerin gösterecekleri başarı, kabilenin şerefini yükselteceği düşüncesi hâkimdi. Buna karşın kabile mağlubiyetlerinde ele geçirilen kadınlar, o kabileye ait fertler için utanç kaynağı olabilmekteydi (Demircan, 2015, s.169). Bu ve buna benzer birçok konuda kadının fizyolojik özellikleri öne sürülerek kadının zayıflığı kabilenin veya da ailenin zayıflığı olarak kabul edilmekteydi.

Kur'an'ın indiği toplumu ıslah etmeye çalışması zaman içinde ve kademli gerçekleşmektedir. Bu yüzden Arap geleneklerine veya da o coğrafyanın örfüne hitabı, bazı iyi uygulamaların sürdürülmesi ve kötü olan uygulamaların neshi, şeklinde gerçekleşmiştir. Cahiliye Araplarının az önce zikredilen sebeplerden dolayı erkek çocuklar ile övünüp kız çocuklarını öldürmelerini İslam kınamıştır. *“Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!”* (Nahl, 58-59). Cahiliye toplumunun kadınların varlığını üzüntü veya eksiklik olarak saymalarının sebebi herhangi bir savaş ortamında esir düşmeleri ve kabilenin adına hâlel getirme riskini taşımalarıdır. Kadının esir düşmesi ya da alınıp satılması kadının ailesi için utanç kaynağı olması ile birlikte kabiledaki kadın sayısının çokluğu, risk ve güçsüzlüğün çokluğuna delalet etmektedir. Hâlbuki İslam indiği coğrafyanın örflerinin tersine uygulamalar da getirerek kadınların savaş alanlarına eksiklik olmayacağını aksine destekleri ile İslam toplumunun inşasını gerçekleştirebileceğini göstermektedir. Kadınların Hz. Muhammed ile savaşlara katıldığı bazı hadisler ile bilinmektedir (Tirmizi, 1981, III, Bab 22, s.151-152).

Yardım amaçlı olsun tedavi amaçlı olsun fark etmeksizin toplumu derinden etkileyen meselelerde katkıları ile eril bir tasvire sahip olan savaşlarda bulunmaları dönemin toplumsal cinsiyet yargılarını esnetmiştir denilebilir.

Hz. Muhammed'e peygamberlik geldiği zaman ilk inananlardan biri kadındır. Diğer bir tabirle ilk Müslüman ve ilk ibadet edenlerden biri Hatice'dir. Kadınlara tatlı dilli davranılması gerektiğine dair nasihatlerde bulunan ve yaşantıyla da bunu uygulayan Hz. Muhammed *"aranızda en hayırlı kimseler kadınlarına zevcelerine karşı huyu en iyi olanlarınızdır"* şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Kadınlara karşı davranışların ehemmiyetine vurgu yapan Hz. Muhammed kadınların Allah'ın bir emaneti olduğunu erkeklere sık sık hatırlatmıştır. Kadınların bazı kusurlarının hoş görüyle karşılanması gerektiğini zira kadının yaratılış bakımından erkeğe göre zayıf ve kırılgan olduğunu beyan etmiştir (Okıç, 1979, s.7-11). İslam'ın ilk muhatapları olan Arap toplumu Kur'an'ın kadınlara kölelere ve çocuklara eşit seslenişi ile karşı karşıya kalmışlardır. Kur'an'ın çoğu yerinde "ey iman edenler", "ey müminler" şeklinde ki hitabı ile kadın-erkek veya hür- köle, ayrımı olmaksızın kişinin takvasına göre bir ayrım yapılmıştır. *"Erkek olsun kadın olsun her kim de mümin olarak iyi işler yaparsa işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğramazlar"* (Nisa, 124). Bununla birlikte kölelikle ilgili bazı hadisler de mevcuttur. Ancak kölelik cariyelik gibi statülerin İslam geldikten sonra da varlığını sürdürmesi, İslam'ın Cahiliyede tanınmış olan hakları benimsediği anlamına gelmemektedir. *"Her kim kölesini öldürürse biz de onu öldürürüz ve her kim kölesinin bir uzvunu keserse biz de onun uzvunu keseriz"* (Tirmizi, 1981, III, Bab 17, s.23-24). Aynı zamanda kölelerin ve kadınların emanlarının kabul edildiği ve onların eman vermeleri sayesinde söz konu kişilerin bağışlandığı da hadislerde belirtilen konular arasındadır (Tirmizi, 1981, III, Bab 25, s.153). Hz. Muhammed'in kadınlara ve çocuklara bir meclisteyken veya yoldan geçerken selam verdiği de kaydedilen bilgiler arasındadır (Tirmizi, 1981, IV, Bab 8-9, s.432-433). Buna göre İslam'ın ilk dönemlerinde varlığını sürdüren statülerin verilen örneklerle birlikte var olan statüler arasındaki hak ve davranış farklılıklarının iyileştirilmesi hedeflenmiştir denilebilir. Kur'an'da insanı yeryüzüne halife olarak kıldığı açıklanırken herhangi bir cinsiyet lafzı kullanılmamıştır (bkz. Bakara, 2/30). Ancak yaratılış bakımından insanların derece olarak birbirlerinden üstün olabileceği vurgusu yapılmıştır. Kadın erkek rollerinin daha doğrusu karı koca ilişkilerinin ve birbirleri üzerindeki hakların düzenlenmesi bağlamında ayetin değerlendirilmesi durumu izah edebilmektedir. Ancak yine de içinde doğduğu coğrafyanın izlerini taşımaktadır.

Toplumsal hayatta kadınların varlıklarının mevcut olduğu, Peygamber erkeklerle, eşleri mescitlere gitmek istediğinde, onları gitmekten alıkoymamalarını emrettiği hadisler örnek gösterilebilir (bkz. Suyuti, 2013, I, s.80). Kadınların ibadet için olsun sosyal hayatta olsun fark etmeksizin görünmeleri, bu konuda varlıklarının tanındığına işaret etmektedir. “Oku...” (Alak, 161), “Hiç bilen ile bilmeyen bir olur mu?” (Zümer, 9) ayetinin cinsiyet belirtmemesi ilim öğrenme veya da kadının tahsili konusunda bir sınırlılıkla kaşı karşıya kalınmadığını göstermektedir. İslam’da kadın sahabelerin varlığı hatta Hz. Muhammed eşlerinin bile ilim için başvurulan otoritelerden olduğunu bilmek peygamber dönemi ve sonrası için kadınların tahsil yapmasında herhangi bir beis olmadığı anlayışını göstermektedir. Bu bağlamda İslam’ın ilk dönemlerinde örneklerine sıkça rastlanılan ilim tahsil etmiş kadınların sonradan azalması kültürel anlayış ve yanlış uygulamalardan kaynaklandığı ifade edilebilir.

İslam’ın kadına seçme hakkı tanıdığına delil olan ayetler de vardır. Hz. Muhammed’in Mekke fethinin ertesi günü erkeklerden biat aldıktan sonra kadınlardan da alması, kadınların siyasetteki etkililiğinin başka bir örneğidir (Buhari, 1989, VIII, s.7067-7069). Kadınlardan bu konu üzerine bahseden Kur’an ayetler şu şekildedir; “*Mümin Kadınlardan sana biat etmek üzere geldiklerinde...*” (Mümtehine, 12). Ayette geçen biat kadınların siyasi alandaki varlığının teyididir. Ancak seçilme hakkı, seçme hakkı kadar net değildir, tartışmalıdır. Kadının seçilme hakkının olduğunu savunan kesimlere göre “*Mümin erkekler ile mümin kadınlar birbirlerinin velilerdirler. Onlar iyiliği emreder, kötülükte alıkoymalar*” (Tevbe, 71) ayeti kadınların İslam devletini yönetebilme haklarına delil olarak öne sürülebilmektedir. Ancak genel anlamda kadın, seçme hakkına sahip ancak seçilme hakkına sahip değildir denilmektedir (Ünal, 1998, s.190). Bu konunun konuşulmasına dair delillerin varlığı dahi kadına İslam’da belli bir yerin tanındığını göstermektedir. Kadının tek amacının doğum yapıp kocasına itaat olduğu düşüncesinin aksine kendisinden biat alınan, siyasette aktif rol alan bir profile bürünmesi, İslam’ın kadına sosyal hayatta yer ve yetki verdiğine dair açık bir ifade olabilmektedir.

İslam’da kadının yeri sorgulanırken kadınların erkekler ile eşit olmadığına vurgu yapan yorumlar da mevcuttur. Yaratılıştan itibaren kadınların erkeklerle denk olmayacağını ve bunun için İslam’ın kadınları erkekten bir derece alt mertebede saydığını savunan görüşle şu ayetleri delil göstermektedir. Erkeklerin kadınlar üzerinde sahip olduğu hakları gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. “*Ancak erkekler kadınlara göre üstün bir dereceye maliktirler*” (Bakara, 228). “*Allah kiminizi kiminizden üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri istemeyiniz*” (Nisa 32). Allah erkekleri kadınlardan üstün kıldığı ve kadınlara kendi mallarından infak ettikleri için erkekler, kadınlar üzerinde

hâkimdirler (Nisa, 34). Kadınların fizyolojik özellikler bakımından olsun ayetlerde belirtilen maddi konulardan olsun fark etmeksizin erkekler ile eşit olamayacağı ve Allah'ın gayesinden maksat bu olmadığı ifade edilmiştir (Akkad, 1977, s.7-17). Ayrıca bazı hadislerde kadınların erkeğin egemenliği altında olduğu ve yabancı insanlarla görüşmelerinin gerçekleşebilmesi için de kocalarından izin alması gerektiği belirtilen konular arasındadır. Başka bir yerde de kadının fitne olarak görülmesi, “*İslam toplumunda kendimden sonra kadınlar dışında bir fitne bırakmadım*” şeklinde Hz. Muhammed’e isnat edilen hadisler de mevcuttur (Tirmizi, 1981, III, Bab: 64-65, s.483-484). Verilen Kur’an ayetlerinde kadınlardan derece olarak üstünlüğüne yapılan vurgu daha önce de ele alındığı gibi eşlerin maddi bakımdan ifadesi sebeb-i nüzuller olarak izah edilebilmektedir. Bununla birlikte yukarıda örnekleri verilen ve kadın açısından olumsuz sayılabilecek hadisler var olsa da, kadına dair bu şekilde lafızların Kur’an’da geçmiyor olması hadislerin peygambere aitliğini sorgulatmaktadır. Çünkü hitabında çoğulcu bir mahiyet taşıyan Kur’an’ın herhangi bir canlıyı yaratılış bakımından ötekileştirmesi mümkün görünmemektedir.

Kur’an’ın lafzı, Arap dili ve edebiyatı bakımından farklı değerlendirmiştir. Bununla birlikte Kur’an insanların yaşadıkları olaylar üzerine şifahen indiği için yorum farklılıklarına sebep olmuştur. Ayrıca peygambere isnat edilen lafızlardaki farklı tavır ve tutumlar olayların gerçekleştiği ortamın koşullarına bağlı olarak gelişmiştir. Diğer taraftan birtakım hadislerin saihlik derecesi de tartışmalı bir konudur. Bazı ayet veya hadislere açıklık getirilirken başka milletlerden bilgilerin alınmış olması da yorum farklılıklarına yol açmıştır (Arslan, ty. I, s.7-84). İslam’da birbirine zıt görüşlerin ve hadislerin bulunması, aktaran veya yorumlayan kişinin bulunduğu koşullar çerçevesinde şekillenir. Kişilerin çevresel etmenler altındaki zihin dünyaları ile hadisi nakli ve Kur’an’ı tefsir etmesi kadının nasıl konumlanması gerektiğine dair iki uç kesim oluşturmıştır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki kadının Kur’an’da sert ve fitne sebebi olarak geçtiğine dair bir vurgunun olmaması ve yaratılıştan itibaren kadının ikinci bir konumda bulunduğu yönelik açık bir ayetin delil gösterilememesi İslam’ın kadınlara yönelik olan tutumunun dönemin kadın haklarını, ıslah veya iyileştirici görevde olduğunu göstermektedir. Kadının eşit tutulduğu hatta bazı konuların lehine düzenletildiği söylenebilir. İslam’da görev ve rol ayrılıkları cinsiyetlerin farklılıklarına göre değil toplumun var olan düzeninde yeni gelen dinin iyileştirici iddiasından kaynaklanmaktadır.

4.2.8. Modern Dönemde İslamiyet'te Toplumsal Cinsiyet Roller

Modern dönemde kadının konumuna gelmeden önce kadınların İslam toplumunda birçok baskıya maruz kaldığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Kadınları her türlü sosyal alandan uzak tutan anlayışı, İslam'a dayandırmakta ve kadının erkeklerle ilişkisi sadece aile içindeki helal çerçevede olarak kabul edilen sınırlamaya tabi tutulmuştur. Daha sonraki süreçlerle kadınların toplumdan izole eden düşüncelerden kurtulmak için İslami hareketler başlamıştır. Bu durumun akabinde kadınların haklarının savunulmasına yönelik sesler çıkmıştır (Gannuş, 2011,s.79-89). Günümüz Türkiye'sinin kadın haklarının temeli Atatürk ilke ve inkılapları ile olmuş ve güvence altına alınmıştır (Doğramacı, 1989, s.89). Güvence altına alınan kadın haklarının çağdaş bir seviyeye taşınması bağlamında önemli bir adım olmuştur.

Geleneksel dönem İslam uygulamalarında zina ciddi cezalara tabi tutulmuştur. Günümüzde zina suçları veya uygulamaları geçersiz olmakla birlikte zinadan çekinme sebebi; nesebin karışması ihtimali de bilim ilerlediği için ortadan kalkmıştır. Bu bağlamda recm veya yüz değnek ile dövülme uygulaması kalkmıştır (Işık, 2016, s.97). Bilim ilerlediği için nesebin karışma ihtimali olmamasına karşın zina, aile/ toplum huzuru açısından ve İslam'ın yaydığı mesaj bakımından kötü kabul edilmektedir. Bununla birlikte evlilik hala günümüz İslam bakış açısıyla önem arz etmektedir.

Evlilik modern dönem İslam için önemini devam ettiren konular arasında olmuştur. Ancak eskiden var olan çok eşliliği günümüzde birçok medeni hukuk yasaklamaktadır. Buna karşın âlimler mecburi durumlardan doğan hallerde çok eşliliğe cevaz vermektedirler. Birçok toplumda kabul görmeyen çok eşlilik böylece zaruret halinde yer edinebilmektedir. İslam ailelerinde bugün az da olsa çok eşlilik mevcuttur. Ancak ekseriyette bu durum aileleri parçalayan huzuru kaçıran bir durum olmuştur. Bunun sebebi de Kur'an'ın belirlediği şartlara uygun olarak gerçekleştirilememesidir. Durum böyleyken çok eşlilik günümüz dünyasında fitne sebebi olabilmektedir. Ancak İslam âlimleri fuhuş ve zinadansa kanunların onaylamadığı çok eşliliği onaylamaktadır (Carullah, 1999, s.68-77).

Çok evlilik hususunun toplumsal ve sosyolojik olarak değerlendirilmesi kadınların savaş gibi durumlarda koruma altına alınmasını, nikâhlanması haklı göstermiştir. Ancak günümüzde yasal olarak tek eşlilik hüküm sürmekle birlikte hala dini nikâh altında çok eşlilik devam etmektedir (Özdeş, 2005, s.189-190). Kadınların aleyhine olan çok eşlilik İslam'ın gösterdiği gibi hassas ve duyarlı bir şekilde uygulanamayacağı için genel itibari ile kadınların aleyhine bir çizgide seyretmiştir.

Evliliğin önemi kadar boşanmanın nasıl gerçekleştiği de İslam açısından önem arz eden konular arasındadır. Günümüzde boşanma mahkeme kararıyla resmi merciler tarafından yapılmaktadır. Bu durumda yine İslam'ın istediği şekilde şahitler karşısında gerçekleşmesi beklenilir. Nitekim imam Şafii de boşama sırasında şahit bulundurulmasını gerekli görmüştür. Bu sayede kadının haklarının istismar edilmesinin önü şahit tutularak kapatılmıştır (Işık, 2016, s.119). Daha önce bahsi geçen boşanmadan önce gerçekleştirilen aşamalardan biri olan kadının dövülmesine dair ayetler günümüz açısından kabul görmemektedir. Bununla birlikte bu ayetin çevirisi yapılırken daha uygun bir kelime seçimi yapılarak tercüme edilmesi kadın haklarını iyileştirmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda yorumcular bu tarz ayetlerin izahı yapılırken o günün şartları göz önünde bulundurarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Özsoy, 2004, s. 139-141).

Ferdin veya ailenin korunmasını esas alan eğilimler açısından incelendiğinde İslâm miras hukukunun günümüz hukuk düzenlemelerinde benimsenen ana çizgiye yakın olduğu görülmektedir (Aktan, 2020, s.143-145). Ancak geleneksel görüşe bağlı kalan ve erkek çocuğunun mirastaki payının kız çocuğunun iki katı olmasının erkeğin cinsiyetine dayalı mutlak üstünlüğünü ifade ettiğini savunan müfessirler vardır. Bu görüşü, günümüz şartlarını dikkate alarak şöyle ifade etmektedirler; Miras konusu sosyolojik görev ve yükümlülükler bağlamında değerlendirilir. Aileyi geçindirme görevi tamamen erkekte olduğu toplumlarda erkeğin iki pay alması doğal bir durumdur. Ancak toplumun koşulları ve yaşam şartları değiştiğinde kadınların mirastan alacakları pay miktarı da değişebilmektedir (Özdeş, 2005, s.203-207). Bu anlamda günümüz koşulları bağlamında kadın erkek her iki cinsin çalışması, mirasın eşit dağılım gösterebileceğine dayanak sağlamıştır.

Kadınların örtünmesi bahsi neredeyse her dönemde konuşulmuş bir durumdur. Ve örtünme konusu örfe ve sosyal statüye bağlı mahiyet kazandığına dair bilgiler mevcuttur. Öyle ki cariyelerin örtündüğünü gören Halife Ömer onları uyarmış, hatta hürlerden ayıt edilsinler diye örtülerini çıkartmaları için zorlandıkları kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır (Ünal, 2001, s.61). Örtünme konusundaki fikir ayrılıkları dönem ve kültüre göre değişse de bu konu genellikle modernistler ve gelenekselciler arasında farklı yorumlanmıştır. Gelenekselciler, Kur'an'da geçen her konunun ebediyete kadar geçerliliğini koruduğunu belirtmişlerdir. Modernistler ise bu tutumun tam tersi bir tavır sergilemişlerdir. Konunun tarihi ve sosyal şartlara göre değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (Ünal, 2004, s.140-180). Ayrıca örtünmenin örfi ve toplumsal boyutta olduğunu son dönem bilginlerinden Dihlevi'nin örtünme işini, Hz. Peygamberin,

Arapların o dönemdeki örflerine göre düzenlediği yönündeki yorumu ile teyit etmektedir (Apaydın, 2001, s.90-91).

Çağdaş dönemde tesettürün varlığı siyasi alanda oluşan laikleşme hareketleri ile birlikte daha çok sorgulanmaya başlamıştır ve bir takım ilahiyatçılar tesettürün Kur'an'da kastedildiği gibi örtünme olmadığını savunmuşlardır (Cündioğlu, 1995, s.23-28). Tartışmaların hala devam ediyor olması, Müslümanlar için örtünme konusunun Yahudiler ve Hristiyanlardan daha farklı bir yerde olduğunu göstermektedir. Kadın başörtüsü Hristiyan ve Yahudiler kadar sosyal hayatta değişime uğramış olmasa da günümüzde hem örtünme şekilleri hem de bakış açısı bakımından farklı boyutlarda olduğu algılanabilmektedir.

Günümüzde kız çocuklarını eğitmenin bir anlamı olmadığını savunan Müslüman babalar onların iyi birer ev hanımı olabilmeleri için yükseköğretime ihtiyaç duymadıklarını gerekçe göstermektedir. Ancak kadının annelik görevinin olabileceğini savunan İslam yorumcuları bu durumun kadının eğitim almasına engel olmadığını da savunmaktadırlar. Çağdaş dönemde kadınların kamusal alandan uzaklaştırılmaması gerektiğine yapılan vurgu Hz Ayşe'yi örnek göstererek delillendirilmiştir. Döneminde hem hadis ve fıkıh alanlarında uzmanı olması hem de tıp ve edebiyat konusunda da büyük birikime sahip olması İslam'ın onaylamadığı bir durum olmadığına işaret etmektedir (Gannuşi, 2011, s.96). Bugün kadınların kamu görevlerinde bulunması İslam açısından değerlendirilecek olursa cinsiyete bağlı değil liyakate bağlı olarak gelişmektedir (Hatemi, 1999, s.274-275).

Kadının kamusal alanda bulunduğu mahkeme gibi toplumu ilgilendiren kararların verildiği kurumlarda da varlığı sorgulanmıştır. Şahitlik mevzusunda birçok âlim Kur'an'ın bütünlüğünden hareketle geleneksel tavrı sürdürmüştür. Kadının şahitliği konusunun geçtiği ayette kadının tamamen yanıldığı veya yanılacağı ifadesi geçmediği için aksi bir durum olmadığı sürece kadının şahitliğinin erkeğe denk olabileceğini ifade etmişlerdir (Özdeş, 2005, s.173-174). Günümüz dünyasında kadınların hala kamusal alandaki varlıklarının sorgulanması ve bunun dine dayandırılması şüphesiz dinin eşitlikçi tavrına ters bir durumdur. Dönemlerin koşulları çerçevesinde değerlendirilmeyen her konu cinsiyet eşitsizliklerine ve kadının toplumdan uzak tutulmasına sebep olabilmektedir.

SONUÇ

Semitik dinlerin, cinsiyet kalıpları açısından ele alındığı bu çalışmada, söz konusu bu dinlerin kutsal metinleri üzerinden kadın- erkek rolleri irdelenmiştir. Cinsiyet, biyolojik olarak bireylerin doğuştan sahip olduğu bir durumdur. Ancak toplumsal cinsiyet, bireyin doğuştan getirmeyip yaşantı ve çevre yoluyla edinmiş olduğu cinsiyete dair kalıp yargılardır. Kısaca ifade etmek gerekirse toplumsal cinsiyet, toplumların kültür kalıplarının cinsiyetlere giydirilmiş halidir.

Musa aracılığıyla gelen Yahudilik; kadın ve erkeğin yaratılışı, işlenilen günah ve bu iki durumun her iki cinsiyetin konumlarının nasıl ve ne mahiyette olacağını belirlemiştir. Âdem'in önce yaratılması, kadının onun kaburga kemiğinden yaratılması ile cinsiyetler arasında üstünlüğe dair ilk izler ortaya çıkmıştır. Havva'nın, Âdem'in yalnızlığını gidermek ve ona bir yardımcı vasfı ile yaratılması Tanah'a göre kadını, erkeğin bir adım gerisinde bırakmıştır. Kadının yaratılıştan gelen bu noksanlığı sosyal hayat ve dini hayatın da belirleyicisi olmuştur. Kadınların erkeklere itaati ve evine ilgisi ile bu dünyadaki en üstün mertebe de asli görevini yerine getirmiş olacağı ifadesi Tanah'ta sıkça vurgulanan bir konudur. Yahudilere göre kadın Havva'nın aldanmışlığının yeryüzündeki cezasını çekmektedir. Bu bakımdan kadın bazı haklardan mahrum bırakılmıştır. Diğer bir ifadeyle Havva kendinden sonra gelen hemcinslerinin kaderini belirlemiştir. Ancak bu düşünce Âdem'in aldanmışlığını hesaba katmamaktadır. Kadına yüklenen bu suç bütünüyle onun cinsiyetinde var olmuş ve kötülükler ondan neşet etmiştir. Bu bağlamda kadınların toplum içerisinde birey olarak bile varlığına müsaade etmeyen Yahudiliğe göre kadın yaratılmamak bir şükür sebebidir. Bu düşünce ilk dönem Yahudilik için geçerli bir durum olmakla birlikte günümüz Yahudiliğinin temelini de oluşturmaktadır. Kadınların birçok hak elde ettiği ve görünürlük kazandığı modern dönem Yahudilikte kadın, hala çoğu geleneksel düşünce bakımından bu olumsuz profilden sıyrılamamıştır.

Hristiyanlık Semitik dinlerin ikinci halkasını oluşturmakla birlikte kendisini Yahudiliğin mirasçısı olarak görmektedir. Âdem ile Havva bağlamında yaratılış hikâyesi Eski Ahit temel alınarak işlenmiştir. Bu bağlamda asli günah kavramı ile kadın-erkek rolleri şekillenmiştir. Kadının şeytanın kapısı olarak nitelendirildiği Hristiyanlıkta cinsiyete dair bütün roller aslî günah ile ilişkilendirilmiştir. Sosyal hayatta ilim öğrenmesine ve öğretmesine izin verilmeyen kadın cinsinin ilk atası olan Havva'nın işlediği suçtan kurtulabilmesinin tek yolu doğum yapmasıdır. Kadının yaratılış amacını anlamlandıramayan bazı Hristiyan otoritelerce kadının yaratılmasındaki tek amaç

kadının doğum yapabiliyor olmasıdır. Bunun dışındaki her işi en güzel şekilde erkeğin yerine getirebileceği düşünülmektedir. Kadının konumunun İsa döneminde bu denli aşağıda olmadığı, İsa'nın bağışlayıcı ve hoşgörülü yönünün kadınlara sosyal hayatta yer verdiği bilinmektedir. Buna karşın sonraki dönem Hristiyanlık ve kiliselerin görüşleri çerçevesinde kadın sosyal hayatta bir birey olarak yer bulamamıştır. Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da kadın belli başlı kalıplar ve roller ile ilişkilendirilmiştir. Kadına erkekten üstün olmama, bilgi edinme ve onu öğretme iddiasında bulunmama gibi roller biçilmiştir. Kadının nihai görevi ise çocuk doğurmak, erkeğe itaat etmektir. Bu görevi yerine getirdiği takdirde kadının kurtuluşa ereceği iddia edilmektedir. Hristiyanlık dünyası, Yahudilik gibi kadını kirli olarak kabul etmiş ve kadınların uzun bir süre ibadet yerlerine girmesine müsaade etmemiştir. Kadınlara yönelik katı kuralların varlığı kiliseler ve kültürlerle göre değişmektedir. Bununla birlikte ana düşünce asli günahın faili olmalarından dolayı kadının erkek ile eşit bir konumda olamayacakları yönündedir. Bu bağlamda geleneksel dönemde kadınlar, sosyal hayattaki birçok haktan mahrum bırakılmış ve bu durumun gerekliliği kutsal kitaplarda yinelenmiştir. Kutsal olan annelik ve erkeğe yardımcı olmak suretiyle evini idame ettirme görevini terk eden kadın, büyük bir günaha daha yol açmış olmaktadır. Erkeğin konumuna ulaşamayacak olan kadının kutsal kaynaklarda geçiyor olması, İsa ile birlikte değil İsa'dan sonra gelen kişi ve kurumlarca karalandığına işaret etmektedir. Toplumların ve Kiliselerin görüşleri çevresinde kadının varlığının nihai amacı değişmekte veya farklı şekil kazanmaktadır. Buradan hareketle kadının ikinci konumu kutsal kitaplardaki anlatımla başlamakla birlikte Kilisler ve dönemin kültürü ile derinlik kazanmaktadır. Modern dönem Hristiyanlıkta bu görüşler yerini daha eşitlikçi bir bakış açısına bırakmıştır. Ancak kadınların hala haklarını arıyor olması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tamamen sağlanmadığını göstermektedir.

Semitik dinlerin sonuncusu olan İslam diğer dinleri kapsayıp bünyesinde barındıran bir dindir. Kendi anlatımıyla, diğer dinlerin ve toplumların bozulmuşluğundan dolayı ıslah edici bir vizyon ile gelen İslam, eski uygulamaları sürdürmekle birlikte yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Âdem ve Havva'nın yaratılışında diğer iki dinde olduğu gibi İslam'a ait kutsal metinlerde ayrıntıya yer verilmemiştir. Bununla birlikte işlenen günahın tek taraflı bir günah olarak kadına yıkılması durumuna Kuran'da rastlanılmamaktadır. Dahası Kur'an'ın bazı yerlerinde bu günahın müsebbibinin Âdem olduğu fikrini uyandıracak ayetler de mevcuttur. Kadının ve erkeğin eşitliğine daha doğrusu yaratılmışların birbirine cinsiyet bağlamında değil kulluk olarak üstünlüğüne yapılan vurgu İslam'ı diğer iki dinden ayırmaktadır. Ancak her ne kadar Kur'an'da yer

almasa da kadına yüklenilen günah ve fitne sebebi olma durumu hadis kaynaklarında ele alınan konulardandır. Genel itibari ile hitabında kadın erkek cinsiyet ayrımına yer vermeyen veya da sorumluluk olarak iki cinsiyeti birbirine öncelemeyen İslam, indiği toplumun bazı uygulamalarını kökünden kaldırmayacağı için iyileştirme yoluna gitmiştir.

Dönemin şartlarında yenilikçi ve iyileştirici bir misyon taşıyan Kur'an ayetleri günümüz değerlendirilmesi ile ataerkin devamını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle Kocanın reisliğini koruyup kollamaya, kadının kocasına karşı itaatini hürmet göstermeye ve kocanın karısını dövmesini şiddet içermeyen herhangi bir eyleme tahvil etmek suretiyle üretilen çağdaş versiyonlarıyla bu ayetler, erkek egemen yapısını hala ve yeterince korumaktadır. Bu bağlamda Kur'an indiği coğrafyadan bağımsız düşünülemez. Yukarıdaki ayet lafızları, dönemin birçok olumsuz kötü senaryosu karşısında çözümçül bir öneri olarak görülebilir. Ve dahası boşanmaya da izin veren İslam, geçmiş güzel günlerin hatırına kadına iyi, uygun davranarak boşanmasını tavsiye eden Kur'an'ın kıyamete kadar erkeklere kadınları dövme emri verdiği düşünülemez.

İndiği kültür ve coğrafyadan dolayı bazı konuların cinsiyet eşitsizliğine yol açtığı düşüncesi, metnin tarih üstü bir düşünce ile okunduğunu göstermektedir. Kadının birey olarak varlığını ve haklarını hitap ettiği coğrafyaya aktaran Kur'an'ın günümüze göre değerlendirilmesi, Kur'an'ın nazil olduğu çağın koşullarının göz önünde bulundurulmadığının ifadesidir. Günümüz insan hakları ile o dönemde yeni inen ve belirli kısıtlamalar ile hakları eşitlemeye çalışan dinin karşılaştırılması yapılamayacağı gibi, o dönemin şartlarına uygun getirilmiş olan bazı kuralların günümüze de uygulanamayacağının bilinmesi Kur'an'ın okunması ve yorumlanmasına yardımcı bir alternatif olacaktır. Ancak genel olarak bu dinlerdeki erken döneme ait bir takım uygulamalar, günümüzde geçerliliğini kaybetmiş ve kadın erkek hakları iyileştirme yoluna gidilmiş olsa da kültürel düşüncely besleyen ataerki yapının izlerini hala taşımaktadır.

Sonuç itibarıyla çoğu toplumda kadın ve erkek olarak cinsiyet ayrımı dinlerden hareketle kendi bakış açısını oluşturan kültürlerde ve toplumlarda eskiden beri tartışıl原因 bir konu olmuştur. Kadın erkek cinsinin varlığı ile yüklenen sorumluluklar onların doğarken yüklenilmiş genetik özelliklerinin olmadığını bilmek bize cinsiyet rollerinin dinden bağımsız olmayan kültürün bir yansımasını göstermektedir. Kuşkusuz çoğu toplumun hayatında önemli bir yere sahip olan din ile birlikte kadın ve erkek rollerinin kültür ekseninde yeniden yorumlanması toplumun kadın ve erkeğe bakış açısını oluşturmuştur. Bazen de bu durum tam tersi yönde işlemekte ve toplum, dini kendi

görüşleri etrafında şekillendirmeye başladığında ortaya toplumlardan toplumlara değişen dini görüşler çıkmaktadır. Bu çalışmada da görüldüğü gibi dini kaynaklardaki bilgiler toplumun yaşantısından ayrılmış değildir. Kadın ve erkek rollerinin dini düşünce ile birlikte dönemin ve otorite kişi/kurumların etkisi ile farklılaşmakta ve bu yorumlar kişiden kişiye derinleşmektedir. Toplumsal cinsiyet kalıplarındaki genel görüş cinsiyetin biyolojik etkisiyle oluşan kadın erkek rollerinin farklılığı, kutsal kitaplar ile cinsiyetin biyolojik etkisinden kurtularak kadının dini eksikliğine, noksanlığına yönelik vurgu yapılmıştır. Böylelikle din adı altında uygulanan ya da meşrulaştırılan pratikler kadınları ikincil bir konumda tutmaktadır. Bu açıdan Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi dinler günümüz kadın haklarının inkârı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinleştirilmesi için kullanılabilir. Aynı durum İslam'ın vermek istediği mesaja aykırı olsa da çeşitli otoriteler bu konuda kendi düşüncelerini desteklemek için birtakım delillendirmeler ile uygulayabilmektedir.

Sonuç olarak, günümüzün iyi şartlarında ele aldığımız dinlerin kadınlar aleyhinde açıklamalarının olduğunu ifade etmek anakronizm hatasından başka bir şey değildir. Bununla birlikte o dönemin şartlarını iyileştirmiş olan bazı durumları da günümüze uyarlamaya çalışmak zorlamadan ibarettir.

KAYNAKÇA

- Adam, B. (2015). *Dinler Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akkad, M. (1977). *Kur'an'da Kadın Hakları*. (A. Demirci, Çev.) İstanbul: Çığır Yayınları.
- Aktan, H. (2020). Miras. *TDV İslam Ansklopedisi (DİA)* (Cilt XXX, s. 143-145). içinde Ankara: TDV Yayınları.
- Aktaş, M. (1985). *İslam Toplumunda ve Çağımızda Kadın*. İstanbul: Ölçü Yayınları.
- Allen, B. P. (1940). *Personality Theories: Development Growth and Diversity*. United States of America.
- Apaydın, Y. (2001). Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme. *İslamiyat, IV* (2), 89-99.
- Arkonaç, S. (1999). *Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi*. İstanbul: Alfa Basım-Yayın Dağıtım.
- Arslan, A. (ty). *Büyük Kur'an Tefsiri* (Cilt I). İstanbul: Okusan Yayıncılık.
- Augustinus. (1999). *İtirafılar*. (D. Pamir, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ausubel, N. (1964). *The Book of Jewish Knowledge*. New York: Crown Publishers.
- Bandura, A. (1971). *Social Learning Theory*. United States Of America: General Learning Comparison.
- Bayhan, V. (2013, Şubat). Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet. (Ö. Özmen, Düz.) *Doğu Batı, I*(63), 145-163.
- Bem, S. L. (1982). *Gender Schema Theory and Self-Schema Theory Compared*. New York: Cornell University.
- Benayoun, J. A. (2012). Fransa'da Kadın Hakları ve Yahudilik. A. Ünal, H. Karataş, Y. Meral, & D. Özbey (Düz) içinde, *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (R. Adıbelli, Çev., Cilt VIII, s. 599-630). Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Yayınları.
- Berktaş, F. (1995). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Besalel, Y. (2001). Aile. *Yahudilik Ansiklopedisi* (Cilt I, s. 44-45). içinde İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Buhari. (1989). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi* (Cilt VIII). (M. Sofuoğlu, Çev.) İstanbul: Ötüken.
- Carullah, M. (1999). *Hatun*. Ankara: Kitabiyat.
- Chodorow, J. (2019). *Duyguların Gücü, Psikanalizde, Cinsiyette ve Kültürde Kişisel Anlam*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Christensen, J. (1974). *Wedding, Encyclopedia of Christian Marriage*. New Jersey: Fleming H.Revell.
- Clarke, A. (1840). *Christian Theology*. New York: T. Mason and G. Lane.
- Cohn-Sherbok, D. (1998). *A Concise Encyclopedia of Judaism*. Oxford: Oneworld.
- Connel, R. S. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, A. (2011). *Sosyal Değişme Kadın ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Cündioğlu, D. (1995). *Başörtü Risalesi*. İstanbul: Kitabevi.
- Decsuffi, G. (1989). *Hristiyan Gençlerin El Kitabı, Evliliğe Hazırlanma Kitabı*. (L. Tito, Düz.) İstanbul: Ohan Matbaacılık.
- Demircan, A. (2015). *Cahiliyeden İslam'a Kadın ve Aile*. İstanbul: Beyan.
- Demirci, K. (1998). Hristiyanlık. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt xvii, s. 368-372). içinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Descuffi, G. (1955). *Hristiyan Dini*. İzmir: Cemal Gümüşayak Matbaası.
- Dikmen, M. (1983). *İslamda Kadın Hakları*. İstanbul: Cihan Yayınları.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de Kadının Dünyası ve Bugünü*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Dökmen, Y. Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Durak, N. (2011). *Süryani Ortodoks Kilisesi'nde İbadet*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Elmalı, M. H. (ty). *Hak Dini Kur'an Dili*. Eser Neşriyat ve Dağıtım.
- Erbaş, A. (2002). Protestan Reformu ve Martin Luther. A. Küçük (Düz.) içinde, *Hristiyanlık* (Cilt III). Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Fayda, M. (1993). Cahiliye. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt VII, s. 17-19). içinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Ferguson, E. (1997). *Encyclopedia of Early Christianity*. New York : Garland Pub.
- Freud, S. (2006). *Sevgi ve Cinsellik Üzerine*. (A. Kanat, Çev.) İzmir: İlyas.
- Freud, S. (2017). *Bilinçaltı, Cinsellik Üzerine Üç Deneme*. (B. Doğan, Çev.) Ankara: Gece Kitaplığı.
- Gannuşi. (2011). *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın*. (M. Coşkun, Çev.) İstanbul: Mana Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Düz.) İstanbul: Kırmızı.
- Görmez, M. (2001, Eylül). İlahi Dinlere Göre Başörtüsü. (M. S. Hatiboğlu, Düz.) *İslamiyat, IV*(2), 19-35.
- Gündüz, Ş. (2006). *Hristiyanlık*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Gürkan, S. L. (2008). *Yahudilik*. Ankara: İsam Yayınları.

- Gürkan, S. L. (2012). Yahudilik Geleneğinde Kadın Algısı. A. Küçük (Düz.) içinde, *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (Cilt VIII, s. 631-649). Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Derneği.
- Gürkan, S. L. (2013). Yahudilik. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt XLIII, s. 187-197). içinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2001). Kadın. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt XXIV, s. 86-94). içinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Hatemi, H. (1999). *Kadının Çıkış Yolu İlahi Hikmette Kadın*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Hurley, J. (1981). *Man and Woman in Biblical Perspective : A Study in Role Relationships and Authority*. England: Inter-Varsity Press.
- İbn Mace, E. K. (ty). *Sünen-i İbn Mace Tercemesi Ve Şerhi* (Cilt III). (H. Hatipoğlu, Çev.) İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Işık, Ş. (2016). *Kur'an-ı Kerim'e Göre Evlenme ve Boşanma*. Ankara: Nuhbe Yayınları.
- Karaman, H., Ali, Ö., Dönmez, İ. K., Çağrı, M., Gümüş, S., & Turgut, A. (Düz.). (2019). *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meal*. Ankara: TDV Yayınları.
- Karesh, S. E., & Hurvitz, M. M. (2006). *Encyclopedia of Judaism*. New York: Facts on File.
- Kaya, H. E. (2021). *Doğu ve Batı Mitolojisinde Toplumsal Cinsiyet Olgusu*. Erzurum: Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniversitesi.
- Kellog, H. A. (1962). *The Woman of God*. Texas: Firm Foundation Pub. House.
- Kohlberg, L. (1966). *A Cognitive-Development Analysis of Children's Sex Role Concepts and Attitudes in: E. Maccoby(Ed.) The Development of Sex Differences*. Stanford: Stanford University.
- Köylü, M. (2012). *Dünya Dinlerinde Ahlak*. Ankara: Dem Yayınları.
- Köysüren, Ç. A. (2016). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Kutsalkitap.org.
- Laporte, J. (1982). *The Role of Women In Early Christianity*. New York & Toronto: The Edwin Mellen Press.
- Maertens, T. (1969). *The Advancing Dignity Of Woman In The Bible*. United States of America: St. Norbert Abbey Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (D. K. Osman Akınhay, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mevdudi, E. A. (2017). *Hicab Bilinci*. (A. Çoşkun, Düz.) İstanbul: Ehil Yayıncılık.
- Müslim. (ty). *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*. (S. Mehmed, Çev.) İstanbul: İrfan Yayıncılık.

- Neusner, J. A.-P., & William, G. S. (1999). *The Encyclopedia in Judaism*. New York: The Continuum Publishing.
- Okiç, M. (1979). *İslamiyette Kadın Öğretimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ormrod, E. J. (2016). *Öğrenme Psikolojisi*. (M. Baloglu, Çev.) İstanbul: Nobel Yayıncılık.
- Özdeş, T. (2005). *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Özsoy, Ö. (2004). *Kuran ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: Kitabiyat.
- Öztürk, M. (2014). *Kur'an-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Paker, O. (1999). Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi. O. Paker, & S.A.Arkonuç (Düz.) içinde, *Çapraz Kategorizasyon Modellerinin Metodolojik Sonuçları Üzerine* (s. 147-168). İstanbul: Alfa Basım-Yayım.
- Parrinder, E. G. (1998). *A Concise Of Cihristianty*. Oxford: Oneworld Publications.
- Parrinder, E. G. (2003). *Dünya Dinlerinde Cinsel Ahlak*. (N. Elçi, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Plantinga, R. J. (2010). *An Introduction to Christian Theology*. New York: Cambridge University Press.
- Pummer, R. (2020). *Samiriler*. (M. A. Bağır, Çev.) Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Razi, F. (1988). *Tefsir-i Kebir*. (A. H. Ünalnış, Ed.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Rubio, J. H. (2003). *A Christian Theology Of Marriage And Family*. New York: Paulist Press.
- Ruether, R. R. (1974). *Religion And Sexism; Images Of Woman In The Jewish and Christian Traditions*. New York: Simon & Schuster.
- Russell, B. (1963). *Evlilik ve Ahlak*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Seyfeli, C. (2015). *Ermeni Kilisesi'nde Sakramentler*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Siegel, A. (2015). A Literary Perspective: Domestic Violence, the "Woman Question" and the "Arab Question" In Early Zionism. F. & Kashani-Sabet içinde, *Gender In Judaism and Islam* (s. 241-268). New York: New York Publisher.
- Simith, W. (1899). *Encyclopedia Biblica* (Cilt II, III). Toronto: George and Moreng Company.
- Suyuti. (2013). Kocaya İtaat. S. Avcı (Düz.) içinde, *El-Camiu's-Sağir Tercümesi* (Cilt I, s. 113). Konya: Serhat Kitabevi.
- Tirmizi. (1981). *Sünen-i Tirmizi Tercemesi* (Cilt IV). (O. Z. Mollamehmetoğlu, Çev.) İstanbul: Yunus Emre Yayınevi.

- TKOK. (2015). *Temel İlkeleriyle Hristiyanlık*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Topaloğlu, B. (2001). "İnanç Esasları". *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt XXIII, s. 5-10). içinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Tsironis, N. J. (2011). Women in Orthodoxy. J. A. McGuckin (Düz.) içinde, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity* (s. 636-641). United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- Tümer, G. (1991). "Asli Günah". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt III, s. 496-497). içinde İstanbul: TDV Yayınları.
- Tümer, G., & Küçük, A. (2002). *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Ünal, A. (1998). *İlahi Dinlerde Evlilik*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Ünal, A. (2002). Hristiyanlık'taki Kadın ve Aile Anlayışına Genel Bir Bakış. A. K. vd. (Düz.) içinde, *Hristiyanlık* (Cilt III). Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları.
- Ünal, A. (2004). *Türkiye'de Örtünme Anlayışı Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Doktora Tezi.
- Ünal, İ. H. (2001, Nisan). Hadislere Göre Kadının Örtünmesi. (M. S. Hatiboğlu, Düz.) *İslamiyat*, 4(2), 53-69.
- Valentine, M. (1906). *Christian Theology*. New York: Lutheran Publication Society.
- Vanbeselaere, N. (1999). Gruplar Arası İlişkiler ve Sosyal Kimlik Teorisi. S.A.Arkonacı (Düz.) içinde, *Gruplar Arası İlişkilerde Basit ve Çapraz Kategorizasyonun Etkisi* (s. 73-114). İstanbul: Alfa-Basım Yayın.
- Vaux, R. (2003). *Yahudilikte Aile*. (A. Güç, Çev.) Bursa: Arasta Yayınları.
- Ware, T. (2019). *Ortodoks Kilisesi Doğu Hristiyanlığına Giriş*. (A. G. Mehmet Katar, Çev.) Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- Water, M. (2000). *The New Encyclopedia of Christian Quotations*. Finland: Baker Books.
- Wiesner-Hanks, M. E. (2011). *Tarihte Toplumsal Cinsiyet*. (M. Ç. Şenerdi, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wigoder, G. (2002). *The New Encyclopedia of Judaism*. New York: New York University Press.
- Yapıcı, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Yasdıman, H. Ş. (2001). Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadının Konumu. *İslamiyat*, IV(2), 615-631.
- Yıldırım, C. (ty). *Asrın Kur'an Tefsiri* (Cilt I). İzmir: Anadolu Yayınları.
- Yıldırım, M. (2005). *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*. Ankara: Aziz Andaç Yayınları.
- Youcat Gençler İçin Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri. (2020). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.

Zaehner.R.C. (1997). *Encyclopedia of the World Religions*. Newyork: Barnes & Noble Books.

